

**SURİYELİ MÜLTECİ ÖĞRENCİLERDE
KENDİNİ TOPARLAMA GÜCÜNÜN İNCELENMESİ**

Ümit GÜLERSEZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (on iki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Ümit

Soyadı : Gülersez

Bölümü : Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Suriyeli Mülteci Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücünün İncelenmesi

İngilizce Adı : Investigation of the Resilience In Syrian Refugee Students

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ümit GÜLERSEZ

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Ümit GÜLERSEZ tarafından hazırlanan ‘‘Suriyeli Mülteci Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücünün İncelenmesi’’ adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Şerife IŞIK

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Gazi Üniversitesi

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Zihni KOÇ

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. İbrahim KEKLİK

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık,Hacettepe Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 27/06/2019

Bu tezin Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Canım Babaanneme ve henüz doğmayan kızım Kimya'ya

TEŞEKKÜR

İbn Haldun'un ‘‘coğrafya, kaderdir’’ sözü dünya üzerinde en çok Mezopotamya insanına uyan bir paradigmadır. Çünkü bu coğrafyada insanların yaşamları zamanın ve olayların ötesinde bir de mekansal konjonktüre göre şekilleniyor. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu coğrafyanın jeopolitik etkilenmelerle sentezlediği mültecilik gibi güncel, ezeli ve ebedi bir olgunun, pozitif psikoloji literatüründeki kendini toparlama gücü gibi bir kavramla bütünleştirilmesinin söz konusu araştırmanın en güçlü yönlerinden biri olduğu söylenebilir. Mantıksal açıdan Friedrich Nietzsche'nin ‘‘bir yara içinde ruhlar çoğalır, güç, enerji artar.’’ sözünü çıkış noktası kabul edebilecek kendini toparlama gücü kavramının günümüzde hayatının her gelişim alanında mülteci olduğunu hisseden bir çalışma grubuna uyarlanması, araştırmanın felsefe, psikoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi pek çok alanı bir paydada buluşturabilme gücünü göstermesi bakımından, disiplinler arası çalışmayı kendisi için misyon edinmiş şahsım adına eşine az rastlanır bir tecrübeydi. Bu bağlamda bütün araştırma süreci boyunca annem Havva, babam İsmail ve kardeşlerim Nihal-Zuhal GÜLERSEZ'e verdikleri destek için bir ömür vefa borçluyum. Yüksek lisans eğitimimin ders döneminde her anlamda yanımda olan, tez dönemi sürecinde iken madde dünyasından göç etse de manevi varlığıyla yine de beni esinlendirmeye devam eden, hayatımda tanıdığım kendini toparlama gücü en yüksek kadın olan babaannem Müzeyyen GÜLERSEZ'e 27 yıl boyunca bana verdiği emekler için teşekkür ederim. Bütün dünya genelinde rehberlik ve psikolojik danışma alanında benim tanıdığım en değerli isim olan gülüryüzü, sabrı, neşesi ve alan bilgisi ile tez sürecinde bana yol gösteren, babaannemden sonra kendini toparlama gücü en yüksek ikinci kadın olan Prof. Dr. Şerife Işık'a teşekkür ederim. Yüksek lisans ders dönemimde tanıdığım, tez sürecinde de benden desteğini esirgemeyen değerli Neslihan SALMAN'a, Hifa Nazile YILDIZ'a ve yüksek lisans süreci boyunca tanıştığımıza gönülden memnun olduğum herkese varlıkları için teşekkür ederim.

SURİYELİ MÜLTECİ ÖĞRENCİLERDE KENDİNİ TOPARLAMA GÜCÜNÜN İNCELENMESİ

Ümit GÜLERSEZ

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

HAZİRAN, 2019

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Suriyeli mülteci öğrencilerde kendini toparlama gücü ile ilişkili risk faktörleri ve koruyucu faktörleri incelemektir. Bu kapsamda ülkelerindeki iç savaştan dolayı Türkiye'ye göç eden yaşları 10 ile 17 arasında değişen 43 kız ve 18 erkek olmak üzere ortaokul ve lisede öğrenim gören 61 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik bakış açısı kullanılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ve katılımcıların demografik bilgilerini öğrenebilmek amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen verilerin içerik analizi sonuçlarına göre katılımcıların en çok çevresel risk faktörleriyle karşılaştıkları buna karşılık olarak en çok bireysel koruyucu faktörleri kullandıkları görülmüştür. Katılımcıların Türkiye'de sırasıyla en çok karşılaştıkları risk faktörleri şu şekildedir: Dil bilmemek, maddi durumun bozulması (ebeveynin işi, para vb.), akran ilişkilerinde bozulma, fiziksel ortamla ilgili değişiklikler (yaşadığı ortam), dil faktörünün etkisiyle akademik başarının düşmesi, okulla ilgili risk faktörleri, kültürel uyumun gerçekleşmemesi, barınma, iş problemi ve ailenin toplum tarafından dışlanması. Katılımcıların sahip oldukları koruyucu faktörler ise sırasıyla şu şekildedir: Kendine güven, sabretme, güçlü olma, sosyal yeterlik, bilişsel yeterlik, problem çözme, inançlı olma, azim, cesaret, kararlılık, sosyal ilgi, umut, yeni öğrenmelere açık olma, uyumlu olma, sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma, aile desteği, arkadaş desteği, öğretmen desteği, akraba/komşu desteği, devlet desteği, sosyal ilişkiler, sosyal kültürel etkinlikler ve dini

etkinlikler. Katılımcıların olumsuz yaşam olaylarıyla başa çıkabildikleri, kendini toparlama gücünün yaşadıkları olumsuz yaşam olaylarına rağmen geliştirilebilir seviyede olduğu, Türkiye'ye uyumlarının sağlanabilmesi için çevresel koruyucu faktörlerin etkisinin artırılması gerektiği belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar ilgili alanyazın bağlamında tartışılmış ve sonraki çalışmalar için hem araştırmacılara hem de uygulama alanında çalışanlara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Kendini toparlama gücü, göç, mültecilik, risk faktörleri, koruyucu faktörler.

Sayfa Adedi : 147

Danışman : Prof. Dr. Şerife IŞIK

**INVESTIGATION OF THE RESILIENCE
IN SYRIAN REFUGEE STUDENTS**

Ümit GÜLERSEZ

**GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF EDUCATIONAL SCIENCES**

JUNE, 2019

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the risk factors and protective factors associated with the resilience in Syrian refugee students. To this end, semi-structured interviews have been conducted on 61 students having education in middle-school and high school levels with 43 of them being females and 18 males aged between 10 and 17 and who migrated to Turkey because of civil war in their homeland. The research applies phenomenological point of view, which is one of qualitative research methods. In the study, semi-structured interview form developed by the researcher was used as data collection tool as well as personal information form in order to gather demographical data on participants. According to content analysis results conducted on the data gathered from the interviews, participants are mostly found to face with environmental risk factors while using personal protective factors against this. The most common risk factors, respectively, faced by the participants in Turkey are as follows: Lack of foreign language skills, degradation of financial situation (parent's job, money, etc.), deterioration in peer relationships, changes related to the physical environment (change of residential location), decline in academic achievement under the influence of the language factor, school related risk factors, lack of cultural adaptation, housing, unemployment problems and exclusion of families by society. The protective factors of the participants have been listed as follows: Confidence, patience, strength, social competence, cognitive competence, problem solving skills, belief, perseverance, courage, determination, social interest, hope, being open to

learning new things, adaptability, good interpersonal skills, family support, friend support, teacher support, relative/neighbor support, state support, social relations, social/cultural and religious activities. It has been clarified under the case-study that participants are able to cope with negative life events, despite their negative experiences in life, their self-resilience is still at a recoverable level and that there is a need to promote protective effects of environmental factors in order to ensure their compliance to conditions in Turkey. The results were discussed in accordance with relevant literature and recommendations made for both researchers and field workers for further studies.

Key Words: Resilience, migration, immigration, risk factors, protective factors.

Page Number: 147

Supervisor: Prof. Dr. Şerife IŞIK

İÇİNDEKİLER

ÖZ	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	6
Araştırmanın Önemi.....	7
Sayıtlar.....	8
Sınırlılıklar.....	8
Tanımlar	8
BÖLÜM II.....	10
KURAMSAL ÇERÇEVE	10
1. Kendini Toparlama Gücü	10
1.1. Kendini Toparlama Gücü Kavramı ve Gelişimi	13
1.2. Kendini Toparlama Gücü Kavramı ile İlgili Farklı Yaklaşımlar	17

1.3. Risk Faktörleri	19
1.3.1. Kişisel Risk Faktörleri.....	22
1.3.2. Ailesel Risk Faktörleri.....	23
1.3.3. Çevresel Risk Faktörleri.....	24
1.4. Koruyucu Faktörler	25
1.4.1. Bireysel Koruyucu Faktörler	29
1.4.2. Ailesel Koruyucu Faktörler.....	32
1.4.3. Çevresel Koruyucu Faktörler.....	33
1.5. Olumlu Sonuçlar	34
1.6. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Araştırmalar	37
1.6.1. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Birinci Dönem Araştırmaları	38
1.6.2. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan İkinci Dönem Araştırmaları	40
1.6. 2.1. Telfi Edici ya da Ana Etki Modelleri (Compensatory or Main Effects Models).....	41
1.6.2.2. Mediatör (Aracı) Model	42
1.6.2.3. Moderatör (Düzenleyici) Model	44
1.6.3. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Üçüncü Dönem Araştırmaları	45
1.6.4. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Dördüncü Dönem Araştırmaları	48
2. Suriye İç Savaşı ve Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar	50
2.1. Göç, Mülteci ve İltica Kavramları.....	50
2.2. Suriye'deki İç Savaş ve Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar.....	52
2.2.1. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar.....	52
2.2.2. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu	54

2.3. Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Yapılan Araştırmalar	56
3. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Araştırmalar	62
3.1. Türkiye’de Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Araştırmalar	63
3.2. Mültecilerde Kendini Toparlama Gücü Üzerine Dünyada Yapılan Araştırmalar	66
3.3. Mültecilerde Kendini Toparlama Gücü Üzerine Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	68
BÖLÜM III	71
YÖNTEM.....	71
Araştırmanın Modeli	71
Araştırma Grubu	71
Veri Toplama Araçları	76
Verilerin Toplanması.....	77
Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması.....	78
Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları	78
BÖLÜM IV	81
BULGULAR VE YORUM	81
4.1. Risk Faktörlerinin Dağılımı	81
4.2. Kendini Toparlama Gücü Gelişim Süreci	83
4.3. Mülteci Olmanın Getirdiği Risk Faktörleri	84
4.3.1. ‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?’’ Sorusuna Verilen Cevapların Analizi.....	85
4.3.2. ‘‘Türkiye’de yaşamının senin açıdan en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye’ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?’’ Sorusuna Verilen Cevapların Analizi	87
4.3.3. ‘‘Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?’’ Sorusuna Verilen Cevapların Analizi	89

4.4. Koruyucu Faktörler.....	91
4.4.1. “Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi	91
4.4.2. “Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi.....	94
4.4.3. “Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi	96
4.4.4. “Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi.....	100
4.4.5. “Seni ne mutlu eder?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi	101
4.4.6. “Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye’de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi.....	104
4.5. Olumlu Sonuçlar	105
4.5.1. “Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi.....	105
BÖLÜM V	108
TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER	108
5.1. Tartışma.....	108
5.1.1. Risk Faktörleri	108
5.1.2. Koruyucu Faktörler	110
5.2. Sonuç	112
5.3. Öneriler	113
5.3.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	113
5.3.2. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	113
KAYNAKLAR.....	117

EKLER.....	140
EK 1. Kişisel Bilgi Formu	141
EK 2. Görüşme Formu	143
EK 3. Araştırma İçin İzin Yazıları.....	144

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı</i>	54
Tablo 2. <i>Araştırmanın Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Demografik Bilgileri</i> ...	73
Tablo 3. <i>Araştırmanın Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Aile Demografik Bilgileri</i>	75
Tablo 4. <i>Araştırmanın Çalışma Grubunun İç Savaştan Dolayı Karşılaşabilecekleri Risk Faktörleri ve Görülme Sıklıkları</i>	81
Tablo 5. <i>“Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?” Sorusundaki Risk Faktörleri İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i>	85
Tablo 6. <i>“Türkiye’de yaşamının senin açısından en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye’ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i>	87
Tablo 7. <i>“Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i> ...	89
Tablo 8. <i>“Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i>	91
Tablo 9. <i>“Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i>	94
Tablo 10. <i>“Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i>	97
Tablo 11. <i>“Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi</i>	100

Tablo 12. “ <i>Seni ne mutlu eder?</i> ” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi	102
Tablo 13. “ <i>Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye’de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?</i> ” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi.....	104
Tablo 14. “ <i>Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?</i> ” Sorusundaki Olumlu Sonuçlar İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Telafi Edici ya da Ana Etki Modeli	42
<i>Şekil 2.</i> Mediatör (Aracı) Model	43
<i>Şekil 3.</i> Moderatör Model	44
<i>Şekil 4.</i> Türkiye’ye Sığınan Suriyelilerin Yıllara Göre Dağılımı	53
<i>Şekil 5.</i> Risk Faktörleri Dağılımı	82
<i>Şekil 6.</i> Suriyeli Mültecilerde Kendini Toparlama Gücü Gelişim Süreci	84

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AFAD: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

APA: American Psychological Association

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

NIMH: National Institute of Mental Health.

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

UNHCR: The United Nations Refugee Agency

BÖLÜM I

GİRİŞ

*Bir yara içinde ruhlar çoğalır,
güç, enerji artar.*

(Increscunt animi, virescut volnere virtus)

Friedrich Nietzsche
Putların Alacakaranlığı

Problem Durumu

Kendini toparlama gücü en genel anlamıyla bireyin zorluklarla mücadele edebilme kapasitesini ifade etmektedir. Bireyin kendini toparlama gücü sürecinin yaşamında aktif bir rol üstlenebilmesi için öncelikle herhangi bir risk faktörüyle karşılaşması gerekmektedir (Masten, 2001). Kendini toparlama gücünün gelişimsel sürecine göre bireyin karşılaştığı risk durumunun etkisini en aza indirebilmesi amacıyla tampon işlevi gören koruyucu özelliklerini (Durlak, 1998) kullanması gerekmektedir. Bu koruyucu özelliklerin risk faktörüne üstün geldiği olumsuz yaşam olaylarında bireyin kendini toparlama gücü doğrudan etkili olmaktadır.

Masten, (1994) kendini toparlama gücü kavramını yüksek risk grubunda bulunan insanlar için, negatif yönde olması daha muhtemel olan sonuçlardan (akademik başarısızlık, sosyal becerilerde eksiklik, öz-güvende düşüklük vb.) daha pozitif sonuçlara doğru bir ilerleme kaydetmeleri, stresli olaylarla başa çıkabilmeleri, yeni durumlara uyumlu davranışlar sergilemeleri ve travmatik tecrübelerle karşı hızlı bir iyileşme sürecine girmeleri kapsamında değerlendirmektedir.

Murphy’e (1987) göre kendini toparlama gücü, “bir çocuğun stresle nasıl baş ettiği ve travmadan nasıl kurtulduğu/iyileştiği ile ilgilenen genel bir kavramdır. Kendini toparlama

gücü, olumlu baş etmenin sonuçları olan uyum ve yeterlik gibi olumlu gelişme, geleceğe yönelme ve umut ile ilgilidir.” (Gizir, 2007, s. 114).

Kendini toparlama gücü kavramı iki farklı bileşenin ortaya çıkması gereken bir kavramdır. Risk durumu ve zorlu bir sürecin sonunda yeni duruma uyum sağlayabilme kapasitesi bireyin gerekli olan kendini toparlama gücünü elde etmesi için olması gereken kavramlardandır. Birey, herhangi bir risk durumu yaşamadan yeni durumlara uyum sağlama başarısını göstermiş bir şekilde sadece yeterli ya da başarılı olarak adlandırılır. Kendini toparlama gücüne sahip olması için de risk durumuyla birlikte uyum sağlama başarısına sahip olması gerekmektedir (Luthar ve Cicchetti, 2000; Luthar, Cicchetti ve Becker, 2000). Genel olarak kendini toparlama gücü kavramında üç ortak nokta göze çarpmaktadır. Risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu uyum gösterme (olumlu sonuçlar) (Luthar ve Zigler, 1991; Windle, 1999). Yaşamda karşılaşılabilecek olumsuz durumlar ve travmatik olaylar, bireyin psikolojik açıdan sağlıklı bir yaşam sürmesinde ve kendini toparlama gücünü göstermesinde risk faktörleri olarak karşımıza çıkar. Werner’in (1989) Kauai çalışmasında, gelir düzeyindeki düşüklük, ebeveynlerin psikopatolojik sağlığı, kalıtsal anormallikler, cinsel taciz, boşanma, doğal afetler, terör, yoksulluk, aile içi şiddet, düşük sosyoekonomik düzey gibi faktörlerle birlikte annenin eğitim düzeyi, ebeveynlerin patolojik belirtiler göstermesi ve kalıtsal anormallikler risk faktörleri olarak değerlendirilmiştir (Kararımak, 2006). Coleman ve Hagell (2007) ise kendini toparlama gücü ile ilgili risk faktörlerini bireysel, ailesel ve toplumsal risk faktörleri olarak gruplandırmaktadırlar. Bireysel risk faktörleri; bireyin kaygılı mizaç, düşük zeka düzeyi, engellenmeye karşı düşük tolerans, hiperaktivite, kötü sağlık durumu vb. gibi özellikler taşımasıdır. Ailesel risk faktörleri; ebeveynin hastalıkları veya çatışmaları, suça karışma durumları, sert veya tutarsız disiplin şekli, boşanma veya ölümden kaynaklı ebeveyn kaybı, rahatsız edici kardeş vb. faktörlerdir. Toplumsal risk faktörleri ise ekonomik sorunlar, okul veya diğer hizmetlerin kalitesi, suç oranı, madde kullanım düzeyi, rol model eksikliği gibi etmenlerdir.

Masten’e (1994) göre koruyucu faktörler ifadesi ise risk ya da zorluğun etkisini azaltan ya da tamamen yok eden sağlıklı uyumu ve bireyin yeterlik durumlarını geliştiren etkenleri tanımlamaktadır. Psikolojik olarak sağlam çocuklar zorluklar ve risk durumlarıyla baş etmede bireyin mizacına dönük içsel kaynaklardan ve ebeveyn, sosyal çevre desteği gibi dışsal kaynaklardan yararlanırlar. Kendini toparlama gücü literatüründe, bu kaynaklar içsel ve dışsal koruyucu faktörler olarak adlandırılırlar. Koruyucu faktörlerin,

risk durumlarının ve zorlukların ortaya çıkardığı olumsuz etkileri azaltarak uyum sürecinde bireye yardımcı olduğu düşünülmektedir (Kararımak, 2006). Gizir'e (2007) göre koruyucu faktörler, bireysel, ailesel ve çevresel olmak üzere üçe ayrılır. Bireysel koruyucu faktörler; zeka, akademik başarı, olumlu veya kolay mizaç, iç kontrol odağı, benlik saygısı ve özyeterlik, kişisel farkındalık ve kendini kabul, özerklik, yaşam hedeflerinin olması ve gelecek için olumlu beklentiler, etkili problem çözme becerileri, iyimserlik ve umut, sosyal yetkinlik, mizah duygusuna sahip olma, sağlık, cinsiyet ve yaştır. Ailesel koruyucu faktörler; destekleyici anne-baba tutumları ya da bir aile üyesiyle olumlu ilişkiler ve çocuğa yönelik yüksek ve gerçekçi beklentilerdir. Çevresel koruyucu faktörler ise; akran / arkadaş desteği, etkili toplumsal kaynaklar (kaliteli okullar, gençlik merkezleri, gençlik organizasyonları vb.), sosyal çevredeki destekleyici bir yetişkinle olumlu ilişkilerdir.

Bunların yanı sıra Türkiye'de kendini toparlama gücü ile ilişkilendirilerek daha önce yapılan çalışmalardaki değişkenlerden; kendini toparlama gücü ile bağlanma stilleri (Atik, 2013; Aydoğdu, 2013), başa çıkma (Yalım, 2007), güvenli bağlanma ve iyimserlik (Başak, 2012; Kararımak ve Güloğlu, 2014; Yalım, 2007), aile işlevleri ve sosyal destek (Bulut, 2016; Topbay, 2016; Turan, 2014; Turgut, 2015), duygusal zeka (Ak, 2016; Ergün, 2016; Özer ve Deniz, 2014), benlik saygısı (Erarslan, 2014; Kararımak ve Siviş Çetinkaya, 2011), iyimserlik (Kararımak, 2007), mutluluk ve yaşam doyumu (Altundağ, 2013; Toprak, 2014), öznel iyi oluş düzeyleri (Yaşar, 2015), mizah (Açıkgöz, 2016), yaşamda anlam (Demirbaş, 2010), umut (Erarslan, 2014), pozitif dünya görüşü (Erarslan, 2014), anne baba ilgi ve kabulü (Serbest, 2010), öz duyarlılık (Başak, 2012), algılanan anne baba tutumu (Akça, 2012) değişkenleri arasında olumlu bir ilişki, yoksulluk (Gizir, 2004), öğrenilmiş güçlülük (Dayıoğlu, 2008), anksiyete (Bulut, 2016) değişkenleri ile de olumsuz bir ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Kendini toparlama gücü çalışmalarında risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin yanısıra mutlaka olumlu uyum ya da işlevselliği sağlayan belli bir sonucun bulunması gerektiği ifade edilir (Masten, 2001). Gürkan (2006), olumlu sonuçlar veya yetkinlik değişkenlerini; gelişim görevlerinin yerine getirilmesi, akademik başarı, olumlu sosyal ilişkiler/sosyal yeterlik, suça yönelik davranışlardan uzak durma, psikolojik sağlık, duygusal problemlerin ya da semptomların azlığı, mutluluk, okula devam etme, yaşa uygun spor yapma, sosyal yardım çalışmalarına katılma, ders dışı etkinliklerin içinde yer alma, kurallara uygun davranışlar, arkadaşları tarafından kabul görmek ve yakın arkadaşlık ilişkileri kurmak, psikopatolojinin bulunmaması, psikososyal uyum bileşiği, kendini kabul ve uyum, yaşam

doyumunu ve iyilik hali olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla kendini toparlama gücü kavramının doğasında herhangi bir risk faktörüne karşılık olarak koruyucu faktörler aracılığıyla olumlu sonuçlara ulaşma durumu söz konusudur.

Günümüz dünyasında bireysel ve toplumsal açıdan bakıldığında en çok karşılaşılan risk faktörlerinden biri mültecilik ve göç olgusudur. Yalçın'a (2004) göre göç, siyasi, ekonomik, toplumsal kaynaklı sorunlardan dolayı bireylerin veya kitlelerin yer değiştirmesi durumudur. Daha geniş kapsamlı olarak göç kavramı literatürde gidilen yere, (iç göç, dış göç), nedenine (gönüllü, zorunlu), zamana (geçici, sürekli), büyüklüğüne (bireysel, grup, kitlesel) ve yasallığına göre göçler olmak üzere (yasal, yasa dışı) ayrılabilir (Arslan, 2018).

Yıldırım'a (2007) göre göçün içinde bulunulan toplumsal yapı içerisinde yapılması iç göç, konjonktürel gelişmelerden dolayı toplumsal yapının dışına çıkılarak yapılması ise dış göç olarak adlandırılır (Yıldız, 2018). Yaşanılan yerin değiştirilmesi anlamında göç olgusu kişilerin kendi isteklerine göre yapılması ve mekansal yapının içinde bulunduğu koşullardan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenecek zorunlu olarak yapılmasına göre ikiye ayrılarak insanların yaşadıkları yeri kendi inisiyatifleriyle değiştirmesine gönüllü göç, kendi istek ve düşüncelerinden bağımsız olarak değiştirmesine de zorunlu göç denir. Buna göre göçlerin başlangıçta geçici ya da kısa süreli olarak düşünüldüğü görülse de içinde bulunulan siyasi ve sosyo ekonomik koşulların etkisiyle süreklileştiği görülmektedir (Bayrak, 2018).

Göçler genellikle ekonomik, siyasi ve coğrafi koşullara dayanan itici ve çekici sebeplere göre yapılır. İnsanlar genel olarak ekonomik, siyasi coğrafi değişkenlerin olumsuz yönde değişmesine bağlı olarak itici faktörlerin görüldüğü yerlerden, gelişmişlik seviyesi yüksek, güvenli bölge olarak gördükleri çekici faktörlerin bulunduğu yerlere göç etmektedirler (Arslan, 2018). Tüfekçi'ye (2002) göre bu itici faktörler; toprak veriminin düşüklüğü, ücret düşüklüğü, istihdam yetersizliği, toplumsal çatışma, eğitim ve sağlık şartlarının yetersiz olması, düzensiz toplumsal hareket, toplumsal ekonomik istikrarsızlık, kıtlık, toplumsal güvenlik ve terör olarak sıralanırken çekici faktörler ise göç edilmesi düşünülen yerdeki yeni iş olanakları, yüksek ücret, ekonomik fırsatlar, fırsat eşitliği, ucuz ya da verimli toprak, yükselme olanakları, sağlık ve eğitim kalitesi gibi imkânların varlığı, gıda ürünlerinin bol ve çeşitli oluşu, konut imkânı, toplumsal güven, toplumsal istikrar ve toplum huzurun var olması gibi faktörlerdir (Yıldız, 2018).

1970’te dünya genelinde yaklaşık 2,5 milyon göçmen vardı, fakat bu sayı 1997’ye gelindiğinde 33.9 milyona ulaşmıştı (Apostolidou’dan aktaran Yılmaz, 2018). The United National Refugee Agency (UNHCR) isimli kuruluşa göre sadece kendi ülkelerindeki baskı, şiddet ve huzursuzluk ortamından dolayı 68.5 milyon insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır (The United National Refugee Agency [UNHCR], 2019a). 2010’da kozmopolit bir Kuzey Afrika ülkesi olan Tunus’ta başlayan ve ardından Ortadoğu ülkelerini de etkisi alan Arap Baharı, Suriye’de 2011 yılında ülke içinde ve dışındaki faktöriyelerin etkisiyle iç karışıklıkların ortaya çıkmasına yol açmıştır (Orhan, 2017). Bu karışıklıklar ülke içerisinde 6.6 milyon insanın yer değiştirmesine, 5.6 milyon insanın ülkelerinden daha güvenli gördükleri diğer ülkelere göç etmelerine, ülke içinde 13.1 milyon insanın da yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamayacak duruma gelmesine yol açmıştır (UNHCR, 2019b). Tarihi boyunca coğrafi koşulları itibariyle sosyal, kültürel ve siyasi dönüşümlerden etkilenen bir ülke olarak Türkiye, birçok farklı ulustan sığınmacının göç faaliyetlerine maruz kalmıştır. Türkiye, son büyük tarihi göç deneyimini 1991’de Körfez krizinden dolayı ülkelerinden göç eden Iraklı sığınmacılarla yaşamıştır (Özdemir, 2017). Bununla birlikte Türkiye, benzer sebeplerle ülkelerindeki iç karışıklıklar sonucu farklı ülkelere göç eden Suriyeli sığınmacılara 2012 yılından itibaren açık kapı politikası uygulamış, Suriyeli sığınmacıların sayısı her geçen yıl giderek artmıştır. 2012 yılında 14.237 Suriyeli geçici koruma statüsünde bulunmaktayken günümüzde bu sayı 3.622.366 kişiye ulaşmıştır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019).

Bununla birlikte Suriyeli mülteciler, Türkiye’nin yanı sıra ülkelere sınır olarak yakın olan Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır gibi ülkelere de sığınmışlardır. Buna göre 944 bin Suriyeli mülteci Lübnan’da, 660 bin Ürdün’de, 253 bin Irak, 132 bin ise Mısır’da bulunmaktadır. Dünyadaki Suriyeli sığınmacıların %64’üne Türkiye ev sahipliği yapmakta olup en fazla Suriyeli sığınmacıyı barındıran ülke konumundadır (UNHCR, 2019c). Aynı zamanda zorla yer değiştiren 68.5 milyon göçmenin bulunduğu dünyada, göç alan ülkeler içerisinde Türkiye en çok sığınmacı bulunduran ülke konumundadır (UNHCR, 2017).

Göç olgusu, karşılıklı olarak göç veren ve göç alan yerleri tamamıyla etkilemektedir. Türkiye, tarihi boyunca coğrafi koşulları itibariyle sosyal, kültürel ve siyasi dönüşümlerden etkilenmiş, birçok farklı ulustan sığınmacının göç faaliyetlerine maruz kalmıştır. Buna göre Türkiye’de 3.6 milyon Suriyeli sığınmacının yanı sıra 170 bin Afganistan, 142 bin Irak, 39 bin İran, 5 bin 700 Somali uyruklu sığınmacı bulunmaktadır (UNHCR, 2019d).

Türkiye, son büyük göç akımını, 1991'deki Körfez krizinden dolayı Türkiye'ye göç eden Iraklı sığınmacılarla yaşamıştır. Sığınmacı krizinin çözümü için yapılan uluslararası anlaşmalar çerçevesinde 36. paralelin kuzeyinde güvenli bölge kurularak sığınmacıların ülkelerine dönmeleri sağlanmıştır. Bu sayede Türkiye'ye Irak'taki savaşın başlangıcında gelen mülteci sayısı aynı yıl 25 binlere gerilemiştir. Buna rağmen Iraklı sığınmacıların Türkiye'ye adaptasyonları ve ekonomik maliyetleri açısından belirli tedbirlerin alınmasının zorunlu olduğu deneyimlenmiştir (Özdemir, 2017, s. 53). Orhan'a (2017) göre kısa vadede ülkelere dönmeleri mümkün görünmeyen yaklaşık dört milyon Suriyeli sığınmacı barındıran Türkiye'nin, Ercoşkun'un (2015) çalışmasına göre sosyal, kültürel, toplumsal, ekonomik ve coğrafi bağlamda belirli etkilenmelerle karşı karşıya olduğu ve Iraklı sığınmacıların adaptasyonlarında olduğu gibi Suriyeli sığınmacılar için de belirli önlemlerin alınması gerektiği görülmektedir. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de iş bulmada yaşadıkları sorunlar (Arslan, 2018) ve iş gücü piyasasına kayıt dışı katkıları (Aksu, 2017), ülkedeki suç oranına etkileri (Türküm, 2018) topluma entegre ve uyum alanında yaşadıkları sorunlar (Apak, 2014; Uygur, 2018; Yılmaz, 2018) ve bu sorunlara ek olarak Türk toplumunun Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargıları, (Yiğit, 2017) sığınmacıların siyasi, kültürel, etnik kimliklerinin Türkiye'ye entegrasyon deneyimleri üzerine etkisi, (Castro, 2016) Türkiye'deki eğitim hayatlarına yönelik sorunları (Kultas, 2017) ve dolaylı olarak da olsa uluslar arası ilişkiler bağlamında Türkiye dış politikası üzerine yaptığı birtakım etkileri (Gençer, 2016) Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin yaşadıkları olumsuz yaşam olaylarına karşı kendini toparlama gücü düzeylerini ve olumlu uyuma ulaşmalarına etki eden koruyucu faktörler ve risk faktörlerinin analizini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de yaşayan 10 ile 17 yaş arasındaki geçici koruma statüsündeki Suriyeli öğrencilerin iç savaş ve çatışmalardan kendini toparlama güçlerinin nasıl etkilendiği, şuan yaşamlarında var olan risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin neler olduğu ile olumlu uyumun nasıl ortaya çıktığı incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Suriyeli mülteci öğrencilerde kendini toparlama gücü ile ilişkili koruyucu faktörleri ve risk faktörlerini incelemektir. Bu amaca ulaşabilmek için aşağıdaki iki temel soruya cevap aranmıştır:

1. Türkiye'de bulunan geçici koruma statüsündeki Suriyeli mülteci öğrenciler için

mevcut risk faktörleri nelerdir?

2. Türkiye’de bulunan geçici koruma statüsündeki Suriyeli mülteci öğrenciler için mevcut koruyucu faktörler nelerdir?

Araştırmanın Önemi

Türkiye’nin dünyadaki Suriyeli sığınmacıların %64’üne (UNHCR, 2019c) ev sahipliği yapan bir ülke olarak önümüzdeki belirli bir dönemde sığınmacıların kendi ülkelerine dönebilecekleri öngörülebilir bir tarih bulunamaması, sığınmacıların belirli bir bölümünün ülkelerindeki iç savaş ve çatışma iklimi son bulsa bile ülkelerine geri dönmeyi düşünmemeleri gibi bir durum sözkonusudur. Türkiye’de geçici koruma statüsündeki Suriyeli sığınmacıların Nisan 2011’den günümüze kadar olan süreçte sayısı hızla artmaktadır. Ayrıca öngörülemeyen bir şekilde sığınmacı akımı farklı dönemlerde ve büyüklüklerde devam etmekte, bu durum da göç sürecinin ve sığınmacı topluluğun entegrasyon ve adaptasyonlarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için belirli risk faktörlerinin ortaya çıkmasını önleyici nitelikte birtakım çalışmaların yapılabilmesi adına Suriyeli sığınmacıların toplumsal dinamikler ve işleyiş içerisindeki yerini analiz etmeyi gerekli kılmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de sığınmacı konusu günümüzde olduğu kadar hiçbir zaman problem olmadığı için ve konunun bileşenlerinin sürekli değişim göstererek canlılığını sürdürmesi dolayısıyla Suriyeli sığınmacı konusu üzerine güncelliğini kaybetmeyecek nitelikte yapılan araştırma sayısı çok azdır. Bu konuda daha önceden yapılmış bilimsel nitelikteki birçok araştırma sözkonusu problemin ortaya çıktığı coğrafyanın jeostratejik ve jeopolitik dinamikleri ve değişkenliğinden ötürü mevcut nicel ve nitel verilerinin çok kısa bir süre içerisinde öngörülemeyen, hızlı değişimlerle kullanışlılığını kaybetmesi gibi talihsiz sonuçlanmalarla karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye’de okul çağında bulunan yaklaşık 1.2 milyon (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019) Suriyeli mülteci üzerinde daha önce yapılan araştırmaların sonuçlarına göre eğitim öğretim faaliyetleri ve mültecilerin Türkiye’ye uyum sürecinin farklı değişkenlerden etkilendiği görülmektedir. Özellikle ülkelerine geri dönmelerinin de herhangi bir öngörülebilirliğinin bulunmaması bakımından (Orhan, 2017) sosyal yaşamın her alanında olduğu gibi okul ortamında da entegrasyonu sağlanamayan Suriyeli mülteci öğrencilerin, yaşamlarında önemli bir gelişim dönemi olan okul çağının gelişim görevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getirmede zorluklar yaşadıkları düşünülmektedir. Bu bağlamda

okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin özellikle geçicic koruma statüsündeki Suriyeli öğrenciler için öncelikli olarak travmatik yaşam olaylarının etkilerinin azaltılması ve Türkiye'ye uyum sürecine olumlu katkıda bulunması gibi stratejik ve bilimsel öngörülerle tasarlanmış uygulamalara ihtiyacı vardır. Dolayısıyla konu ile ilgili daha önce yapılan araştırmaların ve ilerleyen süreçte yapılacak araştırmaların sonuçları bu ihtiyacın karşılanması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca Masten (2014) insanların yaşamı boyunca bir çok risk faktörüyle karşılaşabileceğini ve bu risk faktörlerinin tamamının kontrol edilmesinin güç olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bireylerin risklerle baş edebilmesine dönük psiko eğitim programlarının hazırlanması önemli görülmektedir. Bu bağlamda özellikle Suriyeli mülteci öğrencilerin karşılaştıkları risk faktörlerinin etkisini azaltacak ve koruyucu faktörlerin gelişimini destekleyecek programların hazırlanmasında bu araştırmadan elde edilen sonuçların kullanılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Sayıtlar

Araştırmaya katılan katılımcıların görüşme sorularına içtenlikle cevap verdikleri ve bu sorulara ilişkin ifadelerinin gerçeği yansıttığı varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

1. Bu araştırma, Türkiye'ye göç edip Kayseri ilinde yaşamlarını sürdüren ve yaşları 10-17 arasında değişen Suriyeli mülteci öğrencilerle sınırlıdır.
2. Araştırmanın bulguları, veri toplama aracında yer alan maddeler ve ulaşılan görüşmecilerin bu maddelere verdikleri cevaplarla sınırlıdır.

Tanımlar

Göç: Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir (Uluslararası Göç Örgütü [IOM], 2009).

Göçmen: Maddi ve sosyal durumlarını geliştirebilmek amacıyla özgür iradesi ile bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişiyi ifade etmektedir (IOM, 2009).

Mülteci: Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye verilen statüyü ifade eder (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013).

Kendini Toparlama Gücü: Önemli risk faktörlerine ya da bunların iyileştirilmesi kapasitesine atıfta bulunan, sağlıklı bir şekilde işlev gören, gelişmeye devam eden dinamik bir sistemdir (Masten, 2013).

Risk Faktörleri: Olumsuz sonuçları ve problem davranışlarını deneyimleme olasılığını artıran, gelişim açısından tehdit oluşturabilecek durumlardır (Armstrong, Birnie ve Ungar, 2005).

Koruyucu Faktörler: Bireyin yüksek riskli koşullar altında daha iyi sonuçlar öngörmesini sağlayan özellikleridir (Masten ve Reed, 2002).

Olumlu Uyum: Gelişimsel süreci sağlayabilmek için çevreye etkili bir şekilde uyum sağlamadır (Kirby ve Fraser, 1997).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kendini toparlama gücü, göç, mültecilik, Türkiye’de Suriyeli mülteciler hakkında kavramsal açıklamalar ve bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Suriyeli mülteci öğrenciler ile kendini toparlama gücü ile ilgili alanyazında var olan çalışmalar yer almaktadır.

1. Kendini Toparlama Gücü

Psikoloji alanında İkinci Dünya Savaşından sonra ruh sağlığını düzeltmeye yönelik çalışmalar artmıştır. Savaşın yarattığı travmaların da etkisiyle bu çalışmalar psikopatoloji odaklı gerçekleştirilmiş, bireyin olumlu nitelikleri göz ardı edilmiştir. Bu psikopatoloji odaklı anlayış yerini zamanla bireyde pozitif özellikleri inşa eden pozitif psikoloji anlayışına bırakmıştır (Seligman ve Csikzentmihalyi, 2000). Pozitif psikoloji literatürünün içindeki kendini toparlama gücü kavramı ise 1970’lerden beri giderek daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır (Arunkumar ve Zimmerman, 1994).

Kendini toparlama gücü, psikoloji, psikiyatri, sosyoloji, psikoterapi ve nörobilim gibi çeşitli disiplinler tarafından araştırılan bir kavramdır. Kavram üzerine yapılan araştırmaların, psikopatolojinin gelişimi, epidemiyoloji ve risk üzerine araştırmaların incelenmesi yoluyla geliştiği görülmektedir. Örneğin, ebeveynlerinde akıl hastalığı olduğu için riskli olduğu düşünülen pek çok çocuğun olumsuzluklara rağmen olumlu yönde uyum sağladığını vurgulayan araştırmalar, kavram üzerine yapılan araştırmaların gelişmesini sağlamıştır (Winders, 2014). Buna benzer bir durum olarak genetik veya deneyimsel koşullar nedeniyle psikopatolojik ve gelişimsel sorunları olan çocuklardaki, dirençli olma olgusu 1970’li yıllarda bazı bilim adamlarının dikkatini çekmiştir (Masten, 2001). Kendini toparlama gücüne yönelik olarak yapılan ilk dönem araştırmalarda şu soruların cevabının arandığı görülmektedir. Neden bazı insanlar zorluklarla ve stresli yaşam olaylarıyla başa

çıkabiliyor ve bu insanları diğerlerinden ayıran özellikleri nelerdir? (National Institute of Mental Health [NIMH], 1995). Bu bireylerin stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmalarını sağlayan, sözkonusu bu özellikler değerlendirilirken öncelikle kendini toparlama gücünün işleyişinin analiz edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kendini toparlama gücünün doğrudan bir ölçümü yapılamasa da kavramın içindeki iki kritik bileşenin yani risk ve olumlu uyumun ölçümü yapılarak analiz edilebileceği düşünülmektedir (Luthar ve Zelazo, 2003). Çünkü kendini toparlama gücü bireylerin önemli risk ya da travma deneyimlerine maruz kalmalarına rağmen olumlu uyum gösterdikleri dinamik bir süreçtir. Bu bakış açısına göre kendini toparlama gücü, bir kişilik özelliği olarak ya da bireyin niteliği sonucu ortaya çıkan bir durum değildir (Masten, 1999a; Luthar vd., 2000; Luthar ve Cicchetti, 2000). Bireyin çevre ile etkileşiminin sonucunda ortaya çıkan bu dinamik süreçte iki kritik durum vurgulanmaktadır: Önemli bir tehdit durumuna maruz kalma ve gelişim sürecine yönelik olarak karşılaşılan güçlüklerle rağmen olumlu uyumun sağlanması (Luthar vd., 2000; Luthar ve Zelazo, 2003; Luthar ve Zigler, 1991). Kavram üzerine 1970’lerden itibaren yapılan araştırmalarda da genelde risk durumu bağlamındaki bir güçlüğe karşılık olarak pozitif uyum gösterme deseni üzerinde durulmuştur (Masten ve Reed, 2002). Ayrıca kendini toparlama gücü, herhangi bir sisteme uygulanabilir, fakat en çok uygulandıkları sistemler; aileler, sınıflar ve okullar gibi daha yüksek düzeydeki sosyal sistemlerdir (Masten ve Obradovic, 2006).

Dolayısıyla kendini toparlama gücü bireyin, olumsuz yaşam olaylarına, travmaya, strese ve diğer risk durumlarına karşı olumlu uyum göstermesi olarak tanımlanır ve yüksek zorluklar içinde olumlu uyum gösteren bireylerdeki işleyişin anlaşılması halinde olumlu uyumun görülebilmesi için yeni stratejik uygulamalar belirlenebilir (Fraser, Richman ve Galinsky, 1999).

Bununla birlikte Masten’in (2001) ‘‘sıradan mucize’’ adlı çalışmasına göre stresli yaşam olaylarıyla karşılaşan çocuklarla ilgili yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlardaki ‘‘en büyük sürpriz’’ onların sıradan olgular olmasıydı. Buna göre kendini toparlama gücü, sıra dışı yetenekler sonucu ortaya çıkmamaktadır ve sadece belirli insanların sahip olduğu bir özellik değildir (Masten, 2014). Ayrıca araştırmacılar içerisinde kendini toparlama gücünün artırılması görüşü giderek artmaktadır ve her insanın koruyucu faktörlerle sıkıntısını aşma yeteneğine olan inancı o bireyin yaşamında bulunmaktadır (Krovetz, 1999).

Bu stresli yaşam olaylarıyla insanlar çoğu zaman karşılaşır. Bunların içerisinde olumsuz genetik özellikler, olumsuz mizaç özellikleri, düşük bilişsel kapasite gibi içsel durumlar veya yoksulluk, savaş, terörizm gibi kitlesel travma etkisi yapan felaketler, ekonomik krizler gibi dışsal kökenli olumsuz yaşam olayları en sık karşılaşılanlarıdır (Mandleco ve Peery, 2000; Masten, 2014). Kavram üzerine yapılan araştırmalar da ruhsal bozukluklarla ilişkili olacak şekilde olumsuz yaşam olaylarından yetersiz ebeveynlik, yoksulluk, evsizlik, travmatik olaylar, doğal afetler, şiddet, savaş ve fiziksel hastalıklarla ilişkilendirilerek genişletilmiştir (Herman vd., 2011). Ayrıca Masten'e (2014) göre her bireyin bu risklerden en az biri ile karşılaşması ihtimali bulunmaktadır ve bu açıdan bakıldığında savaş, terörizm gibi şiddet doğuran olayların görüldüğü bölgelerde yaşayan insanlar, risk durumlarıyla karşı karşıya kalırlar. Araştırmalarda stresli yaşam olaylarında, risk faktörleri ve boşanma, yakın kaybı, yoksulluk, aile içi şiddet, savaş ve diğer bir çok güçlük biçiminin stresleri de dahil olmak üzere çocuklar üzerindeki potansiyel etkilerine ilgi artmaktadır (Masten, 2013). Organisation for Economic Co-operation and Development isimli uluslararası kuruluşun 1995 yılında yayınladığı *Çocuklarımız Risk Altında* başlıklı raporu, OECD'ye üye ülkelerin risk altında olmanın ölçülerini belirleme yönüyle önemlidir. Başta fiziksel ve zihinsel engelli olan sosyal açıdan dezavantajlı gençlerin risk altında olduğunun belirlenmesi açısından riskin kavramsallaştırılmasına katkıda bulunmuştur (Schonert ve Reichl, 2005).

2012 yılında kurulan *Jusoor Non-Formal Education Centre* isimli sivil toplum kuruluşunun, Lübnan'daki Suriyeli mülteci çocukların öğrenme başarısını etkileyen eğitim hizmetlerine erişimi üzerine yaptığı nitel bir araştırma olan *Eğitim Sağlamlığı Yaklaşımları* (*Education Resilience Approaches*), toplumsal bir travma olarak iç savaş ve göçü deneyimleyen Lübnan'daki Suriyeli öğrencilerin yaşamlarındaki risk faktörlerini belirlemesi açısından kendini toparlama gücü kavramının önemini ortaya koymaktadır (Jusoor Non-Formal Education Centre, 2014). Daha kapsayıcı bir çalışma olarak OECD'nin *Göçmen Kökenli Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücü* (*The Resilience of Students With an Immigrant Background*) isimli araştırması mülteci çocuklarda kendini toparlama gücünün araştırılmasının önemini gündeme getirmiştir (OECD, 2018). Yine bu bağlamda American Psychological Association (APA) isimli kuruluşun Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) bulunan mülteci çocuklar üzerinde yapılan *Resilience and Recovery After War: Refugee Children and Families in the United States* isimli çalışma göç,

mültecilik, iç savaş gibi faktörlerin kendini toparlama gücü üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (American Psychological Association [APA], 2010).

1.1. Kendini Toparlama Gücü Kavramı ve Gelişimi

Kavramsal açıdan bakıldığında davranış bilimlerinin içerisinde özellikle psikolojinin karmaşık süreçleri açığa kavuşturmak için fizik ve mühendislik gibi alanlardan kavram transfer etmesi sıkça karşılaşılan bir gelenektir ve “resilience” ifadesi de bu transfer edilen kavramlardan sayılabilir. Mühendislik ve fizikte esneklik anlamını yani maddenin herhangi bir etkiye karşılık eski haline dönmesini karşılarken, davranış bilimlerinde de buna benzer olarak stres ve zorlayıcı yaşam olaylarına karşılık gelişimin sürdürülmesini ifade etmektedir (Tarter ve Vanyukov, 1999).

Resilience kavramı; Latince “resilire” kökünden türemiştir ve sözlük anlamı olarak bir maddenin elastik olması ve aslına kolayca dönebilmesini ifade etmektedir. Oxford Dictionary *resilience* kavramını “zorluklardan çabuk iyileşme kapasitesi, dayanıklılık”, Merriam-Webster Dictionary “talihsizlerden kurtulma, değişime kolayca uyum sağlama” olarak açıklamaktadır (Aydın, 2018). Türkiye’de *resilience* kavramı ile ilgili çalışmalara bakıldığında Türkçe kullanımına ilişkin farklılıklar görülmektedir. Bunlar; psikolojik sağlamlık (Dayıoğlu, 2008; Doğan, 2015; Gizir, 2004, 2007; Kararımak, 2006, 2007; Kaya, 2015; Oktan, 2008; Özer, 2013; Sipahioğlu, 2008; Yalım, 2007), yılmazlık (Demirbaş, 2010; Gürkan, 2006; Öğülmüş, 2001; Ünüvar, 2012), dayanıklılık (Eminağaoğlu, 2006; Ergün Başak, 2012; İkizer, 2014; Tanacıoğlu, 2015) ve kendini toparlama gücüdür (Terzi, 2006, 2008). Bu çalışmada resilience kavramının Türkçe karşılığı olarak ‘kendini toparlama gücü’ kullanılmıştır.

Kendini toparlama gücü kavramının temelleri, ilk olarak Amerika’da 19. yüzyılda aslında bir din görevlisi olan Horatio Alger’in yoksul ve evsiz kalmış insanlarla ilgili sıkı çalışma ve irade yoluyla zorlukların aşılabileceği temasını işleyen *Luck ve Pluck*, *Yırtık Pırtık Tom*, *Batmak veya Yüzmek* isimli hikaye kitaplarında atılmıştır. Bu eserler her ne kadar batı edebiyatına önemli bir katkı olarak görülmesine de Alger’in benzeri temalarla ele aldığı yüzün üzerindeki eseri, güçlüklerin üstesinden gelebilmek temasını işlediği için kendini toparlama gücü kavramının başlangıcı sayılmaktadır (Tarter ve Vanyukov, 1999).

Kavram ile ilgili çalışmaların gelişiminin normal gelişimlerden daha çok psikopatolojiler üzerine yapılan araştırmalardan kaynaklandığı, yetişkinlik ve yaşlılıktan daha çok çocukluk

ve ergenlik üzerine yapılan araştırmalarda kullanıldığı ve uygulandığı düşünölmektedir (Staudinger, Marsiske ve Baltes, 1993).

Kendini toparlama gücü üzerine çalışmalar özellikle 1970’lerde Bronfenbrenner ve Germain’in biyolojik, sosyal ve psikolojik etkenlerin insan gelişimi üzerinde etkili olduğunu gösteren çalışmalarına dayandırılır. Özellikle ekolojik teori, bireyin üzerindeki çevresel etkileri kapsayıcı olması yönüyle kendini toparlama gücü perspektifiyle uyumludur. Kuramın savunucusu Bronfenbrenner, bireylerin gelişiminde içinde yaşanılan ailenin, okulun, akranların komşuluk ilişkilerinin toplumsal bağlamda güçlü bir şekilde etkili olduğunu savunmuştur (Fraser, 1997). Bronfenbrenner’ın ekolojik teorisi çocuk için risk faktörlerini anlayabilmek için ayırt edilmesi gereken birkaç etkileşim seviyesi olduğunu ifade eder. Bunlardan ilki çocuk ve yakın çevresi, ikincisi, çocuk ile okul gibi toplumsal sistemler ve üçüncüsü de çocuk ile hükümet, yasal sistemler ve kültürel değerler gibi daha büyük güçlerle olan arasındaki etkileşim seviyesidir (Engle, Castle ve Menon, 1996).

Erken dönem kendini toparlama gücü araştırmaları, uyumsuzluk riski taşıyan bireyler üzerindeki gözlemlenebilir değişimi anlamaya alışmuştur. Bu araştırmaların sonucunda risk ya da sıkıntı durumuna atıfta bulunularak kendini toparlama gücünün kavramsallaştırılması gerçekleşmiştir. Özellikle Garmezy’nin olumlu uyumu tanımlamak ve ölçmek için yeterli kavramına odaklanması da bu kavramsallaştırmanın ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Garmezy, 1971 tarihli makalesinde çocuk ve gençlerde yeterli kavramının ayırt edici özelliklerini olarak iyi akran ilişkileri, akademik başarı ve eğitime bağlılık, amaca yönelik hedefler, erken ve başarılı çalışma öyküleri olarak ifade etmiştir. Garmezy’nin belirlediği bu nitelikler, olumlu uyum koşullarının belirlenebilmesinde etkili olmuştur (Masten, 2014).

Kendini toparlama gücünü ifade etmek için kullanılan terimler bakımından büyük ölçüde değişkenlik gösterirler. Buna göre kendini toparlama gücü risk veya sıkıntılar karşısında olumlu sonuçlara yaklaşma olgusu veya süreci bakımından tanımlanır. Kendini toparlama gücü risk durumlarına rağmen adaptif işleyişin sürdürölmesini ifade eder (Rutter’den aktaran Kaplan, 1999).

Aşağıda kendini toparlama gücünün farklı araştırmacılar tarafından tanımları görölmektedir:

Masten, Best ve Garmezy'ye göre "zorlu veya tehdit edici koşullara rağmen başarılı adaptasyon gösterebilme kapasitesi gösterebilme süreci veya sonucudur" (Glantz ve Sloboda, 1999, s. 109).

Masten'e (2013) göre "kendini toparlama gücü önemli risk faktörlerine ya da bunların iyileştirilmesi kapasitesine atıfta bulunan, sağlıklı bir şekilde işlev gören, gelişmeye devam eden dinamik bir sistemdir" (s. 579).

Masten'e (2001) göre "kendini toparlama gücü uyum sağlama ya da gelişmeye yönelik ciddi tehditlere rağmen iyi sonuçları ifade eder ve kavram üzerine yapılan araştırmalar da bu iyi sonuçlara neden olan süreçleri anlamayı amaçlamaktadır" (s. 228).

Beauvais ve Oetting'e (1999) göre "kendini toparlama gücü, yaşam krizlerini tolere etme, uyum sağlama veya üstesinden gelme yeteneğidir" (s. 103).

Tugade ve Friedrickson'a (2004) göre "olumsuz ve stresli duygusal deneyimlerden geriye dönme yeteneğidir" (s. 320).

Benard'a göre "şiddetli risklere maruz kalmasına rağmen başarılı bir şekilde geri dönme yeteneğidir"(Krovetz, 1999, s. 2.).

Ramirez, (2007) kendini toparlama gücü kavramının kökeninin olumsuz yaşam durumlarına karşı savunmasız çocukların psikolojik koşullarından ortaya çıktığını savunmaktadır. Vanderpol (2002) ise özellikle bu psikolojik koşulların düzeltilmesi için araştırmacıların kendini toparlama gücüne günümüze kadar çok az dikkat ettiklerini savunur ve kendini toparlama gücünü özellikle travmanın veya geniş çaplı olumsuz olayların üstesinden gelmeyi sağlayacak bireyin psikolojik kapasitesi olarak görür. Staudinger, Marsiske ve Baltes'in (1993) kavrama bakış açısı buna paraleldir ve kendini toparlama gücünü travmatik durumları içeren tehditlerin veya risklerin varlığına rağmen normal gelişimin sürdürülmesi olarak görürler.

Ungar (2004) ise bireyin benliğini güçlülere rağmen sağlıklı olarak tanımlamanın için çevre ile etkileşiminin bir sonucu olduğu üzerinde durur. Fergus ve Zimmerman'a (2005) göre ise kendini toparlama gücünde hem bir risk durumunun olması hem de olumlu bir sonuca yol açacak destekleyici faktörlerin bulunması gerekmektedir ve bireyin eksiklerinden çok onun güçlü yanlarına odaklanılır.

Zimmerman ve Arunkumar'a (1994) göre kendini toparlama gücü problem davranışlara veya psikopatolojiye müdahale eden, olumsuz durumun varlığında uyarlanabilir sonuçlara yol açan faktör ve süreçleri ifade eder.

Aslında çoğu araştırmacı, kavramı koruyucu kişilik özellikleri ile kendini toparlama gücü faktörleri ile ilişkilendiren bir çerçevede ele almış, bireyin çevresiyle daha karmaşık olan etkileşimini göz ardı etmiştir. Bununla birlikte kendini toparlama gücü yüksek bireylerin kendi çevrelerinde aktif birer katılımcı oldukları giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu bakış açısına göre kendini toparlama gücü; zorluklara, tehdit edici koşullara, yüksek risk statüsüne ve tehditlere rağmen başarılı bir adaptasyon sağlama anlamına gelir (Kumpfer, 1999).

Görüldüğü gibi kavram üzerine her bir araştırmacının birbirinden farklı tanımlaması bulunmaktadır. Her ne kadar kavram, farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımlansa da (Kararımak, 2006) travma zorlu yaşam olaylarını içermek, belirli bir risk durumu altında başarılı baş etme, uyum gösterme ve yeterlik gibi kavramlar bütün kendini toparlama gücü tanımlarındaki ortak noktalardır (Gizir, 2007). Ancak yine de kendini toparlama gücünü tanımlamada kesin standartlar veya ölçüler bulunmamaktadır. Kendini toparlama gücü kavramına ilişkin tanımlardaki bu değişkenlik, stres veya risk faktörlerindeki kavramsallaştırmanın değişikliğinden de kaynaklanır. Kendini toparlama gücünün en genel tanımına bakıldığında bireyin olumlu bir sonuca ulaşmış olsun ya da olmasın bazı risk durumlarını yaşadığı varsayılır. Dolayısıyla bireyin yaşadığı riskin doğasına göre kendini toparlama gücü kavramının tanımlanmaları farklılık gösterir (Kaplan, 1999).

Bununla birlikte tanımlara ilişkin bu farklılıklar, kendini toparlama gücüne etki eden değişkenlerin kültürel farklılığından da etkilenir. Bir kültürde uyarlanabilir, normatif kabul edilen bir davranış diğerinde olamayabilir. Örneğin; bazı kültürlerde atılganlığa işlevsiz görülerek çok değer verilmezken, bazı kültürlerde hayatta kalmak için değer atfedilen bir özellik olabilir (Kirby ve Fraser, 1997).

Ayrıca kendini toparlama gücünü tanımlamada uyum kriterleri ile ilgili seçimler, çalışmalara dahil edecek unsurları belirlemede etkilidir. Bu uyum ölçütlerinin akademik başarı ya da suçluluğun olmaması gibi dışsal kriterlere göre veya psikolojik iyi olma, düşük düzeyde rahatsızlık gibi içsel kriterlere yönelik olarak yapılacağı da tanımlamalardaki farklılıkları etkilemektedir (Masten, 2001).

Masten, (1994) kendini toparlama gücü yüksek bireylerden hareket ederek kendini toparlama gücü tanımlamalarında üç farklı özellik belirlemiştir; 1)risk altında beklenenden daha iyi sonuçlar göstermeleri, 2)stresli deneyimlere rağmen olumlu uyum sağlamaları, 3)travmadan sonra iyileşme göstermeleri. Özetle; Kendini toparlama gücü literatüründe önemli anahtar yapıların ölçümünde ve kavramın tanımlanmasında büyük ölçüde fikir birliği bulunmamaktadır (Luthar vd., 2000).

1.2. Kendini Toparlama Gücü Kavramı ile İlgili Farklı Yaklaşımlar

Kendini toparlama gücü farklı araştırmacılar tarafından farklı tanımlanmaktadır (Kararımak, 2006). Block ve Kremen (1996) kavramı sadece bireysel özellikler kapsamında ele alırken bazı araştırmacılar, ebeveynin kişisel özellikleri, çevresel, sosyal stresörler ve bireysel kişilik özelliklerinin birlikte etkili olduğunu ifade etmektedir (Armstrong vd., 2005). Çoğu araştırmacı tarafından kendini toparlama gücü, yaşam kalitesini ve sonuçlarını etkileyen önemli bir psikolojik faktör olarak görülür. Kavramın sıradan bir kişilik özelliği olmaktan daha çok dinamik bir süreç olduğuna yönelik bakış açıları bulunmaktadır (Nguyen, 2012). Masten ve Coatsworth'a (1998) göre olumlu bir adaptasyon süreci için birey ve çevresi arasındaki etkileşimin şekillenmesi gerekmektedir. Ayrıca Masten'in (2001) değişken odaklı yaklaşım modeli bireyin karşılaştığı risk ve olumsuzluk durumlarında bireysel ve çevresel olumsuz etkileri telafi etmek üzerine kurulu olduğu için kendini toparlama gücünde bireysel ve çevresel etkileri bir arada ele almaktadır.

Bununla birlikte Tugade ve Fredrickson (2004), kendini toparlama gücünün hayata iyimser bakmak, zeka, pozitif duygusallık ve enerji düzeyinin yüksek olması, meraklı ve yeni deneyimlere açık olma gibi tamamen bireysel özelliklerden kaynaklandığını düşünmektedir. Benzer şekilde bireysel özelliklerin kendini toparlama gücünde etkili olduğunu düşünen Rutter (1987) ise insanları psikolojik risklere karşı koruyan ve risklerin etkisinin azaltılmasıyla ilgili bir süreç olarak kendini toparlama gücü mekanizmasını, benlik saygısı ve öz yeterliliğin kurulması ve sürdürülmesi gibi bireysel süreçlerle bir arada düşünmektedir. Bu bağlamda kendini toparlama gücü yüksek bireyler de benlik saygısı, öz yeterlik, iç kontrol odağı ve pozitif baş etme biçimleri gibi olumlu özelliklere sahip bireyler olarak değerlendirilir. Ayrıca pozitif zihinsel sağlık, sosyal yeterlik, akademik başarı ve sosyal destekler de kendini toparlama gücünü olumlu yönde etkileyen kaynaklar

olarak kabul edilir (Nguyen, 2012). Bu kaynaklara ebeveyn desteği, yetişkin rehberliği veya gelişimi destekleyen toplumsal örgütler gibi dışsal faktörleri de eklemek mümkündür (Fergus ve Zimmerman, 2005). Kumpfer (1999), ise dışsal kaynaklar olarak bireyin faaliyette bulunduğu çevresel ortamdaki aile, yaşanılan yer, okul ve akran grubu gibi çevresel unsurların da risk ve kendini toparlama gücünde etkili olduğunu ifade etmiştir.

Bazı kavramların her birinin ayrı ayrı kendini toparlama gücü ile ilişkisi olsa da kendini toparlama gücünden farklı kavramlardır ve buna rağmen kendini toparlama gücü, zaman zaman olumlu başa çıkma, yeterlik veya olumlu uyum ile karıştırılabilmektedir (Fergus ve Zimmerman, 2005). Nguyen, (2012) kendini toparlama gücünde kişinin geçmiş ya da mevcut zorluklar bağlamında yeterlik kazanması süreci olduğunu ifade eder. Buna göre yeterlik kavramının da kendini toparlama gücünün bir çıktısı olduğu anlaşılmaktadır (Nguyen, 2012; Fergus ve Zimmerman, 2005).

Öncü araştırmacıların belirttikleri bulgulara göre de bu farklı türlerdeki değişkenlerden; pozitif başa çıkma, ilerideki bölümlerde görüleceği üzere kendini toparlama gücünü yordayıcı bir koruyucu faktör olarak, (Herman vd., 2011) yetkinlik (Nguyen, 2012) ve olumlu uyum da kendini toparlama gücünün bir çıktısı olarak değerlendirilir (Fergus ve Zimmerman, 2005).

Olumlu uyum ile kendini toparlama gücü arasındaki ilişkide riskin üstesinden gelme süreci kendini toparlama gücünü ifade ederken, pozitif adaptasyon, sonuçta ortaya çıkan durumdur. Yeterlik ise kendini toparlama gücünü sadece bir bileşeni olabilir. Yetkili bireylerin herhangi bir riskin olumsuz etkilerinin üstesinden gelme olasılıkları daha yüksektir. Fakat yeterlik risk durumlarının aşılmasında yardımcı olan birçok faktörden sadece biridir. Çünkü ekolojik modeller dış faktörlerin önemini vurgulamakta ve buna göre yeterliğe ek olarak dış faktörler de bireylerin risklerin olumsuz etkilerinin üstesinden gelmesine yardımcı olabilmektedir (Fergus ve Zimmerman, 2005).

Holahan ve Moos'a göre pozitif başa çıkma; genellikle stresli koşulları azaltmak için bireyin bilişsel ve davranışsal çabalarını ifade etmek amacıyla kullanılır (Yalım, 2007). Stresli durumlarla başa çıkmak için gösterilen uyumsuz çabaların psikosomatik etkilerini araştıran Steinhardt ve Dolbier (2008) ise başa çıkma ile kendini toparlama gücü arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir çalışmada Leontopolou (2006) kendini toparlama gücü yüksek bireylerin stres durumlarında başa çıkma kaynaklarını daha ileri seviyede kullandığını göstermiştir. Başa çıkmada bir stres kaynağı bulunması koşulu

olduğu halde (Lazarus ve Folkman, 1984) kendini toparlama gücünde bir risk faktörünün bulunması durumu olduğu için (Luthar vd., 2000; Masten, 2001) bu iki terim birbirinden farklıdır. Fakat yine de riskli durumlarda başa çıkma ve kendini toparlama gücünün bir arada kullanılmasının etkili olacağı düşünülmektedir (Barbarin, 1993).

Stewart, Reid ve Mangham literatürdeki farklı kendini toparlama gücü tanımlarını gözden geçirerek kavramın içerisindeki bazı ortak temaları aşağıdaki gibi belirlemiştir:

- Kendini toparlama gücü bireysel ve çevresel özelliklerin karmaşık bir etkileşimi olarak görülebilir.
- Kendini toparlama gücü; stres ve baş edebilme yeteneği arasındaki dengeyi kapsar.
- Stresli yaşam olaylarından kaynaklanan risk faktörleri ve risklerin olumsuz etkisini azaltmaya yarayan koruyucu faktörler, kendini toparlama gücü sürecine katkıda bulunur.
- Kendini toparlama gücü, yaşam koşullarına bağlı dinamik bir süreçtir.
- Kendini toparlama gücü, gelişmeyi sağlayan bir süreçtir. Başarılı olmak, bir kişinin yetkinliğini artırır.
- Kendini toparlama gücü, yaşamsal değişimlerde en etkili olan süreçtir (Greene ve Conrad, 2002).

Genel olarak üzerinde en çok uzlaşılan kendini toparlama gücü tanımı bireyin olumsuz koşullar karşısında yaşam görevlerine başarılı bir şekilde uyum sağlamasıdır. Kendini toparlama gücünde üç temel unsur öne çıkmaktadır: Risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu uyum gösterme (olumlu sonuçlar) (Luthar ve Zigler, 1991; Windle, 1999).

1.3. Risk Faktörleri

Ekolojik yaklaşım kökenli bir kavram olarak kendini toparlama gücünde sosyal ve sağlık sorunlarının araştırılmasına yönelik olarak risk ve koruyucu faktörlerin değerlendirilmesi etkili problem çözümleri için büyük öneme sahiptir. Risk faktörleri ölçülebilirdir ve risk faktörleri olan ve olmayan gruplarda doğru ölçümlerin yapılması yoluyla birey veya gruplarda problem durumlarının nasıl ortaya çıktığı belirlenebilir (Nash ve Fraser, 1997). Bununla birlikte kendini toparlama gücü de epidemiyoloji ve gelişim psikolojisindeki risk faktörlerinin araştırılmasından dolayı ortaya çıkmıştır (Armstrong vd., 2005). Bu bağlamda

risk faktörleri kendini toparlama gücü sürecinde bulunması gereken en temel faktördür (Luthar vd., 2000; Luthar ve Cicchetti, 2000; Luthar ve Zigler, 1991).

Risk, istenmeyen bir sonuç olasılığının yükselmesi durumudur. Risk faktörleri de ölçülebilir bir özellik olarak belirli bir sonuç ölçütü üzerinde olumsuz sonuçların öngörülmesini sağlayan durumlardır. Stresli yaşam olayları bir tür risk faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır (Masten ve Reed, 2002). Risk faktörleri, herhangi bir sorun durumunun başlangıç olasılığını artıran ya da daha ileri seviyede sürdürülmesine etki eden faktörlerdir. Bu faktörler doğum öncesi süreçte biyolojik kökenli olabileceği gibi geniş çevresel koşullardan da kaynaklanabilir. Doğum öncesi travmaların daha sonraki akademik zorluklar üzerinde belirleyici olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla risk faktörlerinin bu tanımı olumsuz gelecek sonuçların olasılığını artıran biyolojik ve psikolojik açıdan bireysel kökenli koşulları ve çevresel koşulları kapsar (Kirby ve Fraser, 1997). Bireyin kendini toparlama gücünde gelişim göstermesi için mevcut durumda ya da geçmişte kanıtlanabilir bir risk durumu olması gerekmektedir. Risk faktörleri, gelecekte kötü bir sonuç elde etme olasılığını artırması bakımından kendini toparlama gücünde temel belirleyici olarak görülür (Masten, 2001). Çünkü kendini toparlama gücünün tanımlanması olumlu uyumun görülmesine yönelik tehditlerin niteliği hakkındaki yargılara ihtiyaç duymaktadır (Masten ve Obradovic, 2006). Olumsuz sonuçları ve problem davranışlarını deneyimleme olasılığını artıran risk faktörleri, gelişim açısından tehdit oluşturabilecek durumlardır (Armstrong vd., 2005). Bireyler üzerinde olumsuz geçmiş deneyimler değerlendirildiğinde kendini toparlama gücünde bireylerin gelişimini tehdit edebilecek bu koşulların çoğu insan için zorlayıcı ve stresli olabilecek geniş çaplı olaylar veya kronik koşullar olduğu görülmektedir. Bunlar arasında akut travmatik deneyimler ya da felaketler, ebeveynin zihinsel probleminin olması, çatışmaların veya yanlış ebeveyn tutumunun olduğu bir evde yaşamak gibi durumlar örnek olarak verilebilir (Masten, 2014).

Durlak, (1998) risk faktörlerini gelecekte olumsuz bir sonucun çıkması olasılığını artıran bir değişken olarak tanımlar. Kendini toparlama gücünde diğer faktörlere göre daha çok değiştirilebilen risk faktörlerinin etkilerinin azaltılması durumunda olumsuz bir sonucun ortaya çıkma olasılığının da azalacağını ifade eder.

Psikososyal risk üzerine yapılan çalışmalar kümülatif riskin sonuçlarına odaklanılarak yapılmaktadır ve risk faktörleri insan grupları üzerinde yapılan araştırmalarla belirlenir. Bunların içerisinde şizofreni gibi spesifik bozukluklar üzerine risk özelliklerinin genetik ya da biyolojik olarak yürütülen araştırmalar da risk faktörleri üzerine yürütülen

Çalışmalardan sayılabilir. Bu yöndeki çalışmalarda epigenetik süreçlerin ölçülmesi kapasitesindeki artış, şizofreni gibi ruhsal bozukluklar üzerine yapılan araştırmaları olumlu etkilemiştir (Masten, 2013).

Risk faktörlerinin kendini toparlama gücündeki önemi kavramın tanımlanmasında temel bir etkisi olduğundan da anlaşılmaktadır. Risk faktörlerinin yapısı kadar sayısı ve yoğunluğu da önemlidir. Bireyin yaşadığı risk durumu arttıkça olumsuzlukların üstesinden gelmek için gerekli olan özellikler de bu durumdan etkilenir. Ayrıca risk faktörleri, risk durumunun altında yatan nedenlerle değil, belirleyici değişkenler aracılığıyla tanımlanır (Kaplan, 1999).

Kendini toparlama gücünde daha önceki araştırmaların bulguları üzerinde birleştirici bir kavramsal çerçevenin bulunmaması risk faktörlerinin de farklı değişkenler aracılığıyla ifade edilmesine yol açmıştır (Windle, 1999). Risk faktörleri; kendini toparlama gücü kavramının tanımında olduğu gibi risk faktörlerinde de tanımlamalar, araştırma desenine ve çalışma grubuna göre farklılık göstermiştir. Bu duruma birkaç farklı araştırmadan örnek verilirse;

- Beauvais ve Oetting'in (1999) uyururucu kullanımıyla ilgili araştırma desenine göre belirlediği risk faktörleri fakir mahalle ortamları, aile fonksiyonu, okulu bırakma, yüksek öfke ya da duygusal arayış gibi kişilik özellikleri ve arkadaşlık özellikleri gibi sosyal psikolojik türdeki değişkenlerdir. Risk faktörlerinden özellikle akran grubu uyururucu kullanımında belirleyici olmaktadır ve her bir yeni ek risk faktörü ile olumsuz durum arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır.
- Schonert ve Reichl' a (2005) göre risk faktörleri; bireysel faktörler (düşük zeka düzeyi, kötü sosyal problem çözme becerileri), ailesel faktörler (düşük aile birleşimi, zihinsel hastalı olan ebeveyn, düşük sosyoekonomik düzey), akran faktörleri (akran reddi, mağduriyet), okul faktörleri (düşük ğretmen desteği, okula yabancılaşma), sosyal toplumsal faktörler (düşük toplumsal destek) ve sosyo kültürel faktörler (sosyo-tarihsel ve politik ideolojiler) olmak üzere ayrılır.
- Windle'a (1999) göre risk durumlarına kaynak olarak yüksek düzeyde stres durumları için sosyo ekonomik göstergeler (r:yoksulluk) içerisinde var olan durumlar gösterilebilir. Yaşanılan yerdeki suç istatistiği, aile anlaşmazlığı, çocuklara kötü muamele, akıl hastalığı, alkolizm, madde bağımlılığı, çocukluk

dönemi psikiyatrik durumu (ör: öğrenme güçlüğü), evsizlik, kurumsal olarak çocuk yetiştirme ortamı bu durumlardan bazılarıdır.

- Masten'e (2013) göre sıklıkla incelenen risk faktörleri arasında bireyin nitelikleri (cinsiyet, düşük doğum ağırlığı) veya ebeveynleriyle ilişkisi (yakın veya çelişkili olması), ebeveynin psikososyal durumu (akıl hastalığı, evlenmemiş olması), sosyodemografik faktörler, (yoksulluk, etnisite) ve yaşam deneyimleri (çocuk istismarı, boşanma, tsunami, çocuk askerliği) bulunmaktadır.

Dolayısıyla risk faktörleri; çalışma grubuna ve araştırma desenine göre farklı olarak belirlenmiştir.

Bu farklılıklarla ilgili olarak kendini toparlama gücünde ampirik nitelikteki çalışmalarda risklerin ölçümünde Luthar ve Cushing'e göre (1999) dikkat edilmesi gereken üç farklı kriter bulunmaktadır: Birincisi olumsuz yaşam olaylarında kontrol listelerinde örneklenen olumsuz etkiler veya deneyimler çok sayıda verilmeli, geçerlik ve güvenilirliği yüksek ölçüm araçları kullanılmalıdır. İkincisi araştırmada çocuk istismarı, ebeveyn boşanması veya ebeveyn psikopatolojisi gibi kronik stres durumları başlangıç olarak seçilmesidir. Üçüncüsü; yoksulluk durumu ya da aile büyüklüğü gibi sosyodemografik nitelikteki güç yaşam olaylarının çoklu risk faktörü olarak bir arada ele alınmasıdır (Luthar ve Cushing, 1999). Ayrıca Luthar ve Cushing'e (1999) göre risk ölçümünün geçerliliği risk durumuyla sonuçların ilişkisinin sadece önemine değil, aynı zamanda bu ilişkinin büyüklüğüne de bağlıdır.

Risk faktörleri genel olarak üçe ayrılır: Kişisel risk faktörleri, ailesel risk faktörleri ve çevresel risk faktörleri (Armstrong vd., 2005).

1.3.1. Kişisel Risk Faktörleri

Çocukluk ya da ergenlik döneminde çeşitli bireysel risk faktörleriyle karşı karşıya kalmak bireyin gelişimsel evrelerinde sorunlu durumlara yol açabilir. Yaşamda karşılaşılabilecek olumsuz durumlar ve travmatik olaylar, bireyin psikolojik açıdan sağlıklı bir yaşam sürmesinde ve kendini toparlama gücünü göstermesinde bireysel risk faktörleri olarak karşımıza çıkar (Werner, 1989). Bunlar;

- Olumsuz yaşam olayları (Masten, Morison, Pellegrini ve Tellegen, 1990; Masten, vd., 1999; Masten, 1999a)

- Erken doğum (Bradley vd., 1994)
- Erken ergenlik (Fraser ve Galinsky, 1997)
- Kronik hastalıklar (Gizir, 2007)
- Madde kullanımı (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Fraser ve Galinsky, 1997)
- Kişilik özellikleri (ör: yüksek öfke ya da duygusal arayış), (Beauvais ve Oetting, 1999)
- Düşük zeka düzeyi (Schonert ve Reichl, 2005)
- Mizaç (Kirby ve Fraser, 1997)
- Zayıf dürtü kontrolü (Jenson, 1997)
- Dikkat eksikliği (Jenson, 1997)
- Düşük sosyal problem çözme becerileri (Schonert ve Reichl, 2005)
- Çocukluk dönemi psikiyatrik durumu (Windle, 1999)
- Güvenli olmayan bağlanma stilleri (Roche, Runtz ve Hunter, 1999)
- Algılanan düşük sosyal destek (Roche, Runtz ve Hunter, 1999)

1.3.2. Ailesel Risk Faktörleri

Bireylerin karşılaşacakları her türlü olumsuz sonuç, onlara uygulanan ailesel tutum ve içinde yaşanılan ailenin genetik ve psikopatolojik durumu ile doğrudan ilişkilidir (Thomlison, 1997). Aşağıda aileden kaynaklı risk faktörleri görülmektedir:

- Ebeveynin psikopatolojisi (Radke ve Sherman., 1990; Durlak, 1998; Werner ve Smith, 2001)
- Aile içi kötü muameleye maruz kalma (Windle, 1999)
- Ebeveynlerin boşanması ölümü ya da tek ebeveynle yaşamak (Williams, Ayers ve Arthur, 1997; Gizir, 2007)
- Ebeveynin biyolojik ve genetik yapısı (Thomlison, 1997)
- Aile içi çatışma, uyuşmazlık (Jenson, 1997; Durlak, 1998; Windle, 1999)
- Zihinsel hastalığı olan ebeveyn (Schonert ve Reichl, 2005)
- Ergenlik döneminde anne olma (Gizir, 2007)
- Düşük sosyoekonomik düzey (Durlak, 1998; Windle, 1999; Schonert ve Reichl, 2005)

- Ebeveynlerle kurulan çelişkili ilişki (Masten, 2013)
- Evlenmeden yapılan doğum/bekar ebeveyn (Franklin, Corcoran ve Lopez, 1997)
- Ebeveyn izleme ve denetim eksikliği (Williams, Ayers ve Arthur, 1997)
- Ebeveyn depresyonu (Gilbert, 1997)
- Ebeveyn veya kardeşin alkolizmi (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992)
- Ebeveynin madde kullanımı (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Jenson, 1997; Zipper ve Simeonsson, 1997)
- Aile yönetimi uygulamalarında zayıflık (Hawkins, Catalano ve Miller, 1992; Jenson, 1997)

1.3.3. Çevresel Risk Faktörleri

Çevre, çocuk gelişimi için öğrenme ortamı oluşturması bağlamında bireylere önemli fırsatlar sunar. Çocuk gelişiminde topluluklarına anlamlı katkılarda bulunan rol model olan yetişkinlerin önemli bir etkisi vardır. Aynı zamanda aileler için sosyal ve ekonomik bir destek kaynağıdır. İş, okul ve diğer çevresel ortamlardaki fırsatlar kısıtlandığı ve bireyler çevreden zarar gördüğünde birtakım risk faktörleri meydana gelmektedir (Kirby ve Fraser, 1997). Bunlar;

- Yaşanılan bölgedeki yoksulluk (Durlak, 1998; Beauvais ve Oetting, 1999)
- Yetersiz sosyal politikalar (Durlak, 1998)
- Kalitesiz okullar (Durlak, 1998; Richman ve Bowen, 1997)
- Akran baskısı ve reddi (Durlak, 1998)
- Düşük öğretmen desteği (Schonert ve Reichl, 2005)
- Etkili cinsel eğitimi eksikliği (Rounds, 1997)
- Okula yabancılaşma (Schonert ve Reichl, 2005)
- Sosyo-tarihsel ve politik ideolojiler (Schonert ve Reichl, 2005)
- Yaşanılan yerdeki suç istatistiği (Windle, 1999)
- Kurumsal çocuk yetiştirme ortamı (Windle, 1999)
- Sosyodemografik faktörler, (Yoksulluk) (Masten, 2013)
- Çocuk ihmal ve istismarı (Fraser ve Galinsky, 1997; Masten, 2013)

- Savaş travması ve sivil şiddet (Agaibi ve Wilson, 2005)
- Mültecilik (Agaibi ve Wilson, 2005)
- Toplumsal şiddet ve ailevi felaketler (Criss, Pettit, Bates, Dodge ve Lapp, 2002; Gürkan, 2006; Gizir, 2007)
- Evsizlik (Masten, Miliotis, Graham-Bermann, Ramirez ve Nermann, 1993)

1.4. Koruyucu Faktörler

Koruyucu faktörler, bireyin yüksek riskli koşullar altında daha iyi sonuçlar öngörmesini sağlayan nitelikleri olarak görülür. Koruyucu süreçler ise bireydeki gelişme tehdit edildiğinde olumlu sonuçların ortaya çıktığı süreçlerdir ve koruyucu faktörlerin teorik olarak nasıl çalıştığını ifade etmek için kullanılır (Masten ve Reed, 2002). Koruyucu faktörler, risk seviyesine bakılmaksızın olumlu yönde gelişmeyi öngörürler ve ortamdaki koşullar, uyumu ve gelişmeyi tehdit ettiğinde özel bir rol oynarlar (Masten, 2013). Genellikle risklerin etkilerini hafifleten ve olumlu adaptasyonu artıran koşullar olarak koruyucu faktörler, riski engelleyen, önleyebilen, bireyin istenmeyen bir sonuçla karşılaşma olasılığını azaltan bir tampon işlevi görürler (Beauvais ve Oetting, 1999).

Kendini toparlama gücünün içeriğindeki diğer bütün konular da olduğu gibi koruyucu faktörlerin özellikleri de tartışmalıdır. Erken dönem araştırmacıları, koruyucu faktörleri sonucu tahmin etmek için risk durumu ile etkileşime giren değişkenler olarak tanımlamışlardır. Burada risk durumu olarak ifade edilen durumlar, düşük risklerden daha çok yüksek risk bağlamında olumlu sonuçlarla ilişkili olan değişkenler koruyucu özellikler olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla erken dönem araştırmacılarında bir değişkenin koruyucu faktör olabilmesi için yüksek bir risk durumunda ortaya çıkarak olumlu sonucu yordaması gerektiği düşünülmekteydi (Vanderbilt-Adriance, 2006). Fakat son yirmi yıldır araştırmacılar, ampirik çalışmalarda koruyucu faktörleri tanımlamaktan daha çok koruyucu süreçler üzerine çalıştıkları görülmektedir. Olumlu sonucun ortaya çıkması için hangi bireysel, ailesel ya da çevresel koruyucu faktörün kendini toparlama gücüne etki ettiğinden daha çok bu faktörlerin sürece nasıl katkıda bulunduğu üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla koruyucu süreçlerin anlaşılması araştırmaların odak noktası haline gelmiş durumdadır (Luthar vd., 2000). Bununla birlikte koruyucu süreçler en genel anlamda risk

ve olumlu sonuç arasındaki ilişkiye aracılık eden süreçler olarak tanımlanır (Armstrong vd., 2005).

Olumlu sonuçlara giden sürecin araştırılması, araştırmacıların dikkatlerini bireylerin risk süreçlerini nasıl başarılı bir şekilde yönettiği yeni bir kavramsal model oluşturmaya yöneltmiş, araştırma modellerinde koruyucu faktörlerin de yer almasıyla belirli değişiklikler yapılmıştır. Bununla ilgili olarak Rutter, (1987) zorluklarla ilgili risklere karşı koruma mekanizmalarının araştırma tarafından anlaşılma ihtiyacının ilk kez 1970’lerde koruyucu faktörlerin incelenmesine yol açtığını ifade etmektedir.

Aynı şekilde Garnezy’e göre koruyucu faktörler, çocukların ve yetişkinlerin hayatın zorluklarını aştıklarını gösterecek sağlam kanıtlardır. Yine Garnezy’e göre koruyucu faktörler, a)pozitif mizaç, sosyal duyarlılık, yetenek ve benlik saygısı gibi değişkenlerin yüksek olduğu bireylerde, b)sıcak ve uyumlu destekleyici bir aile ortamında yetişen kişilerde, c)yetkinliği ödüllendiren ve inanç sistemlerini güçlendiren sosyal çevrede yetişen bireylerde daha etkilidir (Greene ve Conrad, 2002).

Risk ve koruyucu faktörler arasında yaygın bir düşünce olarak karşılıklı bir etkileşimin olduğuna yönelik bir fikir birliği bulunsa da bu etkileşimin yapısı hakkında literatürde bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte başlıca iki etkileşim modeli bulunmaktadır: Katkı modeli ve etkileşimli modeller (Kirby ve Fraser, 1997).

Sadece risk faktörlerinin olumsuz sonuç olasılığını artırdığı modele katkı modeli denir (Greene ve Conrad, 2002). Katkı modeline göre, koruyucu faktörlerin sürece doğrudan veya telafi edici şekilde etki ettiği düşünülmektedir. Buna göre bir risk faktörünün olumsuz sonuç olasılığını, bir koruyucu faktörün ise olumlu sonuç olasılığını doğrudan artırdığı ileri sürülmektedir. Bu modelde risk ve koruyucu faktörler genellikle zıt kutuplar olarak görülür. Örneğin; sürekli aile çatışması risk faktörü iken düşük aile çatışması koruyucu bir faktör olarak kabul edilir (Kirby ve Fraser, 1997).

Rutter (1979) tarafından ortaya atılan etkileşimli modelde koruyucu faktörlerin etki ettiği olumlu bir sonucun elde edilmesi için risk ve koruyucu faktörlerin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Bu modele göre hem iç hem dış koruyucu faktörler, insanların risklere karşı direnmelerine veya onların iyileşmelerine yardımcı olur. Rutter’e) göre ’’etkileşim’’ ifadesi risk ve koruyucu faktörler arasındaki ilişkiyi daha iyi tanımlamış, risk ve koruyucu dinamiklerin kendini toparlama gücü sürecinde birbirlerini etkilediğini vurgulamıştır. Buna göre koruyucu faktörlerin, risk durumu ve stres düşük olduğunda çok

az etkisi olduğu, risk ve stres durumlarının yüksek olması durumunda koruyucu faktörlerin etkisinin arttığı düşünölmektedir. Bu bakış açısına göre stres arttıkça yetkinlik her zaman azalmaktadır (Kirby ve Fraser, 1997).

Bununla birlikte Beauvais ve Oetting (1999) sadece bazı risk ve koruyucu faktörleri aynı boyutun zıt kutupları olarak tanımlar. Çünkü bu durum risk ve koruyucu faktörlerin etkileşiminde zorunlu değildir. Örneğin; öfke kontrolü bir koruyucu faktör olarak, madde kullanımına karşı ileri düzeyde bir koruma sağlamamaktadır.

Aynı şekilde Rutter, risklerin ve koruyucu faktörlerin bütün mekanizmalarda aynı şekilde işlemediğini belirtmiş, risk faktörüne ve olumlu sonuca göre koruyucu faktör seçilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre ebeveynlik ile ilgili koruyucu bir faktör, farklı risk faktörleri ve sonuçları açısından her zaman önemli görünse de diğer koruyucu faktörlerin daha spesifik olarak ele alınması gerektiği düşünölmektedir (Vanderbilt-Adriance ve Shaw, 2008). Bununla birlikte risk faktörü ve koruyucu faktörlerin arasındaki etkileşim her zaman önemlidir, risk faktörlerinin sayısı arttıkça bu durumu telafi etmek için daha fazla koruyucu faktöre ihtiyaç duyulmaktadır (Beauvais ve Oetting, 1999).

Göröldüğü gibi yapılan araştırmalarda koruyucu faktörler geniş kapsamlı bir şekilde tanımlansa da risk ile koruyucu faktörler arasındaki etkileşimin doğası tartışılmaya devam etmektedir (Beauvais ve Oetting, 1999). Buna rağmen literatürde koruyucu özelliklerin stresin etkisini azalttıkları ve kendini toplama gücüne katkıda bulundukları hakkında genel bir uzlaşma bulunmaktadır (Greene ve Conrad, 2002).

Risk faktörlerine karşı özel bir role sahip olan koruyucu faktörler, herkesin sahip olabildiğı, risk faktörlerine ve olumsuz durumlara bağılı olarak ortaya çıkan faktörlerdir. Kendini toplama gücü araştırmalarında risklerin çok yüksek olduğı durumlarda bile olumlu sonuç alabilmenin mümkün olduğı süreçler, araştırmacıların özellikle koruyucu faktörleri belirlerken dikkate aldıkları süreçler olmuştur. Koruyucu faktörlerin belirlenmesinde genel anlamda iki farklı yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar; değişken odaklı yaklaşımlar ve bireye odaklı yaklaşımlardır.

Değişken odaklı yaklaşımlar, riskin yüksek olduğı durumlarda olumlu sonuçların meydana gelme sürecini, bireyin deneyimleri ile içinde bulunduğı ortamın özellikleri arasındaki istatistiksel bağlantıları tespit ederek ortaya koyar. Bu yöntemde çok değişkenli istatistikler etkili bir şekilde kullanılır. Değişken odaklı yaklaşımın, bazı koruyucu faktörlerin olumlu sonuca ne yönde etki ettiğini araştırmak için kullanışlı bir yöntem olduğı düşünölmektedir.

Ayrıca bu istatistiksel yöntemle birlikte literatürde değişken odaklı yaklaşımlardaki düzenleyici ve aracı modellerin; kendini toparlama gücünde temel araştırma modelleri olan eklemeli (additive) modeller, etkileşimli (interactive) modeller ve dolaylı (indirect) modellerde kullanıldığı görülür.

Bireye odaklanmış yaklaşımlar ise koruyucu faktörleri, belirli risk durumlarıyla karşılaşmış bireylerden bu zorluklarla karşılaşmasına rağmen olumlu uyum gösterenleri ile olumlu uyum gösteremeyenlerin karşılaştırılması yoluyla belirler. Bu zorluk durumuna karşılık olarak normal gelişimini sürdürebilen, olumlu uyum gösterebilen bireylerin özellikleri koruyucu faktörler olarak değerlendirilir (Masten, Cutuli, Herbers ve Reed, 2007).

Rutter (1987) ise ortaya çıkan bu koruyucu faktörlerin dört önemli işlevini sıralamıştır: a) riskin etkisini doğrudan azaltma, b) risk zincirlerinin etkisini durdurma veya azaltan faktörlere aracılık etme, c) benlik saygısı ve öz yeterliğin kurulması ve sürdürülmesi, d) yeni fırsatları ortaya çıkarması.

Mandleco ve Peery'nin (2000), bireyde kendini toparlama gücünü etkileyebilen koruyucu faktörleri içsel ve dışsal faktörler olarak ayırdığı görülür. İçsel faktörler sırasıyla; biyolojik ve psikolojik faktörlerden oluşur. Biyolojik faktörler; genel sağlık, genel yatkınlık, mizaç ve cinsiyettir. Psikolojik faktörler ise; zeka ve bilişsel stil gibi bilişsel kapasite durumu, başa çıkma yeteneği ve kişilik özellikleridir. Kişinin koruyucu faktör olarak kullanabileceği dışsal faktörler ise aile içi ve aile dışı koruyucu faktörler olarak ayrılır. Aile içindekiler; evin çevresi, ebeveynler ve ebeveynlik, kardeşler ve diğer akrabalar. Ailenin dışındaki faktörler ise; yetişkinler, akran çevresi, okul, gençlik organizasyonları gibi kurumlardır.

Erken dönem araştırmalarında, olumsuz durumlara ve stres durumlarına karşı, üç koruyucu faktör kategorisi belirlenmiştir: a) çocuğun bireysel nitelikleri, b) aile uyumu ve sıcaklığı, c) ebeveynler ve çocuk tarafından dışsal destek sistemlerinin kullanılabilirliği (Garnezy'den aktaran Luthar ve Zigler, 1991).

Bununla birlikte koruyucu faktörlerde farklı gruplandırmalara rastlamak mümkün olsa da genel olarak; bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler olarak sınıflandırılırlar. (Kirby ve Fraser, 1997; Masten ve Reed, 2002; Vanderbilt-Adrianne ve Shaw, 2008). Bu sınıflandırmalara ayrıca akran grupları ve okul faktörlerini (Benard, 1991; Durlak, 1998; Masten ve Obradovic, 2006) ve kültürel-sosyal özellikleri (Masten ve Obradovic, 2006;

Wright, Masten ve Narayanan, 2013) de ayrıca bir başlık olarak ekleyen araştırmacılar bulunmaktadır.

1.4.1. Bireysel Koruyucu Faktörler

Kendini toparlama gücünde bireyin psiko-sosyal ve biyolojik olarak bazı bireysel özellikleri kendini toparlama gücünde koruyucu faktörler olarak etkili olmaktadır (Kirby ve Fraser, 1997). Bu koruyucu faktörlerin içerisinde zeka, mizaç, benlik saygısı, içsel kontrol odağı gibi birçok değişken rol oynamaktadır (Vanderbilt ve Adriance, 2006).

Öğrenme ve çevreye uyum sağlamada düşünme ve problem çözme için becerilerdeki bireysel farklılıklar birçok araştırmanın konusu olmuştur. Genelde zeka olarak tanımlanan bu bireysel farklılık, gelişimsel görevlerde ve özellikle akademik ya da iş başarısı ile ilgili yeterliklerle ilişkilidir. Çevreye uyum açısından zihinsel faaliyetler veya süreçler olarak tanımlanan zekanın hem düşük hem de yüksek stres koşullarında olumlu sonuç göstermekle ilişkili olduğu görülmüştür (Masten, 2014).

Birçok araştırma sonucuna göre zeka bir koruyucu faktör olarak değerlendirilir (Kandel vd., 1988; Lösel ve Farrington, 2012; Masten vd., 1988; Radke ve Sherman, 1990). Zekanın koruyucu faktör olması için iki farklı sebep ileri sürmüştür: a) ilk olarak zekanın daha yüksek bir akademik bir başarıya yol açacağı için bu durumun yüksek benlik saygısı ve öz yeterliği de ortaya çıkarması, b) daha yetenekli bireylerin etkili problem çözme becerilerini geliştireceği için stresli durumlara daha etkili tepki verebilmesi (Rutter'den aktaran Kirby ve Fraser, 1997).

Bununla birlikte kendini toparlama gücünün ortaya çıkması için olağanüstü bir zeka gerekli değildir. Karşılaşılan bir zorluk durumu için ortalama veya daha üst düzeyde problem çözme ve düşünme becerileri, bireyin zorlukların üstesinden gelmede koruyucu faktör işlevi görebilmektedir. Zeka; aile, eğitim ve toplum da dahil olmak üzere birçok sistemle etkileşim halinde olduğu için toplumsal boyuttaki felaketlerden savaş, göç gibi travmalar bir koruyucu faktör olarak zekanın gelişimini olumsuz etkilemektedir (Masten, 2014).

Zekanın boyutlarının kendini toparlama gücü ile ilişkisine bakıldığında; duygusal zeka ile kendini toparlama gücü arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Armstrong, Galligan ve Critchley, 2011). Ayrıca sosyal zeka ile kendini

toparlama gücü arasında pozitif bir ilişkinin, bilişsel zeka ile kendini toparlama gücü arasında görece daha düşük bir ilişkinin bulunduğu araştırmalar da mevcuttur (Friborg, Barlaug, Martinussen, Rosevinge ve Hjemdal, 2005).

Diğer koruyucu faktörlerden benlik saygısı ve başa çıkma için Dumont ve Provost'un (1999) yaptığı araştırmada; 297 ergen katılımcı dayanıklı, iyi ayarlanmış ve savunmasız olmak üzere 3 gruba ayrılmış, farklı gruplardaki bireylerin benlik saygısı ve problemlerle başa çıkma stratejilerinin kendini toparlama gücü ile ilişkisi araştırılmıştır. Dayanıklı olarak belirlenen gruptaki kendini toparlama gücü yüksek ergenlerin diğer gruptakilere göre benlik saygısı ve problemlerle başa çıkma yeteneğinin yüksek olduğu görülmüştür. Benzer bir şekilde Kidd ve Shahar'ın (2010) 208 evsiz gencin kendini toparlama gücünde benlik saygısının yordayıcı etkisini incelediği araştırmasında da benlik saygısı ile kendini toparlama gücü arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Kararımak ve Güloğlu'nun (2014) 242 depremzede üzerinde bazı değişkenlerin kendini toparlama gücündeki etkisini araştırdığı çalışmada; güvenli bağlanma, olumlu duygular ve iyimserliğin kendini toparlama gücü üzerinde yordayıcı nitelikte değişkenler olduğu ve güvenli bağlanma ile kendini toparlama gücünün arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Bağlanmanın kendini toparlama gücü ile ilişkisinin araştırıldığı bir diğer çalışmada Magno, Parinas ve Mamauag (2008) benlik kavramı, benlik saygısı, öz yeterlik, maneviyatın içsel kaynaklar ve sosyal destek ile bağlanmanın ise dışsal kaynaklar olarak kendini toparlama gücünde anlamlı yordayıcılar olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ayrıca öz düzenleme yetenekleri olarak dikkat, düşünce ve davranışların kontrolü ile ilgili yeterlikler ve inanç, umut gibi değişkenlerin yapılan araştırmalar sonucunda kendini toparlama gücünde anlamlı birer yordayıcı olduğu ileri sürülmektedir (Masten, 2013, 2014).

Bu faktörlerin yanı sıra birçok araştırmanın konusu olan kendini toparlama gücündeki bireysel koruyucu faktörlere literatürde aşağıdaki gibi yer verilmiştir:

- Problem çözme ve dikkat becerileri dahil olmak üzere iyi bilişsel yetenekler (Benard, 1991; Masten ve Reed, 2002; Masten ve Powell, 2003; Masten ve Obradovic, 2006; Hjemdal, 2007; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013; Masten, 2014)

- Olumlu benlik algıları, benlik saygısı ve öz yeterlilik(Kirby ve Fraser 1997; Masten ve Reed, 2002; Masten ve Powell, 2003; Masten vd., 2007; Kararımak, 2007; Masten, 2014)
- Hayata yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olma (Masten ve Reed, 2002; Masten ve Powell 2003; Wright vd., 2013)
- Zeka (Kandel vd., 1988; Kumpfer, 1999; Kirby ve Fraser 1997; Hjemdal, 2007; Masten, 2014)
- Mizaç ve kişilik (Kirby ve Fraser, 1997; Masten ve Reed, 2002; Masten ve Powell, 2003; Masten vd., 2007; Hjemdal, 2007; Wright vd., 2013)
- İçsel kontrol odağı (Masten ve Reed 2002; Hjemdal, 2007)
- Yüksek öz saygı ve öz yeterlilik(Kirby ve Fraser 1997; Masten ve Reed, 2002; Hjemdal, 2007)
- Mizah (S. Wolin ve Wolin, 1993; Masten ve Reed, 2002; Wright, vd., 2013)
- Öz farkındalık (Kirby ve Fraser, 1997; Masten ve Reed, 2002)
- Otonomi (Benard, 1991)
- Bağımsızlık (Masten ve Reed, 2002)
- İyimserlik (Peterson, 2000; Masten ve Reed, 2002; Kararımak, 2007; Bitsika, Sharpley ve Peters, 2010)
- Sosyal yeterlik (Masten ve Reed, 2002; Hjemdal, 2007)
- Sosyal destek (Hjemdal, 2007)
- Genel cazibe veya çekicilik (Masten ve Reed, 2002)
- Kendini kontrol etme, duygusal ve davranışsal düzenleme düzenleme, planlılık (Masten vd., 2007; Wright vd., 2013; Masten, 2014)
- Kendine güven (Bitsika, Sharpley ve Peters, 2010)
- Kendini gerçekleştirme (Hjemdal, 2007)
- Öz düzenleme becerileri (etki ve uyarılma düzenlemesi, dürtü kontrolü) (Masten ve Powell, 2003; Masten ve Obradovic, 2006; Masten vd., 2007)

- Öz düzenleme becerileri (duygusal düzenleme ve yürütme işlevini düzenleme) (Buckner, Mezzacappa ve Beardslee, 2003)
- Başarılı olmak için motivasyon (Masten, 2014)
- Pozitif duygular (Tugade ve Friedrickson, 2004)
- Hayatın anlamına olan inanç (Masten ve Powell, 2003; Masten vd., 2007; Masten, 2014)

Ayrıca kendini toparlama gücünün affedicilik (Ostendorf, 2000), inanç (Myers, 2000), kararlılık (Ryan ve Deci, 2000; Schwartz, 2000), bilgelik (Baltes ve Staudinger, 2000), mutluluk (Buss, 2000) ve umut (Kararımak, 2007; Collins, 2009) gibi pozitif psikoloji kavramlarıyla arasında güçlü ilişkiler olduğunu gösteren araştırmalar da bulunmaktadır.

1.4.2. Ailesel Koruyucu Faktörler

Araştırmacılar, gelişimin normal bir şekilde sürdürülebilmesi için beslenme, barınma gibi maddi kaynakların yanı sıra sevgi, bağlanma, güvenlik duygusu gibi daha soyut olan kaynakların bireyin yaşamında var olması gerektiğini göstermektedir. Bu faktörlerin bireyin hayatında olmaması durumunda normal gelişimi sınırlanabilmektedir. Dolayısıyla gelişimsel ihtiyaçları karşılayacak olan ailenin bireyin hayatında önemli bir yeri vardır (Vanderbilt-Adrianne ve Shaw, 2008). Literatürde yapılan araştırmalara göre bireyin yaşamında önemli etkisi olan ailesel koruyucu faktörlere aşağıdaki gibi yer verilmiştir:

- Bakım veren yetişkinlerle yakın ilişkiler (Kirby ve Fraser 1997; Durlak, 1998; Masten ve Reed 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)
- Birey ve ebeveynler arasındaki uyum (Greene ve Conrad, 2002)
- Etkili bakım ve ebeveynlik kalitesi (Kirby ve Fraser 1997; Masten ve Powell, 2003; Masten, 2014)
- İstikrarlı ve destekleyici ortamı (Benard, 1991; Wright vd., 2013)
- Yetkili ebeveynlik tutumu (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)
- Ebeveynler arasında düşük anlaşmazlık ve pozitif aile ortamı (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)

- Katılımı teşvik eden ebeveyn (Benard, 1991)
- Organize ev ortamı (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007)
- Bireyle birlikte koruyucu faktörler olarak listelenen niteliklere sahip olan ebeveynler (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)
- Ebeveynlerin eğitim düzeyinin ortaöğretim ve üzeri olması (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)
- Ebeveynin bireyin eğitim sürecine dahil olması (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)
- Sosyo-ekonomik avantajlar (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013)
- İlgili bir babaya sahip olma (Allen, Hauser, Bell ve Connor , 2010)
- Pozitif kardeş ilişkileri (Wright vd., 2013)
- Ailede belirli ritüellerin bulundurulması ve sürdürülmesi (Greene ve Conrad, 2002).

1.4.3. Çevresel Koruyucu Faktörler

Toplumsal düzeydeki koruyucu faktörler, bireysel ve ailesel koruyucu faktörlere göre daha az araştırma konusu olsa da olumlu sonuçlar için önemli bir etkisi vardır (Vanderbilt-Adriance ve Shaw, 2008). Literatürde yapılan araştırmalara göre bireyin yaşamında önemli etkisi olan çevresel koruyucu faktörlere aşağıdaki gibi yer verilmiştir:

- Sosyal çevredeki destekleyici yetişkinlerle yakın ilişkiler (Masten ve Reed, 2002)
- Etkili okullar (Benard, 1991; Kirby ve Fraser 1997; Durlak, 1998; Masten ve Reed 2002; Masten vd., 2007; Masten, 2014)
- Okulda yüksek beklentiler (Krovetz, 1999)
- Akranlarla kurulan yakın ilişkiler (Durlak, 1998; Luthar vd., 2000)
- Okullar, kulüpler, vb. sosyal organizasyonlar (Masten ve Reed, 2002; Masten ve Powell, 2003; Masten vd., 2007)
- Yüksek düzeyde kamu güvenliği (Masten ve Reed, 2002; Masten vd., 2007)

- Yüksek kaliteli mahalle, semt vb. (Masten ve Powell, 2003; Masten vd., 2007; Wright vd., 2013; Masten, 2014)
- Topluma anlamlı katılım (Krovetz, 1999)
- Toplumsal şiddetin düşük seviyede olması (Wright vd., 2013)
- Eğitime yönelik değer ve kaynaklar (Wright vd., 2013)
- Koruyucu çocuk politikaları (Wright vd., 2013)
- Kaliteli sosyal ve sağlık hizmetleri (Masten ve Powell, 2003)

1.5. Olumlu Sonuçlar

Araştırmacılar, literatürde risk faktörleri ve koruyucu faktörlerle birlikte bireyin içinde bulunduğu gelişimsel görevleri yerine getirebilmesi açısından olumlu sonuçlara yer vermişlerdir. Bu olumlu sonuçları belirleyebilmek için çeşitli ölçütler bulunmaktadır. Bunların içinde sosyal ve akademik başarıların varlığı, bireyin yaşına uygun toplumsal görevleri yerine getirebilmesi, yaşam doyumunun yüksek olması ve mutluluk gibi olumlu durumlar bulunmaktadır. Ayrıca duygusal veya psikopatolojik herhangi bir hastalığının bulunmamasının yanı sıra istenmeyen davranışların yokluğu da birey için olumlu sonuç olarak kabul edilebilir (Masten ve Reed, 2002). Bununla birlikte kendini toparlama gücünün tanımlamasındaki farklılıklarda olduğu gibi olumlu sonuçları göstermek için de kullanılabilecek ölçütler bireysel farklılıklar gösterebilir. Bir birey için kabul edilen bir ölçüt diğeri için geçerlilik göstermeyebilir. Örneğin; Radke-Yarrow ve Sherman'a göre psikopatolojik sorunları olan ebeveynlerin tehdit edici koşullarda yetiştirdiği bireylerde olumlu sonuca ulaşma olasılığı düşük düzeyde bulunmaktadır. Ayrıca olumlu sonuçlarla ilgilenen bir diğer araştırmacı Aaron Antonovsky, bireyin psikopatolojik risk durumlarının olumlu sonuçlara etkisine odaklanmanın bireyin olumsuz durumları nasıl aşabileceğine yardımcı olacağını ileri sürmektedir. Spencer ve diğerleri ise psikopatolojik durumlardan farklı olarak, akademik performansı ve akademik benlik saygısı düşük olan bireylerin olumlu sonuca ulaşma olasılığının düşük olduğunu ifade etmektedir. Buna benzer durumlar, bireyin olumsuz sonuçlara karşı savunmasız veya riskli kabul edilebilecek bir hale gelmesini sağlar (Kaplan, 1999).

Kumpfer (1999) kendini toparlama gücünde olumlu sonuç elde etmek için gerekli olan kriterleri belirlemenin kültürel değerlerden etkilendiğini ileri sürmektedir. Örneğin;

Kızılderili yerel halkla yapılan bir araştırmanın olumlu sonucu halkın olumsuz yaşam olaylarına karşı başarılı olmasıdır. Bu olumlu sonuç kriterleri, buradaki yerel halkın kültürel değerlerine göre belirlenir.

Görüldüğü gibi olumlu sonucun elde edilmesine yönelik kriterler araştırmacılar arasında farklılıklar göstermektedir. Kendini toplama gücü araştırmalarında olumlu sonuçlara ulaşıldığını gösteren çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Sıklıkla tercih edilen kavramlardan biri yetkinliktir. Garnezy ve Masten'e göre yetkinlik en geniş anlamıyla gelişimsel süreci sağlayabilmek için çevreye etkili bir şekilde uyum sağlama olarak tanımlanır (Kirby ve Fraser, 1997). Masten ve Coatsworth'a (1998) göre yetkinliğin çok sayıda anlamı vardır. Genel olarak yetkinliğin birey ve çevre arasındaki etkileşim ile şekillenmesi gerekmektedir. Çevreye etkili bir uyumun yanı sıra yetkinlik, belli bir yaştaki bireyin kendisinden beklenen gelişimsel görevleri, kültürel bağlamda toplumsal cinsiyete uygun bir şekilde gerçekleştirmesine uygun bir şekilde tanımlanır.

Masten, (2014) yetkinliği değişken ve birey odaklı yaklaşımlardan elde edilen verileri bireyin gelişimsel sürecine uygun olmasına göre belirlemiştir. Buna göre gelişimin bir döneminde belirli bir yaş aralığındaki etkili olması beklenen yetkinliklerin ortaya çıkması beklenmektedir. Çocukluk döneminde akranlar ile sosyal yetkinlik, ergenlik döneminde başarıların öngörülmesi ve erken yetişkinlik döneminde duygusal ilişkiler, meslek seçimi ve ebeveynlik bu duruma örnek verilebilir. Masten'e (2014) göre çocukluk, ergenlik ya da yetişkinlik döneminde yetkinlik düzeyi yüksek olan bireyler, daha az yetkinlikteki bireylerle karşılaştırıldığında birçok özellik yetkinlikle ilişkili görülmektedir. Bu özellikler; olumlu bir benlik algısı, yüksek benlik saygısı, iyi sosyal ilişkiler, planlama, dikkat düzenlemesi, yaratıcı düşünmeye sahip olma gibi kişilik özellikleridir. Ayrıca yetkinliği yüksek bireyler, aile içinde ve aile dışındaki çevrelerinde daha fazla dışsal kaynaklı desteğe sahiptir. Dolayısıyla yetkinliği belirlemek için Masten'e (2014) göre genetik, nörolojik, davranışsal, aile, akran, okul veya çevre gibi birden fazla sistem etkileşim halindedir. Yetkin bireylerin olumlu sonuçlara ulaşabilmek için bu kaynaklara sahip olma ve bir risk durumuyla karşılaşmaları halinde bu kaynakları işlevsel olarak kullanmaları beklenir.

Yetkinliğin belirlenebilmesi için risklerin ölçümüne benzeyen 3 farklı yaklaşım bulunmaktadır: a) yetkin davranışları değerlendiren çoklu madde ölçeklerinin uygulanması, b) önemli bir psikopatolojinin varlığına ya da yokluğuna göre yapılan

sınıflandırma, c) uyumun çeşitli yönlerinin eklenmesi veya entegrasyonu (Luthar ve Cushing, 1999).

Olumlu sonuçları (yetkinlik) ortaya çıkaran kaynaklar üç sınıfta kategorilendirmiştir: a) güvenli sosyal ilişkilerin geliştirilmesi ya da yeni sosyal bağların kurulması gibi geliştirilmiş sosyal kaynaklar, b) bilişsel ve entelektüel farklılaşma ya da kendine güven ve kendini anlama gibi gelişmiş kişisel kaynaklar, c) bilişsel ve problem çözme becerilerini kapsayan yeni başa çıkma stratejilerinin geliştirilmesi ve bu stratejileri kontrol edebilme becerisi (Schefer ve Moos'dan aktaran Kaplan, 1999).

Bununla birlikte herhangi bir olumlu sonucun farklı alanlarda gösterilmesine ve yeterli kabul edilmesine yönelik olarak olumlu sonucun farklı alanlarda ölçümünün yapılması gerekmektedir. Buna göre bireyin okul başarısı gibi dışsal bir işlevsellik ölçütünde olumlu sonuç göstermesi, bireyin içsel problem durumlarına sahip olmadığını göstermemektedir. Her ne kadar yalnız bir alana göre olumlu sonucun belirlendiği birçok araştırma olsa da bu uyarılmanın sadece araştırma yapılan bağlama özgü olduğu ve diğer alanlara genellenmemesi gerektiği düşünülmektedir (Luthar'dan aktaran Vanderbilt-Adriance ve Shaw, 2008).

Luthar ve Zelazo'ya (2003) göre olumlu sonuç incelenen risk koşullarının yaşanması durumunda beklenenden daha iyi bir sonuç elde edilmesidir. İncelenen riskin kavramsal olarak kullanılan her iki alana ve kritere uygun olması gerektiği kadar, bireyin gelişimsel dönemine de uygun olması gerekmektedir. Örneğin; küçük çocuklar için onlara bakım veren kişilere güvenli bağlar geliştirme olumlu sonuç olarak kabul edilirken, okul çağındaki çocuklar için okulda başarılı olmak kabul edilir.

Gürkan (2006), olumlu sonuçlar veya yetkinlik değişkenlerini; gelişim görevlerinin yerine getirilmesi, akademik başarı, olumlu sosyal ilişkiler/sosyal yeterlik, suça yönelik davranışlardan uzak durma, psikolojik sağlık, duygusal problemlerin ya da semptomların azlığı, mutluluk, okula devam etme, yaşa uygun spor yapma, sosyal yardım çalışmalarına katılma, ders dışı etkinliklerin içinde yer alma, kurallara uygun davranışlar, arkadaşları tarafından kabul görmek ve yakın arkadaşlık ilişkileri kurmak, psikopatolojinin bulunmaması, psikososyal uyum bileşiği, kendini kabul ve uyum, yaşam doyumu ve iyilik hali olarak tanımlamıştır.

Sonuç olarak kendini toparlama gücünde risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin yanı sıra olumlu bir sonucun olması gerektiği düşünülmektedir (Masten, 2001).

1.6. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Kendini toparlama gücü üzerine yapılan araştırmalar, ele aldıkları konular, yaklaşım biçimlerindeki farklılıklar dolayısıyla son yarım yüzyılda dört farklı dönemde ele alınmaktadır (Wright vd., 2013; Masten, 2014). Birinci dönem araştırmaları, araştırmacıların temel kavramlar ve metodoloji üzerine çalıştıkları, kendini toparlama gücünde risk ya da zorluklar bağlamında olumlu sonuç olgusunu tanımladıkları ve kendini toparlama gücünü yordayıcı değişkenleri belirlemeye çalıştıkları araştırmaları kapsamaktadır. Bu araştırmalarda tartışılan temel konular; kendini toparlama gücünün ne olduğu ve nasıl ölçüldüğü gibi temel sorular olmuştur (Wright ve Masten, 2004; Collins, 2009; Wright vd., 2013; Masten, 2014).

İkinci dönem araştırmaları, birinci dönem araştırmalarından elde edilen verilere göre kendini toparlama gücü sürecine gelişimsel yaklaşımları da dikkate alarak koruyucu ve önleyici faktörlerin nasıl çalıştığı, olumlu sonucun risk durumuna karşı nasıl geliştiği soruları üzerinde durmaktadır (Wright ve Masten, 2004; Wright vd., 2013; Masten, 2014). Ayrıca bu dönem araştırmalarında risk altında bulunan gruplardan özellikle travma deneyimi yaşamış gruplar üzerinde koruyucu faktörlerin nasıl etkili olduğu üzerinde durulmuştur (Collins, 2009). Üçüncü dönem araştırmalarında ilk iki dönem araştırmalarından elde edilen teoriler, test edilmiştir. Gelişimsel sürece yönelik müdahalelerle kendini toparlama gücünün nasıl geliştirilebileceği üzerinde yeni teoriler üretilmeye çalışılmıştır (Wright ve Masten 2004; Wright vd., 2013; Masten, 2014). Bu teoriler, bireysel ve çevresel özellikleri bütünleştiren, disiplinler arası yaklaşımla belirlenmeye çalışılmıştır (Collins, 2009).

Dördüncü dönem araştırmalarında; epigenetik ve nörobiyolojik süreçlerin beynin gelişimine etkisinin sıklıkla araştırılmasından dolayı kendini toparlama gücünün anlaşılması için de daha analitik yöntemler kullanıldığı görülür. Bu dönem araştırmalarında genetik farklılıkların kendini toparlama gücünde nasıl rol oynadığı, bireylerin travmatik deneyimlere karşı nasıl farklı duyarlılıklar geliştirdiği, beyin gelişiminin stres durumlarından nasıl korunacağı, toplumsal faktörlerin kendini toparlama gücü sürecinde nasıl etkili olduğu üzerinde durulmaktadır (Wright vd., 2013; Masten, 2014).

1.6.1. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Birinci Dönem Araştırmaları

Literatürdeki ilk çalışmalar, Horatio Alger'in öykülerinde geçen bireyin kendi güçlü özellikleriyle başarılı olduğu, sağlam bireysel özellikleri olan karakterlerden esinlenerek ABD'de ortaya çıkmıştır. Kendini toparlama gücünde ilk araştırmalar, bir risk durumuna karşı olumlu sonucun yordayıcılarını tanımlamaya odaklanmıştır. Araştırmacılar, özellikle çocuklarda ve gazetecilik gibi belirli meslek gruplarındaki bireylerde yetenek, karakter gibi içsel özelliklerden dolayı risk durumuna karşı olumlu sonuç gösterebilmeleri üzerinde durmuşlardır. Bu dönem içinde özellikle travmalar üzerine yapılan araştırmaların kapsamı genişledikçe ailesel ve daha büyük ölçüdeki sosyo kültürel etkilerin de risk ve koruyucu faktörler gibi daha terminolojik kavramlarla açıklanması mümkün hale gelmiştir. Bu dönemdeki araştırmacılar, birbirine yakın olumsuzlukları, risk faktörlerini yaşayan çocuklarda farklı sonuçlara neden olan bireysel ve durumsal farklılıkları değerlendirmişlerdir. Bu araştırmalarda iki ana bileşen ele alınmıştır: riskler ve telafi edici faktörler olarak da adlandırılan, olumlu sonuçla ilişkili koruyucu faktörler (Wright ve Masten, 2004).

1970'lerde risk faktörlerine rağmen şaşırtıcı sonuçlar alınmasını sağlayan çocuklar üzerindeki risk ve koruyucu faktörlere odaklanan ilk araştırmalarda bazı çocukların yaralanmaz (invulnerable) ve incinmez (invincible) olduğu düşünülmüştür. Daha sonraki ilk dönem araştırmalarında kendini toparlama gücünün kapsamı genişletilerek, kavramın kişiden kişiye farklı ölçülerde bulunan ve insanların yaşamlarında değişen ölçülerde etkisini gösteren çok boyutlu bir süreç olduğu ortaya konulmuştur (Collins, 2009).

Birinci dönem araştırmalarında genel olarak şu sorulara cevap aranmıştır; kendini toparlama gücü nedir, nasıl ölçülür, bireylerin zorluk durumlarına karşı farklı tepkiler vermesinin nedenleri nelerdir? (Masten, 2014).

Tarihsel açıdan bakıldığında kendini toparlama gücüyle ilgili en eski çalışma olduğu düşünülen çalışma, Garnezy'nin çocuklarda kendini toparlama gücüyle ilgili yapılmış en iyi çalışma diye nitelendirdiği, Werner'in 1982 ve 1992'deki boylamsal çalışmasıdır. Werner, 1955 yılında doğan ve yarısı şeker fabrikalarında çalışan yoksul ailelerin çocukları olan 505 Hawai yerlisi üzerinde yaptığı araştırmada farklı ırklardan (multiracial) gelen bu çocukların gelişimini 1, 2, 10, 18 ve 32 yaşlarında belirli bir periyotta incelemiş, sürekli yoksullaşan bir ülke olarak Hawaii'de incelediği bireylerin üçte birinin ülkelerindeki

yoksulluk veya aile içindeki alkolizm, öfke, taciz gibi problemlere rağmen okul hayatında başarılı, sağlıklı bir gelecek edindiğini belirlemiştir (Werner, 1993).

Birinci dönem araştırmalarının öncü çalışmalarından bir diğeri Garnezy'nin 1971'den 1982'ye kadar doğuştan şizofren ebeveynlerin çocukları ile yaptığı araştırmalardır. Garnezy'nin 1973, 1975, 1978, 1981 yıllarında şizofreni, duygu durum bozukluğu ve kişilik bozukluğu açısından risk altında olduğu düşünülen çocuklarla yaptığı araştırmalar, Garnezy, Masten ve Tellegen tarafından 1984'te derlenmiştir. Bu araştırmalarda Garnezy, risk faktörü olarak şizofreni bir ebeveyne sahip olmayı belirlemiş ve katılımcı grubun önemli bir kısmının bu risk faktörüne karşı olumlu sonuç gösterdiği görülmüştür. Araştırmanın sonucunda risk faktörlerine karşı savunmasız olduğu belirlenen çocuklarda şizofreninin bir risk faktörü olarak ortaya çıkmasını engellemek için bir müdahale programı önerilmiştir. Bu programa göre stres durumlarına karşı olumlu sonucu artırabilmek için 3 farklı yaklaşımda modeller sunmuştur. Bunlar; telafi edici, zorlayıcı ve koruyucu faktör modelleridir. (Garnezy, Masten ve Tellegen, 1984).

Rutter'in, Wight Adası'nda, 1964-1965 yıllarında 9 ile 11 yaşları arasındaki çocuklarla eğitsel, fiziksel ve psikiyatrik bozukluklarla ilgili yaptığı bir dizi epidemiyolojik çalışma önemli bir birinci dönem çalışmasıdır. Özellikle engelli çocuklar için yapılması planlanan çalışma, dönemin Eğitim Bakanlığı tarafından önemsenmiş ve finanse edilmiştir. Çalışma 1974'e kadar sürmüş, sonuçları Rutter ve arkadaşları tarafından iki kitap halinde yayınlanmıştır. Buna göre katılımcı grupta her 4 çocuktan 1'i risk grubunda olmasına rağmen kendini toplarlama gücü yüksek düzeyde bulunmuş, olumlu bir okul ortamına maruz kalan, yakın ilişkilerde başarılı olan çocuklarda kendini toplarlama gücünün yüksek olduğu belirlenmiştir (Rutter, Tizard, Yule, Graham ve Whitmore, 1976).

Rutter'in yaptığı bir diğerk çalışma "anne yoksunluğu" ile ilgilidir ve ilk dönem araştırmalarının içinde yer almaktadır. Rutter, öncelikle 1972 yılında anne yoksunluğu ile ilgili olarak, yaşamlarının ilk 3 yılında annelerinden ayrı kalmış katılımcı çocukların ayrılık deneyimlerine verdiği cevapları kaydederek incelemiş, bu araştırma sonucunda risk faktörü olarak akut stres sendromunun bağlanma sürecindeki ayrılma durumuyla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırma ve 1972-1978 yılları arasında benzer konuda yapılan diğerk araştırmaların sonuçları, Rutter tarafından 1979 yılında gözden geçirilmiş, yeni bulgulara rastlanmıştır. Bunlar arasında sosyal ilişkilerin gelişimi, bağlanma süreci, kritik gelişim dönemleri ve çocukluk deneyimlerinin ebeveynlik davranışları üzerinde etkili olduğudur. Araştırmanın bir diğerk bulgusu ise bağlanma deneyimi yaşayamamış

çocukların bu dezavantajlı durumla başa çıkabilmelerini sağlayan güçlü ve pozitif yanları olmuştur (Rutter, 1979).

Kobasa'nın (1979) Illinois Belediye'sinde 40-49 yaş arasındaki 670 üst ve orta düzey erkek idareci üzerinde yaptığı çalışma, ilk dönem çalışmalarından biridir. Katılımcılar, son üç yılda yaşadıkları stresli yaşam olaylarını ve geçirdikleri hastalıkları yazmışlardır. Kobasa, katılımcılardan yaşadıkları olayların zorluk derecesi olarak stres yoğunluğu ve hastalık puanı açısından belirli bir ortalamanın üzerinde puan alan 200 kişiyi ve stres yoğunluğu yüksek ancak hastalık puanı düşük olan 126 kişiyi iki farklı gruba ayırarak karşılaştırmıştır. Buna göre düşük hastalık puanı olan kişilerin kendini toparlama gücünün yüksek olmasını sağlayan 3 farklı özellik belirlemiştir. Bunlar; bağlanma, denetim ve meydan okumadır. Dolayısıyla Kobasa, hastalık puanı düşük olan grubun kendini toparlama gücünün yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Görüldüğü gibi birinci dönem kendini toparlama gücü araştırmaları, bir risk ya da zorluk durumuna karşı pozitif uyumun görülmesini sağlayan yordayıcılara odaklanmıştır. Bununla birlikte bu dönemde kendini toparlama gücünün nasıl tanımlanacağına, nasıl değerlendirileceğine yönelik kriterlere ilişkin tartışmalar söz konusu olmuştur. Örneğin; Sosyal davranışlar açısından olumlu uyum gösteren bir çocuğun akademik başarı, iş, ilişkiler yönüyle de olumlu uyum gösterip gösteremeyeceği ya da herhangi bir travmaya karşı gösterilen olumlu sonucun yaşamın başka bir dönemindeki travmaya karşı da gösterilip gösterilemeyeceği tartışılmıştır. Ayrıca bu dönemde kendini toparlama gücü kriterlerinin içinde bulunan popülasyondan da etkileniyor olmasının kriterleri değerlendirmede önemli bir faktör olması gerektiği vurgulanmıştır (Wright vd., 2013).

Bu ilk dönem araştırmalarında kendini toparlama gücüyle ilgili birçok teori, yapısal özellik, yöntem ve bulgu elde edilmiştir. İlk bulguların ortaya çıkardığı karmaşık süreçleri anlaşılabilir hale getirmek için belirli araştırma modellerine ihtiyaç duyulmuştur (Wright ve Masten, 2004).

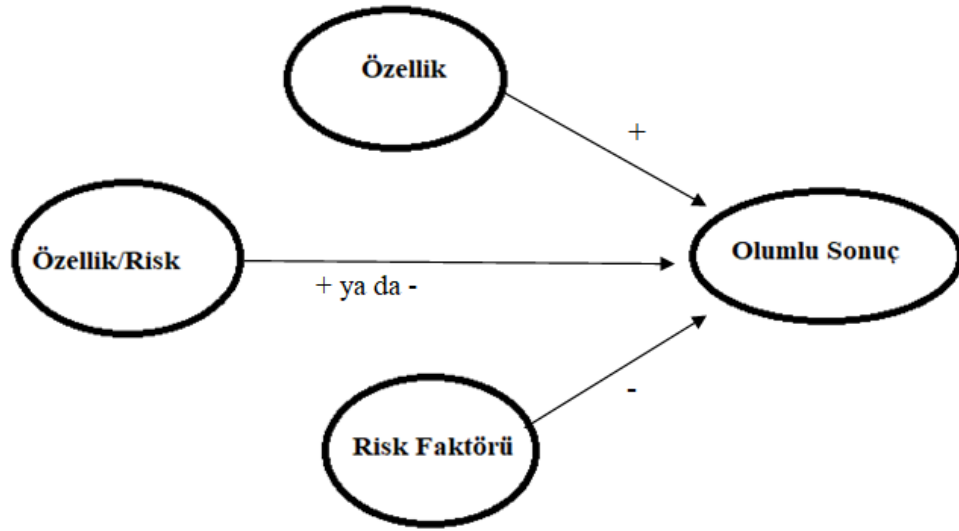
1.6.2. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan İkinci Dönem Araştırmaları

Birinci dönem araştırmacıları, daha önce yapılan kendini toparlama gücü araştırmalarında genel anlamda risk faktörlerine ve olumsuz sonuçlara odaklanmanın bireyde belli özelliklerin gözden kaçırıldığını ifade etmişlerdir. Bu araştırmacılar, daha çok gelişim

dönemi özellikleri ve ailesel özelliklerin dikkate alınmasıyla gelişim psikopatolojisinde bireyin güçlü yanlarını ortaya çıkarmaya çalışmışlardır (Masten, 1999b). Her ne kadar bu çalışmalar, birtakım önemli faktörleri belirlemiş olsa da kendini toparlama gücünü ortaya çıkaran bütünleştirici bir model ortaya koyamamıştır (Wright ve Masten, 2004). Her araştırmada farklı metodoloji ve bağlamda risk ve koruyucu değişkenlerin bulunması bu faktörlerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Bu şekilde yapılan araştırmaların bilgilendirici nitelikte olsalar da alan yazında spesifik faktörler içerdikleri için genellenebilirlikten uzak oldukları düşünülmektedir (Collins, 2009). Bu dönem çalışmalarında kendini toparlama gücü araştırmalarının içinde bulunan faktörleri birbirleriyle ilişkilendirebilmek ve düzenlemek için kuramsal çerçeveyi ve hipotezleri test etmeye yarayan, araştırma desenlerini yapılandıran modellerin tasarlanmasına ihtiyaç duyulmuştur (Masten, 2014). Bu modeller aşağıda sıralanmıştır.

1.6.2.1. Telifi Edici ya da Ana Etki Modelleri (Compensatory or Main Effects Models)

Kendini toparlama gücünün en temel modeli olarak geliştirilmiş bu modelde risklerin ve bireyin kullanabileceği kaynakların olumlu sonuçlara doğrudan katkısının olduğu görülmektedir. Şekil 1’de görüldüğü gibi risk faktörü çocuk istismarı gibi olumsuz bir yaşam deneyimi olabileceği gibi özellik olarak belirtilen değişken bireyin herhangi bir yeteneği ya da kullanabileceği başka bir kaynak olabilir. Modeldeki değişkenlerin birbiri arasındaki ilişkiye bakıldığında risk faktörlerinin olumlu sonuçlar için negatif yönde bir etkisinin olduğu, özellikler olarak ifade edilen bireyin kullanabileceği artistik yeteneklerinin ya da kaynaklarının olumlu sonuçlara pozitif yönde etkisinin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bireyden kaynaklı bazı değişkenlerin sadece yeterli olması durumunda olumlu sonuçlara etkisinin pozitif olacağı, yetersiz olması durumunda olumlu sonuçlara negatif yönde etkisinin olacağı öngörülmektedir (Masten, 2001; Masten, 2014). Şekil 1’de görüldüğü üzere risk ve özellikler olumlu sonuçları pozitif ya da negatif yönde etkileyebilmektedir.

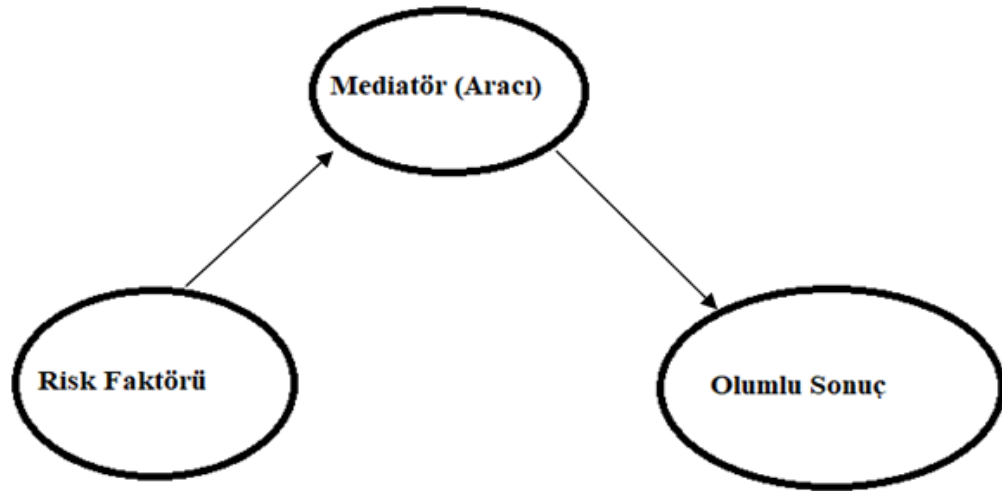
Şekil 1. Telif edici ya da ana etki modeli. “*Ordinary magic-resilience in development*”, Masten, A. S. (2014). New York: The Guilford Press (s. 44).

Bu modelde yapılan müdahaleler, risk faktörünün ortaya çıkmasını önlemek için risk faktörünü telafi edebilecek bir değişkenin sürece katkısının sağlanması ya da bireyde bulunan bir sürekli değişkenin geliştirilerek kullanılabilir hale getirilmesi yoluyla uygulanmaktadır. Örneğin; çocuk istismarı risk faktörünün önlenmesi için telafi edici nitelikte bir öğretmen desteğinin eklenmesi ya da çocuğun risk faktöründen korunmasını sağlayabilecek sürekli bir değişken olarak dikkat becerilerinin ya da ebeveynin tutumundaki becerilerin geliştirilmesi yöntemleri kullanılabilir. Aynı zamanda telafi edici bu sürekli değişkenlerin yetersiz olması durumunda bu değişkenler olumlu sonuçları negatif yönde etkileyebilir (Masten, 2014).

1.6.2.2. Mediatör (Aracı) Model

Risk faktörlerine yönelik yapılan erken dönem araştırmalarında bireylerin karşılaştıkları zorluklar ve risk durumlarının etkileri aracılığıyla onların yaşamlarına dolaylı olarak zarar verdiği görülmüştür. Risklerin bu aracı işlevinin en bilinen örneği, 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşadıkları bölgedeki ekonomik krizden etkilenen Iowa çiftliği aileleri üzerinde yapılan çalışma sonucu ortaya koyulmuştur. Rand Conger, Glen Elder ve meslektaşları mediatör modeli test etmişler, risk faktörü olarak ekonomik krizin, mediatör (aracı)

değişkenler olarak seçilen aile içinde etkili ebeveynlik, aile üyelerinin psikolojik durumları aracılığıyla ergen çocuklardaki etkilerini araştırmışlardır. Araştırmacılar, risk faktörü olan ekonomik krizin aile üyelerinin psikolojik durumlarında, ebeveynlerin evlilik kalitesinde ve çocuklara etkili ebeveynlik göstermelerinde değişimlere yol açtığına ve bu değişimlerin de ergen çocukları etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Ergenlerin aileleri üzerinde yapılan kesitsel ve boylamsal araştırmalar, çiftlik krizinin ergenlerin aileleri üzerinde bıraktığı etkiler aracılığıyla ergenleri dolaylı olarak etkilediği sonuçlarını ortaya koymuştur. Buna göre ebeveynlerin iş ortamında yaşadığı çatışmalar ya da aile içindeki herhangi bir yas süreci ebeveynlik kalitesini düşürerek ergen çocuklar üzerinde olumsuz etkilenmelere yol açmıştır (Masten, 2014). Şekil 2’de görüldüğü gibi risk faktörleri mediatör (aracı) değişkenler aracılığıyla olumlu sonuçları etkilemektedir.

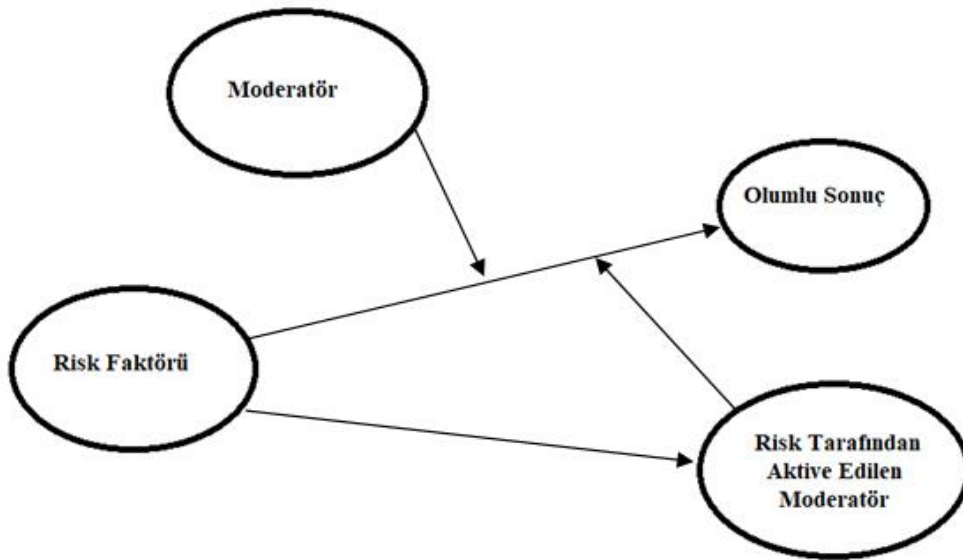

Şekil 2. Mediatör (aracı) model. ‘‘Ordinary magic-resilience in development’’, Masten, A. S. (2014). New York: The Guilford Press (s. 45).

Bununla birlikte mediatör modelde, risk faktörlerinin doğrudan önlenememesi durumunda aracı değişkenlerin desteklenmesi yoluyla olumlu sonuçlara katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Mediatör modelle ilgili daha önce yapılan bazı araştırmalarda boşanma, yas ve diğer risk durumları karşısında ebeveynlere ve ebeveynliğe yönelik yapılan müdahalelerle bireylerin olumlu sonuçlara ulaşmaları amaçlanmıştır (Masten, 2014).

1.6.2.3. Moderatör (Düzenleyici) Model

Moderatör modelde iki farklı türde moderatör bulunmaktadır. Bunlardan ilki etkililiği artırılmış koruyucu faktörlerdir, bunlara bağımsız moderatör de denilmektedir. Diğer moderatör türü ise herhangi bir zorluk durumunda ortaya çıkan, belirli risk gruplarının etkilerini hafifleten ve riskle aktive olan moderatördür. Etkililiği artırılan koruyucu faktör moderatörü, (bağımsız moderatör) bireyde doğuştan bulunurken, riskle aktive olan moderatörlerin ortaya çıkmaları için önemli bir risk faktörünün bulunması gerekir (Masten, 2014). Şekil 3'te iki tür moderatörün olumlu sonuçlara etkisi görülmektedir.

Şekil 3. Moderatör model. ‘Ordinary magic-resilience in development’, Masten, A. S. (2014). New York: The Guilford Press (s. 46).

Risk tarafından aktive edilen moderatörler, risk durumları olmadığında ya da etkili bir şekilde kullanılmadıklarında olumlu sonuçlara zarar verebilir. Bu yönüyle riskle aktive olan moderatörler, bir kaza anında açılan hava yastıklarına benzetilmektedir. Kaza durumunun olmadığı durumlarda hava yastıkları sürücünün kontrolünü kaybetmesine yol açabilir. Örneğin; ebeveynin risk durumu olarak çocuğun şiddet ve saldırganlıkla karşılaşması halinde korumacı bir tutum izlemesi normal görülmektedir. Fakat ebeveynin bu tepkileri, çocuğun sadece risk durumundayken göstermesi daha etkili olacaktır. Risk tarafından aktive olan moderatörlere günlük yaşamdan farklı örnekler verilebilir. Örneğin;

acil servisler, yangın kurtarma hizmetleri, çocuk koruma ve kriz yuvaları gibi koruyucu sistemlerin günlük yaşamda bir risk durumuyla karşılaştığında riskle aktive olan moderatörler gibi çalıştıkları düşünülebilir. Yine farklı bir örnek olarak aşılarda insan vücudu üzerinde spesifik bir risk durumunda bağışıklığı artırması riskle aktive olan moderatörlere örnek olarak verilebilir. Bağımsız moderatörler daha farklı bir şekilde doğal olarak risk durumuna etki eder, herhangi bir risk durumu tarafından aktive edilmezler. Bireysel farklılıklar, stresörlerin ve diğer risk durumlarının etkilerini hafifletebilmektedir. Örneğin; daha az stresli bireyler, stresli olan bireylere göre zorluk durumlarında daha az etkilenmektedirler. Ayrıca bu bireysel farklılıklara son yıllarda üzerine yapılan araştırmaların giderek arttığı genler ve nörolojik fonksiyonlar da dahil edilebilir. Herhangi bir risk potansiyeline karşı duyarlı olarak çalışabilen genlerin, etkili bir bağımsız moderatör olduğu düşünülmektedir (Masten, 2014).

1.6.3. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Üçüncü Dönem Araştırmaları

Bu dönemde yapılan araştırmalar kendini toparlama gücünün artırılması için, müdahale etmeye odaklı araştırmalardır. Yapılan araştırmalar öncelikle teori odaklı yürütülmüş olsa da bu teorileri test etmek için bu çalışmalar giderek deneysel çalışmalar haline gelmiştir. Dolayısıyla üçüncü dönem, başta çocuklar olmak üzere dezavantajlı gruplarda, riskli davranışlar, suçluluk, yoksulluk gibi problemleri önlemek veya azaltmak için tasarlanmış çok yönlü müdahale çalışmalarının yapıldığı bir dönem olmuştur. Yapılan deneysel çalışmalar, riski azaltmanın yanı sıra, gelişimsel görevlerdeki başarıyı da artırmak için çok boyutlu stratejilerden oluşmaktadır. Daha önceki dönemlerdeki çalışmalarda elde edilen teşvik edici ve koruyucu faktörler, önleyici işlevde yapılan bu çalışmalarda bireyde yetkinliğin sağlanması için hazırlanan kendini toparlama gücü programlarında önemli ölçüde kullanılmıştır. Bu deneysel müdahalelerde kendini toparlama gücünün nasıl ortaya çıktığına yönelik hipotezler test edilir ve yapılan müdahale büyük ölçüde süreçteki değişikliklerle ilişkilidir. Örneğin; ebeveynlik ya da ebeveyn tutumu üzerine yapılan müdahaleler. Deneyler, ayrıca hangi değişikliklerin süreç içerisinde aracı rol oynadığını ve en çok hangi müdahalenin olumlu sonuçlara katkı sağladığını incelemiştir (Wright ve Masten, 2004). Ayrıca bu dönemde yapılan araştırmalar, diğer dönemlerden farklı olarak birçok disiplinin bir araya gelmesiyle bütüncül bir şekilde yapılmıştır. Bu dönemdeki araştırmacılar, psikolojik, biyolojik ve sosyolojik açılardan çalıştıkları kendini toparlama

gücünün bireysel ve çevresel özelliklerin etkileşimi sonucu ortaya çıktığını düşünmüşlerdir (Collins, 2009).

Önleme amaçlı yapılan bu müdahalelerde, risk, kaynak ve süreç odaklı olmak üzere üç farklı temel strateji kullanılmaktadır. Buna göre risk odaklı müdahaleler, erken doğum veya düşük doğum ağırlığı gibi riskin önceden önlenemediği durumlarda uygulanır. Benzer şekilde ortaöğretime geçişte ya da evsizliği önleyen bir konut edindirme programıyla stres kaynaklarının önüne geçilebilir. Kaynak odaklı yaklaşımda ise riskleri dengelemek için bir çocuğun yaşamına yeni kaynaklar eklenebilir. Süreç odaklı yaklaşımda ise bireydeki bağlanma, öz yeterlik, öz düzenleme gibi değişkenlerin güçlendirilerek kendini toparlama gücünün artırılması öngörülür (Masten ve Coatsworth, 1998). Bu dönemde çocuklar üzerine yapılan ön değerlendirme programlarının analizleri teori odaklı yaklaşımların ve gelişimsel ekolojik yaklaşımlarla geliştirilen önleyici programların kendini toparlama gücünde önemini ortaya koymuştur. Bu programlar, birçok çocuğun karşılaştığı risk ve travma durumlarının varlığını kabul etmekle birlikte olumlu sonuç elde edebilmek için birden fazla alanda yetkinliğin geliştirilmesini için hazırlanır. Ayrıca bu önleyici programların birden fazla ortamda karşılaşılabilen problem durumlarına göre ve kültürel değerleri de dikkate alarak hazırlanmasının daha etkili olacağı ifade edilmektedir (Wright ve Masten 2004; Wright vd., 2013).

Hawkins, Catalano, Kosterman, Abbott ve Hill'in (1999) özellikle suç oranının yüksek olduğu mahallelerde ilkokul kademesindeki çocuklar üzerine yaptıkları Seattle Sosyal Kalkınma Projesi müdahale programı, üçüncü dönem deneysel çalışmalarına önemli bir örnektir. Çalışmada 1. ve 6. sınıflar arası çocukların, öğretmenlerine ve ailelerine gelişimsel olarak düzenlenmiş sınıflarda sosyal yeterlilik eğitimi verilmiş, öğrencilerin ortaöğretim kademesinde daha az antisosyal davranışlar gösterdikleri ve daha iyi ders notları aldıkları görülmüştür.

Hooper, Marotta ve Landier'in (2008) araştırmasında travma sonrası büyümenin belirleyicileri arasında bağlanma, ebeveynlik ve kendini toparlama gücünü buldukları çalışmada kendini toparlama gücü travma sonrası büyümede %14 etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmadaki bulgular gelecekte yapılacak araştırmalarda çocuklukta ebeveynlikle ilgili yeni faktörlerin bulunabileceğini ve bu faktörlere göre uygun müdahale yöntemlerinin uygulanabileceğini ortaya koymuştur.

Özellikle kitlesel tehditlerin bulunduğu gruplarda yapılan çalışmalar, üçüncü dönemde bireylere uygulanan programlar üzerinde belirleyici olmuştur. Hobfoll ve diğerleri. (2009) İsrail’de Yahudi ve Araplardan oluşan terörist ve roket saldırılara maruz kalan 709 kişilik bir grup üzerinde ikişer kez gerçekleştirdiği görüşmeler sonucunda katılımcıların %54’ünde kronik travmatik sıkıntıların olduğunu, %13, 5’inde travmatik stres ve depresyonun başlangıç semptomlarının görüldüğünü tespit etmişlerdir. Araştırmada toplumda çoğunluk statüsünde bulunma, daha yüksek sosyoekonomik statü, arkadaşlardan alınan sosyal desteğin travma sonrası iyileşmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bonanno, Rennie ve Dekel (2005) Amerika’daki 11 Eylül saldırılarının ardından Dünya Ticaret Merkezi’nde ya da yakınlarında bulunan kişiler üzerinde yaptıkları araştırmada olumlu bir sonuç olarak ele alınan kendini geliştirme ile toplumsal önyargılardan dolayı algılanan sosyal kısıtlamalar ile ilişkilendirmişlerdir. Araştırma sonucunda düşük düzeyde algılanan sosyal kısıtlamaların, azalmış travmatik semptomlara yol açtığını ve olumlu sonuç olarak kendini geliştirmeye aracılık ettiği görülmüştür. 11 Eylül’den 18 ay sonra yapılan değerlendirmede aynı bireylerin sosyal uyumda daha düşük seviyede oldukları görülmüştür. Dolayısıyla ulusal tehditler ve terörizm karşısında kendini toplama gücünün tam olarak ortaya çıkmayabileceği görülmüştür.

Ayrıca 11 Eylül saldırılarıyla ilgili olarak 11 Eylül’ün travmasını yaşamış bireylerde travmatik etkilerin daha olumlu bir şekilde giderilmesi için APA Uygulama Direktörlüğü tarafından “Road to Resilience” (Kendini Toparlama Gücüne Giden Yol) adı altında bireylere belirli müdahaleleri öngören bir kampanya başlatılmıştır. Öncelikle odak grupların kendini toplama gücünü artırmak istedikleri stres ve belirsizlik duyguları yaşadıkları tespit edilmiştir. Daha sonra APA, kampanya kapsamında ülkedeki psikologlara kendini toplama gücü hakkında eğitim vermiştir. Bu psikologlar toplulukların kendini toplama gücünün artması için ülke genelinde çalışmalar yapmış, psikolojinin değerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır (Newman, 2005).

Türkiye’de ise kendini toplama gücünde üçüncü dönem araştırmalarının en bilinen örneği Gürkan’ın (2006), “Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinde yılmazlık düzeylerine etkisi” adlı doktora tezi çalışmasıdır. Çalışmada farklı bölümlerdeki üniversite öğrencilerine her biri 2 saat süren 11 farklı oturumda psiko dramayla birlikte uygulanan bilişsel davranışçı, insancıl ve varoluşçu yaklaşımlardan etkilenecek hazırlanan paket bir program uygulanmıştır. Araştırmada yılmazlık eğitimi programının yılmazlık düzeylerine etkisinin olup olmadığı incelenmiş, eğitimi programının deney grubunda

anlamalı düzeyde etkili olduğu tespit edilmiştir. Deney grubuna uygulanan programdan belirli bir süre sonra yapılan izleme ölçümlerine göre eğitim programının üniversite öğrencilerinde etkisinin sürdüğü tespit edilmiştir. Kendini toparlama gücünde üçüncü dönem araştırmalarından sonra genetik ve nörobiyolojik çalışmalardan etkilenecek yapılan dördüncü dönem araştırmalarının ortaya çıktığı görülmektedir.

1.6.4. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Dördüncü Dönem Araştırmaları

Kendini toparlama gücünde dördüncü dönem araştırmaları, genetik, nörobiyolojik uyum, beyin gelişimi gibi pek çok farklı sürece odaklanmıştır. Bu dönemde araştırmalarda gen ifadesi, genlerin değerlendirilmesi, beyin yapısı ve işlevi gibi karmaşık süreçler üzerine üzerine yeni yöntemler geliştirilerek yapılmıştır (Wright vd., 2013).

Wright ve diğerlerine göre dördüncü dönemde yapılan genler ve biyolojik süreçlerle ilgili araştırmalar, şu alanlarda yoğunlaşmaktadır:

- a)Gen X çevre etkileşimini kapsayan müdahalelerin düzenleyici etkisi,
- b)Zorluklara karşılık programlama, bağlama karşı biyolojik duyarlılık, diferansiyel duyarlılık gibi adaptif sistemlerin etkileri ve kalibrasyonu,
- c)Stres veya bağışıklık fonksiyonu, yönetici işlev becerileri ve duygu düzenleme gibi sistemleri normalize etmek için yapılması gereken müdahaleler,
- d)Müdahale çalışmalarının etkililiğini değerlendirebilmek için gen ifadesi veya sinir fonksiyonlarının değerlendirilmesi,
- e)Ekosistem, sosyal sistem ve biyolojik veya nöral sistemler gibi bireysel sistemlerdeki modelleri ve araştırmaları birbirine entegre etme.

Cicchetti ve Curtis'e göre her ne kadar biyoloji biliminde kendini toparlama gücünde biyolojik faktörlerin işlevinin araştırılmasını sağlayan teknolojinin giderek artması yapılan bu araştırmaların da sayısını artırsa da araştırmalar da dikkat edilmesi gereken bazı durumlar bulunmaktadır. Yeni teknolojilerin herhangi bir model veya teorik çerçeveye göre kullanılmamasının bilimsel açıdan dikkat edilmesi gereken bir durum olduğu düşünülmektedir. Biyoloji ile kendini toparlama gücü arasındaki ilişkiyi betimleyen herhangi bir kuram bulunmamasına rağmen uygulanabilir modeller veya fonksiyonel

teoriler deneysel çalışmalar için önemli görülmektedir (Wright vd., 2013). Bununla birlikte gelişimsel ve ekolojik bilimlerle kendini toparlama gücü arasında belirli benzerliklerin olmasının da yapılan çalışmalarda önemli bir avantaj olarak görülmektedir (Masten ve Obradovic, 2008).

Dördüncü dönem araştırmalarında gen-gen ve gen-çevre etkileşimlerinin karmaşık yollarla olumlu sonuç ve kendini toparlama gücüne katkıda bulunduğu düşünülür. Kim Cohen'e göre biyolojik süreçler ile çevresel süreçlerin etkileşimi tam olarak anlaşılmamış olsa da kendini toparlama gücünün genetik yönlerini araştıran araştırmacılar, genetik faktörlerin bireyin stres durumunda nasıl tepki vereceğine yönelik tek başına bir belirleyici olamayacağını düşünmektedir. Dolayısıyla biyolojik ve genetik faktörler, çevresel etkiler gibi koruyucu ve risk faktörleri olarak düşünülmelidir (Collins, 2009).

Aşağıda dördüncü dönemde genler biyolojik süreçlerle kendini toparlama gücünü ilişkilendiren çalışmalara yer verilmiştir.

Waugh, Wager, Friedrickson, Noll ve Taylor'un (2008) yaptığı araştırmaya göre kendini toparlama gücü yüksek bireylere olumsuz ve nötr olmak üzere iki farklı resim gösterildiğinde olumsuz resme baktıklarında olumsuz bir duygusal tepkiye işaret eden nöral reaksiyonlar verdikleri görülmüştür. Ayrıca araştırmacılara göre her bireyin kendini toparlama gücü düzeyini belirlemek için biyolojik, genetik ve çevresel faktörlerin ne kadar etki ettiğini belirlemek zor olsa da bazı insanlarda kendini toparlama gücünün göreceli olarak değişimini sağlayan nörolojik bulgular bulunmaktadır.

Tugade ve Friedrickson'in (2004) yaptığı araştırmaya göre kendini toparlama gücü yüksek bireylerin bu reaksiyonları verdikten sonra düşük kendini toparlama gücü olan bireylere göre daha kısa sürede normal kalp atışı ve nörolojik durumlara geri dönmüşlerdir.

Feder, Nestler ve Charney'in (2009) kendini toparlama gücü psikobiyojisi ile moleküler genetiğin ilişkisini incelediği çalışmaya göre akut veya kronik stres durumlarına, depresyona ve diğer psikiyatrik bozukluklara karşı bazı insanların daha dirençli olması genetik farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çevresel, genetik, epigenetik ve nöral mekanizmaların tanımlanmasını sağlamış, kendini toparlama gücünün birçok nörotransmitter moleküler mekanizmayı içeren nöral devrelerde uyarlanabilir değişikliklere aracılık ettiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu değişikliklerin stresle başa çıkma stratejilerine etki ettiği düşünülen ödül, başarı, duygusal tepkiler ve sosyal davranışları düzenleyen nöral devrelerin işleyişine etki etmektedir.

Charney, (2004) yaptığı araştırmada aşırı strese karşı psikobiyolojik bir model geliştirmiştir. Charney, hazırladığı modelde akut strese karşı verilen nörokimyasal cevap modellerini ve ödül, korku koşullandırma, yok olma gibi sosyal davranışa aracılık eden nöral mekanizmaları kapsayan bütünleşik bir sistem kurmuştur. Modelin uygulama sonucuna göre aşırı strese karşı psikobiyolojik tepkilerin geliştirilmesini sağlayan nörokimyasal, nöropeptid ve hormonal araçlar tanımlanmış ve bu tepkilerin kendini toplama gücü ile ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Cicchetti'ye (2010) göre yanlış bir ebeveyn tutumuyla yetiştirilen çocuklarda kendini toplama gücünün belirleyicileri üzerine yapılan araştırmalar, kişilik faktörünün olduğu kadar nöral, endokrin ve moleküler genetik gibi değişkenlerin etkili olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla dördüncü dönem çalışmalarında bireyler üzerinde kendini toplama gücünün geliştirilmesinde moleküler genetik ve biyolojinin etkili olduğu ve bu alanda yapılan çalışmaların giderek arttığı düşünülmektedir (Masten ve Tellegen, 2012).

2. Suriye İç Savaşı ve Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar

2.1. Göç, Mülteci ve İltica Kavramları

Göç, bireysel ya da kitlesel yer değiştirme eylemi olarak tanımlansa da insanlık tarihiyle yaşıt olarak dünya gündeminde her zaman önemli bir belirleyici etken olmuş, dünya üzerinde konjonktürel olarak nüfus dağılımı, sosyo-ekonomik yapılanması, tarihsel ve kültürel şekillenmesi üzerinde insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar ulusların ve coğrafyaların sistemlerinde kritik dönüm noktalarını meydana getirmiştir. Kitlesel göç hareketlerinin başında genel olarak uzun süren savaşlar, çatışmalar ve genel yaşam koşullarını ortadan kaldıran haller ortaya çıktığında, ülkenin toplam nüfusunun %1'inin tehlike altında olması ya da ülke genelinde en az 100 bin insanın yaşadığı yerden zorla ayrılmak durumunda kalması halinde zorunlu göç denilen göç türü ortaya çıkmaktadır (Tunç, 2015).

Göçler genel özelliklerine göre; meydana geldiği coğrafyaya göre iç ve dış göçler, göçün oluşma nedenlerine göre gönüllü veya zorunlu göçler şeklinde türlere ayrılmaktadır (Kultas, 2017). Bir ülkenin kendi sınırları içerisinde gönüllü veya zorunlu biçimde yapılarak ülkenin nüfusunu azaltmayıp bölgeleri arasında nüfus farklılıkları yaratan göç

hareketi iç göç olarak açıklanır. Dış göç ise gittiği yerde yaşamak, çalışmak amacıyla bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan ülkeler arası göç hareketleridir (Sağlam, 2006).

İnsanların daha iyi yaşam koşulları, istihdam olanakları, iktisadi fırsatlar, güvenlik ve çeşitli sosyal-kültürel imkanlar için kendi istekleri ile bir ülkeden başka bir ülkeye gitmelerine gönüllü göç, yaşam çevresi içerisinde kişiden bağımsız bir değişkenin yaşam koşullarını zorlaması veya ortadan kaldırması durumunda kişinin zorunlu olarak bir yerden başka bir yere yaptığı göç hareketi ise zorunlu göç olarak tanımlanır (Apak, 2014).

IOM'un (2009) belirttiği üzere göç kavramı şu şekilde tanımlanmaktadır: 'Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir'' (s. 22).

Göç, insanların bulundukları coğrafyalarda yaşamsal gereksinimlerine cevap veremediği veya standart bir yaşam için bulunması gereken unsurların ortadan kalktığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu tür durumlarda insanlar doğal veya yapay gereksinimlerine yanıt bulabilecekleri ya da yaşam koşullarının daha da iyileşeceği farklı yerler arayışına girerler. Bu arayış süreci içerisinde göç olgusu ortaya çıkmış olur (Beter'den aktaran Kultas, 2017).

Dost'un (2014) 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ndeki tanımına göre belirttiği üzere mülteci (refugee) kavramı aşağıdaki gibi tanımlanır:

''Vatandaşı olduğu devletin ülkesinde meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıs (Dost, 2014, s. 31).

İltica ve mülteci kavramlarına bakıldığında üzerinde farklı tanımlamalara gidilebilmekle birlikte ülkesinde dini, mezhebi, dili, ırkı, etnisitesi, sosyal konumlanması, siyasi ve dünya görüşü değişkenlerine bağlı olarak belirli bir baskıcı sistem içerisinde kendisine karşı devlet veya farklı bir otorite mekanizması tarafından tarafsız bir yaklaşımın uygulanmadığı kendisini ülke sınırları içerisinde güvenli bir yerde hissedemeyen, ırksal, dinsel, dilsel, cinsel ve kültürel her türlü ayrışmanın etkisiyle içinde bulunduğu coğrafyada yaşamsal fonksiyonların yerine getirilemediği için vatanından ayrılarak farklı bir ülkeye sığınma eylemi iltica, bunu yapan kişi de mülteci olarak adlandırılır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden [BMMYK] aktaran Ercoşkun, 2015).

2.2. Suriye’deki İç Savaş ve Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar

Suriye’de 2011 yılının Mart ayında jeopolitik, coğrafi, kültürel dayanaklı olarak ortaya çıkan siyasi kökenli kitlesel ölçekteki halk ayaklanmaları süreç içerisinde ülkede günlük hayatın işlevselliğini ortadan kaldırmıştır. Dış faktöriyel etkilenmelerle ortaya çıkan jeostratejik bloklaşmalar, ülke içerisindeki etnik, mezhepsel ve kültürel ayrışmalar; belirli suç ve şiddet gruplarının ortaya çıkmasına sosyal tabanlı bir zemin hazırlamış, uluslararası konjonktürün de etkisiyle ortaya çıkan irrasyonel bir ülke olarak Suriye’de yerel halk, ülke toprakları dışında yaşamsal fonksiyonlarını sürdürebilecekleri yeni yaşam alanları aramaya, bunun sonucunda da çeşitli komşu ülkelere sığınma ve iltica faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır (Orhan, 2017). İngiltere merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi’nin belgelediği verilere göre Mart 2018 itibarıyla iç savaşın başından beri 106 bini sivil 353 bin 900 kişinin savaşta hayatını kaybettiğini belirtmiştir. Ayrıca bu sayılara kaybolan veya öldüğü sanılan 56 bin 900 kişi dahil edilmezken kuruluş, 100 bin kişinin ölümünün de belgelenmediğini tahmin ediyor. Bununla birlikte iç savaşın başlangıcında 22 milyon olan Suriye nüfusunun yarısı süreç içerisinde evsiz kaldı. Bununla birlikte Suriye’deki iç savaşa yönelik sürekli değişen bu nicel verilerin süreç içerisinde güncellemeleri ülkedeki şartlar dahilinde yapılmaya devam etmektedir (BBC Türkçe, 2018).

2011 yılından itibaren düzensiz aralıklarla ve kitleler halinde günümüzde de devam etmek üzere Suriyeli yerel halk nüfusundan 5.631.155 kişi başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır gibi komşu ülkelere sığınmışlardır. İç savaş ve çatışmalarla geçen süre içerisinde ülke dışına sığınma eyleminde bulunan Suriyeli mültecilerin %64’ü Türkiye toprakları içerisinde bulunmakta ve bu oranı sırasıyla %16.7 ile Lübnan, %11,8 ile Ürdün, %4.5 ile Irak, %2.4 ile Mısır ve %0.6 ile Kuzey Afrika ülkeleri izlemektedir. (UNHCR, 2019c).

2.2.1. Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar

Türkiye’de Suriye’deki iç savaşın süreç içerisinde devam etmesine bağlı olarak sığınmacı akımı zamanla artış göstermiş, 2012 yılında 14. 237 Suriyeli geçici koruma statüsünde bulunmaktayken günümüzde bu sayı 3.622.366 kişiye ulaşmıştır (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Şekil 4’te Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısının yıllara göre dağılımı verilmiştir.

Şekil 4. Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısının yıllara göre dağılımı. “Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler”, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019, [http://www. goc. gov. tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik](http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik) sayfasından erişilmiştir.

Sığınma eylemlerinin ilk görüldüğü yıllarda daha çok sınır illerindeki kamplarda yaşayan fakat ülkelerindeki iç savaş ve çatışma ortamı ilerledikçe Türkiye’ye göç faaliyetini artıran Suriyeli sığınmacılar çoğunlukla Türkiye’nin sınır illeri ve büyükşehirlerinde yaşamaktadırlar. Günümüzde Türkiye’de, 18 yaşın altında sayısı 1.7 milyonu geçen geçici koruma kapsamında Suriyeli birey yaşamaktadır. Türkiye’de geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin tamamının yaş ve cinsiyet dağılımı Tablo 1’deki gibidir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019)

Tablo 1

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.953.121	1.653.087	3.606.208
0-4	264.352	247.027	511.379
5-9	254.728	239.808	494.536
10-14	199.406	184.969	384.375
15-18	148.452	122.557	271.009
19-24	316.364	227.946	544.310
25-29	205.084	146.172	351.256
30-34	169.541	124.413	293.954
35-39	120.026	94.645	214.671
40-44	79.331	69.969	149.306
45-49	58.757	55.811	114.568
50-54	47.517	45.407	92.924
55-59	33.046	33.365	66.411
60-64	23.101	23.801	46.902
65-69	15.195	15.826	31.021
70-74	8.574	9.216	17.790
75-79	4.778	5.981	10.759
80-84	2.649	3.300	5.949
85-89	1.451	1.904	3.355
90+	769	970	1.739

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici_koruma_363_378_4713_icerik_sayfasından erişilmiştir.

2.2.2. Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu

Suriye’den Türkiye’ye ilk sığınma faaliyetleri, Nisan 2011’de başlamış, Türkiye bu tarihten itibaren Suriyeli göçmenlere açık kapı politikası uygulayacağını, göçmenlerin başta güvenlik olmak üzere her türlü yaşamsal fonksiyonlarını sağlayacağını duyurmuştur. 14 Haziran 2011’de de Başbakanlık’a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) sığınmacılarla ilgili ilk açıklamasında Hatay ili Yayladağı ve Altınözü ilçelerinde kurulan kamplarda 8.538 Suriyelinin yaşadığını açıklamıştır. Geçen süreç içerisinde de Suriye’deki iç savaş ve çatışma iklimi bütün unsurlarıyla devam ederken Türkiye, mülteci kabulünde açık kapı politikasını sürdürmeye devam etmiştir

(Orhan, 2017). Bununla birlikte dönemin BMMYK Antonio Guterres, Türkiye’yi 2015 yılı başı itibariyle dünyada en fazla sığınmacı ağırlayan ülke ilan etmiştir (Al Jazeera Türk, 2015). Suriyeli göçmenler, Türkiye’nin 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ni coğrafi kısıtlamalarla kabul etmesinden dolayı sözleşmeye göre coğrafi şartları taşımadığı için Türkiye’de mülteci olarak kabul edilememektedirler.

Coğrafi sınırlamaya göre Türkiye, sadece Avrupa ülkelerinden gelen milliyeti, dini, ırkı, herhangi bir toplumsal gruba üyeliği ve siyasi düşüncelerinden ötürü takibata uğrayabileceği korku ve endişesi taşıyarak iltica talebinde bulunanlara mülteci statüsü verebilmekte, Avrupa ülkesi haricindeki ülkelerden Türkiye’ye iltica talep eden kişiler için Türkiye, söz konusu kararı BMMYK ile birlikte müzakere ederek bu kişilerin üçüncü bir ülkeye geçişini sağlamaktadır (Tunç, 2015).

İç hukuk içerisinde işleyişte olan, güncel, konu hakkında genel bir düzenlemenin daha önce yapılmadığı bir ülke olarak Türkiye, mevcut durumda bulunan düzenlemelerin uygulamada sorunlara yol açmasından ötürü Avrupa Birliği’ne (AB) katılım ve AB müktesebatları doğrultusunda ayrıca bir mülteci hukuku mevzuatı oluşturma çalışmaları başlatmış, buna göre 11.04.2013 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe konulmuştur (Uzun, 2015). Söz konusu Kanunun 61. maddesine göre mülteci kavramı şu şekilde tanımlanabilir:

Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişi (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013, s. 27).

Bundan dolayı Türkiye, Suriyeli göçmenlere Ekim 2011’de İçişleri Bakanlığı’nın aldığı karar ile Türkiye’de kayıt olmak şartı ile geçici koruma statüsü vermiştir. Geçici koruma kavramına göre Suriyeli sığınmacılara sınırsız kalma imkanı, zorla geri göndermeye karşı ve düzenlemelere erişimi içeren koruma ile birlikte acil ihtiyaçlara cevap veren kabul ve yardım sağlanmaktadır. Bununla birlikte kamplarda yaşayanlar için gıda, su ihtiyacı, barınma, eğitim, sağlık gibi imkanlar da sunulmaktadır. Kamp dışında yaşayan sığınmacılar için de kayıt olmaları halinde sağlık ve olanaklar dahilinde eğitim imkanı ücretsiz verilmektedir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılara söz konusu tanınan bu imkanlar, mülteci adı altında tanımlanmamalarıyla birlikte evrensel ölçekte mülteci

olarak tanımlanan kişilere tanınan imkanlar ile benzerlik göstermektedir. Buna göre Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara tanınan hak ve imkanlar şunlardır: Zorla geri gönderilmeme hakkı/zorla geri gönderilmeye karşı koruma imkanı, sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı/imkanı, eğitim hizmetlerinden yararlanma hakkı/imkanı, seyahat edebilme hakkı/imkanı, ticari iş yeri açma hakkı/imkanı, oturma izni, konut edinme hakkı/imkanı (Tunç, 2015).

Suriyeli bu bireylerin ülkeye entegrasyonunun ve eğitim durumlarının Türkiye'nin konjonktürel gelişim seviyesine uygun şekilde tasarlanması ve ülke içerisinde Türkiye'nin bu konuda öngörülemez bir süreçte eğitim ve istihdam problemleri yaşamaması için eğitim süreçlerinin kritik unsurlar göz önüne alınarak şekillendirilmesi gerekmektedir (Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi [HUGO], 2014).

2.3. Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Yapılan Araştırmalar

Kultas'ın (2017) Suriyeli sığınmacılar üzerinde yaptığı araştırmada, Türkiye'ye göç etmiş ve halen Van ilinde yaşamlarını sürdüren eğitim çağındaki Suriyeli 13 (7 okula devam eden, 6 okula devam etmeyen) çocuk, 6 Suriyeli aile reisi, Van ilinde Suriyeli öğrencilerin öğrenim gördüğü okullardaki 8 öğretmen ve 5 okul müdürü, 2 il milli eğitim yöneticisi (bir il milli eğitim müdür yardımcısı, bir il milli eğitim şube müdürü), il milli eğitimde görev yapan 7 maarif müfettişi, 1 sosyal yardımlaşma vakfı yöneticisi ve Van ilinde aktif olarak hizmet veren 4 sivil toplum kuruluşu (2 sendika, 2 yardım derneği) yöneticisi olmak üzere toplamda 46 kişi ile yarı yapılandırılmış form kullanılarak yapılan görüşmeler ışığında Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları eğitim sorunlarını açığa çıkarmaya ve çözüm önerilerinde bulunmaya çalışmıştır. Nitel yöntemle yapılan bu çalışmada veriler, 3 ana kategori ve 13 alt tema halinde analiz edilerek Suriyeli ailelerin genel olarak barınma, beslenme, dil sorunu ve uyum sorunu yaşadıkları, bu problemlerin de çocuklarının eğitimini olumsuz yönde etkilediği, Van ilinde bulunan Suriyeli çocukların büyük bir bölümünün bu ve benzeri nedenlerle eğitimlerine devam etmediği ve bu yönde çeşitli talep ve beklentilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) yaptığı araştırmada (2014) Türkiye'nin 6 ilinde, sınır bölgesindeki Gaziantep, Kilis ve Hatay'da; sınır bölgesi dışında ise İstanbul, İzmir ve Mersin'de 72'si Suriyeli, 72'si yerel halktan olmak üzere

toplam 144 kişi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, ayrıca ‘‘Türkiye’deki Suriyeliler Algısı’’ başlıklı bir kamuoyu araştırması 18 ilde 1501 kişilik bir örnekleme gerçekleştirilerek 21 genel/ulusal ve 56 yerel medya kuruluşunun internet üzerinden paylaştıkları haber, yorum ve değerlendirmeler üzerinden medya analizi yapılmış; bölgede ya da bölge dışında konuyla ilgili olarak çalışan 38 farklı ulusal ve uluslararası STK mensuplarıyla ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu kurumların çalışmaları değerlendirilmiş ve konuyla ilgili çalışmalar yapan kamu kurumlarının yöneticileri ve bölge yetkilileri ile görüşmeler yapılmış ve ayrıca bütün bu  alışmalar Hacettepe  niversitesi’nde konunun uzmanları ve üst düzey yetkili kişilerle uluslararası bir çalıştayda ele alınmış, buradaki çıktılar da rapor haline getirilerek değerlendirilmiştir. Türkiye toplumunun Suriyeliler algısının ölçülmeye çalışıldığı bu araştırmada araştırmanın yapıldığı döneme göre 3,5 yıldır Türkiye’de yaşayan ve 1,6 milyonu açan Suriyeliler konusunda Türk toplumunun toplumsal kabul düzeyinin son derece yüksek olduğunu ortaya koymuş, bununla birlikte Türk toplumunun yarısından fazlasının Suriyelilerin ülkede kalacağına dair bir algıya sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Yüce’nin (2018) Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli  ğrencilerin okula uyumlarını incelediği araştırmada Ankara, Gaziantep ve Hatay illerinde devlete bağlı ilkokul ve ortaokullarda bulunan, 10 Türk  ğrenci, 10 Suriyeli  ğrenci, 16  ğretmen ve yönetici ile 10 rehber öğretmenden görüşme yöntemiyle veri toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre Suriyeli  ğrencilerin okula uyumlarını etkileyen etmenlerin dil engeli, akran ilişkileri,  ğretmen tutumları, okula ve ülkeye bakış açısı, saldırganlık, ayrışma, dışlanma, kültürel farklılıklar, eğitime ara verme durumu ve akademik hazır bulunuşluk olduğu g r lm ştir. Araştırmada Türk  ğrencilere Suriyeli  ğrencilerin okula uyumunu etkileyen etmenler de sorulmuş, Türk  ğrenciler ise Suriyeli  ğrencilerin okula uyumunu etkileyen etmenlerin dil engeli, akran ilişkileri,  ğretmen tutumları, saldırganlık, ayrışma, dışlanma, kültürel farklılıklar ve akademik hazır bulunuşluk seviyesindeki farklılıklar olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma kapsamında  ğretmen, rehber  ğretmen ve yöneticilerin görüşleri ise diğer verilerle benzerlik göstermektedir. Buna göre Suriyeli  ğrencilerin okula uyumlarını etkileyen etmenlerin dil engeli, davranışsal sorunlar, ayrışma, dışlanma, akran ilişkileri, ekonomik nedenler, yönetici ve  ğretmen tutumları, travmatik yaşantılar, saldırganlık, kültürel farklılıklar, sosyal etkinlikler, psikolojik danışman ve  ğretmen tutumları, kültürel farklılıklar, rehberlik etkinlikleri, konsültasyon, oryantasyon etkinlikleri, başarı hissi psikososyal destek, Türk ve Suriyeli ailelerin

tutumları, öğretmen yeterliği, sınıf içi düzenleme, destek eğitim, derse ilgi ve akademik hazır bulunuşluk düzeyi, sağlık ve hijyen olduğu görülmüştür.

Çakmak'ın (2018) nitel araştırması, Kilis ilindeki Suriyeli öğrencilere eğitim verilen okullardaki yöneticilerin okullarda Suriyeli öğrencilerden kaynaklı gözlemledikleri problem alanlarını ortaya koymaya yönelik on ilkokul ve ortaokul müdürüyle görüşerek yaptığı bir durum çalışmasıdır. Araştırmanın bulgularına göre okullarda başta dil ve iletişim problemleri, Suriyeli öğrenci sayıları, kayıt alanı (hinterland), Türk ve Suriyeli veliler arası uyum, Suriyeli öğrencilerin okul kültürüne uyumları, disiplin ve davranış konularında sorun yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca akademik başarısızlık, finansal kaynak yetersizliği, personel ihtiyaçları ve hizmet içi eğitim ihtiyacı başlıklarında da sorunlar tespit edilmiştir. Ayrıca Suriyeli öğrencilerin dil ve iletişim engelini daha hızlı şekilde çözebilmeleri için kursların daha aktif hale getirilmesi ve Türkçe ders saati sayısının artırılması önerilmiştir.

Beyhan'ın (2018) Suriyeli öğrencilere geçici eğitim merkezlerinde eğitim veren dil öğretmenlerinin karşılaştıkları problem alanlarını ortaya koymak amacıyla yaptığı nitel çalışmada geçici eğitim merkezlerinde 1 ve 4. sınıf arasında öğrenimlerine devam etmekte olan öğrencilere dil eğitimi veren öğretmenlere yarı yapılandırılmış görüşme formuna göre açık uçlu sorular sorulmuştur. Araştırmanın bulgularının içerik analizine göre öğrencilerin Suriye'de almış olduğu eğitimi Türk eğitim sistemiyle özdeşleştirmeye çalışması, materyal eksikliklerinin bulunması, öğrencilerdeki hazırbulunuşluluğun ve duyuşsal boyutun farklı olmasının dil öğretmenlerinin dil öğretirken en çok karşılaştıkları problemler olduğu görülmüştür.

Cin'in (2018) araştırmasında sınıfında Suriyeli öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları problem alanlarını ortaya koymaya yönelik 153'ü kadın, 60'ı erkek 213 öğretmene psikolojik sağlamlık ölçeği kısa formu uygulanmış, öğretmenlerin %54'ünün Suriyeli öğrencilerle ilgili sorun yaşadığı görülmüştür. Öğretmenlerin sıklıkla karşılaştığı problemin ise dil sorunu olduğu görülmüştür.

Bozkurt'un (2017) yaptığı çalışmada, İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen Suriyeli mülteci öğrencilerin dil öğreniminde öğrenen özerkliğine yönelik algıları ve dil öğreniminde özerkliğe hazır bulunuşlukları araştırılmıştır. Çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmış, örneklem grubu olarak Adana'daki dört Geçici Eğitim Merkezi'ndeki 6. 7. ve 8. Sınıflarına devam eden 214 Suriyeli öğrenci ve 8 Suriyeli

İngilizce öğretmeni seçilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre sınıf düzeyi ve cinsiyetin İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen Suriyeli mülteci öğrencilerin öğrenen özerkliğine yönelik algılarının alt boyutlarda anlamlı farklar olduğu görülmüştür. 8. sınıflar dil öğrenimindeki deneyimleri açısından kendilerini daha özerk hissederken, kız öğrenciler ise dil öğreniminde öğretmenin ve verilen dönütlerin rolüne yönelik algılarında daha özerk oldukları görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre İngilizceyi yabancı dil olarak öğrenen Suriyeli mülteci öğrencilerin öğrenen özerkliğine yönelik algıları ile dil öğreniminde özerkliğe yönelik hazır bulunuşlukları arasında anlamlı bir ilişki olduğu, özerkliğe hazır bulunuşlukları ile algılarının birbiriyle ilişkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Akdeniz'in (2018) araştırmasında Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları ile Türk öğrencilerin mültecileri kabullenme düzeyleri ve cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Araştırmanın nicel boyutunda 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ilindeki 2 lise ve 2 geçici eğitim merkezinde 211 mülteci, 489 Türk öğrenci olmak üzere 173'ü erkek 527'si kız toplam 700 öğrenci üzerinde Türkiye'de yaşamını sürdüren Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları ile Türk öğrencilerin mültecileri kabullenme düzeyleri ve cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda 4 farklı ilden toplam 15 geçici eğitim merkezi müdürü ile görüşme yapılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre Suriyeli mülteci öğrencilerin cinsiyetleri bakımından ayrışma ve uyum sağlama (entegrasyon) düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar bulunurken, asimilasyon ve marjinalleşme (aykırılışma) düzeyi ortalamaları arasında cinsiyetleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Suriyeli mülteci öğrencilerin sınıf düzeylerine göre asimilasyon, ayrışma, uyum sağlama (entegrasyon) ve marjinalleşme (aykırılışma) düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Türk öğrencilerin cinsiyetlerine göre kabullenme, ayrışma, uyum sağlama (entegrasyon) ve dışlama düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuş, sınıf düzeylerine göre ise kabullenme, ayrışma ve uyum sağlama (entegrasyon) seviyeleri açısından anlamlı farklılıklar bulunduğu fakat dışlama seviyesi açısından anlamlı bir farklılık bulunamadığı görülmüştür. Ayrıca Geçici eğitim merkezi müdürleri ile yapılan görüşmelerin bulgularına göre Suriyeli öğrencilerin Türkiye'ye uyum sürecinin hızlanması için mültecilerin Türk okullarında eğitim alması gerektiği önerilmiştir.

Levent ve Çayak'ın (2017) araştırmasında Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitime yönelik İstanbul ilindeki 30 okul yöneticisinin görüşleri incelenmiştir. Yapılan içerik

analizine göre okul yöneticilerinin Suriyeli öğrencilerle ilgili olarak kayıt sürecinde ve eğitim öğretim sürecinde en çok iletişim problemleri yaşandığını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcıların büyük bir kısmı, Suriyelilerin eğitiminde öğrenci kayıt sisteminin yetersizliğini vurgulamıştır.

Erdem'in (2017) betimsel nitelikteki araştırmasında mülteci öğrencilerin bulunduğu sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar görüşme yöntemiyle belirlenmeye çalışılmış ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre öğretim sürecinde başlıca sorunun dil bilmeme olduğu, öğretmenlerin öğretim içeriğinin analizi, öğretme stratejileri, ders araç ve gereçleri, ölçme araçları geliştirme ve değerlendirme gibi alanlarda mülteci öğrencilere dönük olarak mesleki gelişim ihtiyacı içerisinde oldukları ortaya koyulmuştur. Araştırmanın öneriler bölümüne göre mülteci öğrencilere Latin alfabesinin ve Türkçenin öğretilmesi için hazırlık eğitimi verilmesi gerektiğini düşünülmektedir.

Seçer'in (2017) çalışmasında Suriyeli mülteci ebeveynlerin çocukları için İstanbul'daki eğitim arayışları analiz edilmiştir. Gömülü kuram metodolojisi kullanılan niteliksel çalışmada Suriyeli ailelerin yaşamında eğitimin öncelikli olduğu ancak yaşam koşullarının Suriyeli çocukların eğitim yaşamını olumsuz etkilediği görülmüştür. Çalışmanın bir diğer bulgusuna göre Suriyeli ebeveynler, devlet okulu ve geçici eğitim merkezleri arasında kararsızlık yaşamakta, okula başlamadan önce Türkçe öğrenmiş olma, Türkçe öğrenmede ve derslerde okuldışı yardım alma, okul içinde veya dışında Türkiyeli arkadaşlara sahip olma gibi özellikleri öğrenciye kazandıran, ilgili yaklaşan öğretmenlerin bulunduğu ve etkili aile katılımını sağlayan devlet okullarının daha çok tercih edildiği görülmüştür. Araştırmaya göre Suriyeli ebeveynlerin en çok karşılaştığı problem ise dil engelidir.

Özcan'ın (2018) çokkültürlü yurttaşlık kuramını temel alarak yaptığı çalışmasında Türkiye'nin Suriyelilere yönelik izlediği eğitim politikası liberal çok kültürlülük açısından analiz edilmiştir. Bu kapsamda Suriyelilere yapılan yasal düzenlemelerin içerik analizi yapılmış, Türk ve Suriyeli eğitimcilerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın bulguları şu şekildedir: Suriyeliler Türk eğitim sistemine geçişi olumlu bir adım olarak değerlendirmekte fakat sürecin daha yavaş işletilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Suriyelilerin kimliklerini yaşatma ve anadillerini unutmama yönünde talepleri bulunmaktadır. Türk okullarında Suriyeli öğrencilerin yaşadığı en büyük problem Türkçe bilmemeleridir. Türk öğretmenler Suriyeli öğrencilerde ciddi bir uyum problemi

görmemektedir. Uyumun önündeki en büyük engel dil bilmemektir. Dil problemi çözüldüğü halde uyum sorunu da azalacaktır.

Yılmaz'ın (2018) araştırmasında Suriye'den Ankara'ya göç eden Suriyeli mültecilerin yeniden yerleşme deneyimleri sağlamlıkları ve varlıkları açısından incelenmiştir. Araştırmanın örneklem üyeleri yarı yapılandırılmış 4 kadın ve 3 erkekten oluşmaktadır. Katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. İçerik analizine tabi tutulan araştırmanın bulgularına göre dil engelleri, ayrımcılığa maruz kalma, işsizlik, çoklu kayıplar yaşamak ve aile üyelerinden uzak olmak gibi risk faktörlerinin, mültecilerin psikososyal refahı ve uyum seviyesini azalttığı, dili anlama, temel haklara, sosyal ve ekonomik kaynaklara erişme ve Türkiye'de daha önceyerleşmiş akrabalarının olması, istihdam edilme ve Türk vatandaşlığı alma gibi koruyucu faktörlerin mültecilerin uyum sürecini kolaylaştırdığı görülmüştür.

Saklan'ın (2018) araştırmasında Suriyeli öğrencilerin karşılaştıkları eğitsel güçlükleri öğrenci ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirleyebilmek amacıyla 35 öğretmen ve 42 öğrenci ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre Suriyeli öğrencilerin eğitim sürecinde dil, okul iklimine ve eğitim süreçlerine uyum, önyargı ve ayrımcı davranışlar, disiplin, ekonomik etmenler gibi konularda güçlükler yaşadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerden elde edilen bulgulara göre ise Suriyeli öğrencilerin göç ve Türkiye'de yaşama deneyimlerine ilişkin düşüncelerini ve Suriyeli öğrencilerin eğitiminde sınıf yönetimi, disiplin sorunları, eğitim programı, ders araç-gereci eksikliği, devamsızlık, akademik başarı boyutlarında sıkıntılar yaşadıklarını ve Suriyeli öğrencilerle ilgili olarak birlikte-ayrı eğitim uygulamaları, farkındalık yaratma ve öğretmen gereksiniminin bulunduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca finansman ve sosyal destek boyutlarında Suriyeli öğrencilere sunulan eğitim hizmetinin daha fazla desteğe ihtiyacı olduğu görülmüştür.

Öztürk'ün (2017) araştırmasında 6-12 yaş aralığındaki Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Öfke ve sosyal uyum çeşitli demografik özelliklere göre incelenmiş, araştırmaya eğitimi devam eden 100 Suriyeli öğrenci katılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre çocukların öfke düzeylerinin ortalamaya yakın olduğu, sosyal uyum çerçevesinde incelenen duygusal sorunlar, dikkat eksikliği ve aşırı hareketlilik, akran sorunları ve sosyal davranış puanlarının normal, davranış sorunları ve toplam güçlük puanlarının ise sınırda olduğu görülmüştür.

Aytekin'in (2017) yaptığı çalışmada, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci ergenlerin sahip oldukları dayanıklılıkları ve bu dayanıklılığa etki eden okul ve aileye ilişkin faktörler incelenmiştir. Çalışmaya 10-19 yaş aralığındaki 191 mülteci Suriyeli ergen oluşturmaktadır ve katılımcılara “Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği” “Çocuk ve Ergen Sosyal Destek Ölçeği”, “Anne-Baba Algı Ölçeği”, “Okul Sosyal İklimi Ölçeği”, “Kültürleşme Ölçeği”, “CES Depresyon Ölçeği”, “Sosyal Kaygı Ölçeği Ergen Formu” ve “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği” gibi ölçeklerin bulunduğu bir anket uygulanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre Türkiye'ye göç eden Suriyeli ergenlerin psikolojik dayanıklılık özellikleri üzerindeki en etkili faktörlerin sosyal destek, anne-babaya yönelik algı ve okul sosyal iklimi olduğu görülmüştür. Ayrıca tercih edilen kültürleşme stratejisi, depresyon, kaygı ve benlik saygısı değişkenlerinin de psikolojik dayanıklılıkla ilişkili olduğu görülmüştür.

Mültecilerin kendini toplama gücü süreçlerinin belirlenmesini amaçlayan çalışmaların ortak noktası, mülteci öğrencilerin gittikleri ülkelerde dil bilmeme, akran ilişkilerinde bozulma, dışlanmaya maruz kalma, saldırganlık eğiliminin artması, okula ve ülkeye yönelik olumsuz bakış açısına sahip olma, kültürel farklılıklar ve eğitime ara verme gibi risk faktörleriyle karşı karşıya kalmaları ve literatürde mülteci öğrencilerin güçlü yanlarını ortaya koymaya yönelik çalışmaların sayısının az olmasıdır (Yüce, 2018; Beyhan, 2018; Yılmaz, 2018; Özcan, 2018). Buna göre mültecilerin kendini toplama gücü sürecinde risk ve koruyucu faktörlerin birbirleriyle nasıl etkileşime girdiğinin belirlenebilmesi adına mültecilerde koruyucu faktörlerin belirlenebileceği araştırmaların sayısının artırılması gerektiği söylenebilir.

3. Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Türkiye'de kendini toplama gücü ile ilgili yapılan araştırmalar son yıllarda bir artış göstermiştir. Bu bölümde sırasıyla önce çocuk ve ergen popülasyonunda kendini toplama gücü ile ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalara, mültecilerde kendini toplama gücü üzerine dünyada yapılan araştırmalara ve mültecilerde kendini toplama gücü üzerine Türkiye'de yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

3.1. Türkiye’de Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Gizir (2004) doktora çalışmasında Ankara ilindeki 6 ilköğretim okulunda yoksulluk içinde yaşayan 872 öğrenci üzerinde öğrencilerin akademik sağlamlıklarının gelişmesini sağlayan koruyucu bireysel ve çevresel faktörleri incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre evdeki yüksek beklentiler, okuldaki ilişkilerde ilgi ve sevecenlik, yoksul öğrenciler üzerinde etkili olan dışsal koruyucu faktörler olarak belirlenmiştir. Araştırmaya göre içsel koruyucu faktörler olarak belirlenen öğrencilerin kendi akademik yeterlikleri konusundaki olumlu algıları, empatik bir anlayışa sahip olmak, içten denetimlilik ve gelecek konusunda umutlu olmanın öğrencilerin kendini toparlama gücü üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür.

Yalım (2007) yaptığı araştırmada 420 üniversite hazırlık sınıfı öğrencisi üzerinde kendini toparlama gücü ile başa çıkma yolları iyimserlik ve cinsiyet araştırmaya katılan öğrencilerin uyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın bulgularına göre, kendini toparlama gücünün iyimserlik, kaderci ve suçu kendinde bulan başa çıkma stratejileri yüksek olan öğrencilerin uyum düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmada kız öğrencilerde kendini toparlama gücü, iyimserlik ve sosyal yardım arama ve çaresizlik/kendini suçlayıcı başa çıkmanın; erkekler öğrencilerde ise kendini toparlama gücü, problem çözme becerileri, sosyal yardım arama, kaderci/kendini suçlayıcı başa çıkma yollarının üniversiteye uyumda olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür.

Dayıoğlu, (2008) yaptığı çalışmada üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin kendini toparlama gücü üzerinde öğrenilmiş güçlülük, algılanan sosyal destek ve cinsiyet rollerinin etkisini incelemiştir. Araştırmada algılanan sosyal destek ve öğrenilmiş güçlülüğü yüksek olan öğrencilerin kendini toparlama gücü düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmanın bir diğer sonucuna göre ise erkek cinsiyetine sahip olmanın daha yüksek kendini toparlama gücü ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Oktan, (2008) çalışmasında üniversite sınavına hazırlanan ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin kendini toparlama gücü cinsiyete, sınava kaçınıcı kez girdiklerine, problem çözme becerileri ve yaşam doyumlarına göre incelenmiştir. Çalışmada başa çıkma becerileri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin kendini toparlama gücü ile ilişkili olup olmadığı da test edilmiştir. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin kendini toparlama gücünün cinsiyete, sınava kaçınıcı kez girdiklerine, problem çözme becerileri ve yaşam doyumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür.

Kaya'nın (2015) araştırmasında ergenler üzerinde çocukluk dönemi istismar/ihmal yaşantıları ile davranış problemleri ve kendini toplama gücü düzeyleri arasındaki ilişkide bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve otomatik düşüncelerin aracı rolü incelenmiştir. Araştırmanın bulguları ergenlerin çocukluk dönemi istismar/ihmal yaşantıları ile kendini toplama gücü arasındaki ilişkide uyumlu bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve otomatik düşüncelerin tam aracı rolü olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmanın diğer bir sonucuna göre ergenlerin çocukluk dönemi istismar/ihmal yaşantıları ile davranış problemleri arasındaki ilişkide uyumsuz bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve otomatik düşüncelerin kısmi aracılık etkisi olduğu ortaya koyulmuştur.

Özer'in (2013) yaptığı çalışmada üniversite öğrencilerinin kendini toplama gücü düzeyleri duygusal zeka kişilik özellikleri ve beş faktör kişilik özellikleri açısından incelenmiştir. Katılımcıların kendini toplama gücünün cinsiyet, sınıf düzeyi ve aile geliri gibi değişkenlere göre farklılaşmadığı görülmüştür. Ebeveynlerinin tutumunu demokratik olarak değerlendiren katılımcıların kendini toplama gücü düzeylerinin ebeveynlerinin tutumunu suçlayıcı ve otoriter olarak değerlendiren katılımcılara göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Katılımcıların duygusal zeka özellikleri ile kendini toplama gücü arasında da ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin kendini toplama gücü düzeylerinin beş faktör kişilik özelliklerinden duygusal dengesizlik puanları ile olumsuz; dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk alt boyutları ile de olumlu bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür.

Özcan'ın (2005) yaptığı çalışmada lise düzeyindeki öğrencilerin kendini toplama gücü düzeyleri ile koruyucu faktörleri, öğrencilerin cinsiyetlerine ve ebeveynlerinin birliktelik-boşanmışlık durumuna göre incelenmiştir. Çalışmada, anne-babası birlikte olan katılımcıların kendini toplama gücü düzeyleri ve koruyucu faktörlerinin anne-babası boşanmış olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüş, cinsiyete göre ise anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Gürgen'in (2006) "*Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi*" isimli çalışmada üniversite öğrencileri üzerinde 11 oturumda katılımcı grubun kendini toplama gücü düzeyini artırmayı hedeflemiştir. Araştırmanın bulgularına göre katılımcı gruba uygulanan grupla psikolojik danışma programının öğrencilerin kendini toplama gücü düzeylerini artırdığı görülmüştür. Programın sonuçları belirli bir süre sonra katılımcı grup üzerinde tekrar izlemeye alınmış, grupla psikolojik danışma programının olumlu etkisinin devam ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ünüvar'ın (2012) yaptığı ‘‘Gerçeklik kuramına dayalı psiko-eğitim programının lise öğrencilerinin denetim odağı ve yılmazlık düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi’’ isimli çalışmada lise öğrencileri üzerinde on oturumlu bir psiko-eğitim programı uygulanmıştır. Programın sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin kendini toparlama gücü düzeylerinde artış olduğu görülmüştür.

Eminağaoğlu'nun (2006) sokak çocukları üzerinde kendini toparlama gücüne etki eden faktörleri belirlemek için yaptığı doktora çalışmasında deney grubu olarak bulunan 27 sokak çocuğuna Rorschach testi uygulanmış, kontrol grubu olarak seçilen gruptaki katılımcılara göre sokak çocuklarının işbirlikli çalışma ve sosyal ilişkiler kurmaya daha eğilimli oldukları görülmüştür. Araştırmaya göre sokak çocuklarının birbirleriyle olan ilişkilerine verdikleri önemin fazla olmasının kendini toparlama gücü düzeylerinin yüksek olmasını sağlayan en önemli belirleyici olduğu görülmüştür. Ayrıca sokak çocuklarının depresyona yönelimlerinin daha yüksek ve bilişsel düzeylerinin ise daha düşük düzeyde olduğu görülmüştür. Araştırmaya göre sokak çocuklarının bazı koruyucu faktörlere sahip olsalar da risk altındaki yaşam koşulları içerisinde yaşamlarına devam ettiği ortaya koyulmuştur.

Başak'ın (2012) gelir düzeyi düşük aileleri olan üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada kendini toparlama gücü ile öz duyarlık, sosyal bağıllık ve iyimserlik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma kapsamında kendini toparlama gücü ile ilgili olarak hipotetik bir model geliştirilmiş, modele göre öz duyarlık ve sosyal bağıllığın iyimserliği, iyimserliğin de kendini toparlama gücünü yordadığı düşünülmüştür. Araştırmada hipotetik modele uygun sonuçlar ortaya çıkmış; öz duyarlık ve sosyal bağıllığın iyimserliği, iyimserliğin de kendini toparlama gücünü yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de farklı çalışma gruplarında kendini toparlama gücünün gelişim süreçleriyle ilgili olarak yapılan araştırmalarda farklı yaş aralığı ve cinsiyetlerde risk ve koruyucu faktörlerin farklılık gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte araştırmalardaki koruyucu faktörlerin risk faktörlere göre ortaya çıktığı ve olumlu sonucun elde edilmesi için uygulanan metodolojinin de buna göre belirlendiğı görülmüştür. Ayrıca bazı araştırmalarda kendini toparlama gücü literatürüne yeni risk ve koruyucu faktörlerin eklendiğı görülmektedir.

3.2. Mültecilerde Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Dünyada Yapılan Araştırmalar

Aşağıda dünya genelindeki mülteciler üzerinde kendini toparlama gücü kavramı ile ilgili yapılan araştırma örneklerine yer verilmiştir.

Sossou, Craig, Ogren ve Schnak'ın (2008) yaptığı çalışma Bosna Hersek'teki iç savaşın etkisiyle Güneydoğu Amerika'ya göç eden yedi mülteci kadının kendini toparlama gücüne ve zorluklarla başa çıkma stratejilerine odaklanan nitel bir araştırmadır. Araştırmaya katılan yedi Bosnalı kadın ile yapılan görüşmelerde elde edilen verilere göre geniş aile yapısı, maneviyat gibi bireysel kaynaklı faktörlerin yanı sıra toplumsal olarak sosyal destek kaynaklarının göç edilen yere uyum sağlamada koruyucu faktör olarak önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Carlson, Cacciatore ve Klimek'in (2012) ABD'ye göç eden Sudanlı bir mülteci çocuk üzerinde yaptığı vaka incelemesi çalışması, mültecilerin birçok farklı risk faktörüne maruz kalmalarına rağmen yeni bir ülkeye ve bu ülkenin kültürüne uyum sağlamada kendini toparlama güçlerinin ve başa çıkma stratejilerinin etkisini konu edinmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre hayata yönelik olumlu bakış açısına sahip olma, sağlıklı başa çıkma mekanizmaları, dindarlık ve prososyal kuruluşların mültecilere olan desteğinin mültecilerin kendini toparlama gücünde etkili olduğu savunulmaktadır. Bu sonuçlara göre araştırmada mültecilerin kendini toparlama gücü süreçlerine katkıda bulunacak yeni sosyal hizmet modelleri önerilmiştir.

Bourbeau (2015) çalışmasında uluslararası göç sistemi, güvenlik ve kendini toparlama gücü arasındaki bağlantıyı ele almaktadır. Çalışmada Soğuk Savaş sonrasında büyük bir göç şokuna maruz kalan Fransa'da göç olaylarının toplumsal olarak yarattığı değişikliklere karşı statükonun korunması için yeni modeller önerilmektedir. Kitlesel göçlerde mültecilerin uyum sağlamaları ve kendini toparlama gücünün artırılmasıyla göç olaylarının daha güvenli koşullarda yapılması için araştırma yeni bakış açıları ortaya koymaktadır.

Hernandez ve Moreno'nun (2014) yaptığı araştırma, sosyal bakım ağlarının göçmenlerin entegrasyon sürecinde oynadığı role ve göçmenlerin sorunlarıyla başa çıkmada kullandıkları koruyucu faktörlere odaklanmaktadır. Hem nitel hem de nicel olarak yapılan araştırma, Latin Amerika'nın Tarragona bölgesinden Amerika'ya göç eden göçmenler üzerinde yapılmıştır. Araştırma kapsamında 13 farklı sosyal hizmet uzmanı tarafından 110 göçmene anket, 17 göçmene ise görüşme yöntemi uygulanmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar,

göçmenlerde sosyal yardım hizmetlerinin Latin Amerikalı göçmenlerin adaptasyon sürecinde oynadığı rolün düşük bir seviyede olduğunu göstermektedir. Araştırmanın sonucuna göre göçmenlerin olumlu bir yaşam anlayışına sahip olmalarının göçmenliğin yarattığı risk faktörlerine karşı başa çıkmada etkili rol oynadığı ortaya koyulmuştur. Araştırmada yeni sosyal hizmet modelleri geliştirilerek göçmenlerin bulundukları yere uyum geliştirebilecekleri önerilmiştir.

Daud, Klinteberg ve Rydelius'un (2008) 2003'te başlayan Irak Savaşı'ndan dolayı İsveç'e göç eden 6-17 yaş aralığındaki ebeveynleri travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) geçirmiş 80 Iraklı mülteci çocuk üzerinde kendini toparlama gücünü araştırdıkları çalışmada deney grubu katılımcılardan ebeveyni işkence gören ve TSSB belirtisi gösteren 31, TSSB belirtisi göstermeyen 9 öğrenciden, karşılaştırma grubu ise ebeveynleri işkence görmeyen Mısır, Fas ve Suriyeli 40 mülteci çocuktan oluşmaktadır. Travmatize olmayan ebeveynlerin çocukları duygusallık, aile ile ilişki, akran ilişkileri ve prososyal davranış gibi koruyucu faktörlerin etkisiyle kendini toparlama gücü sürecinde daha yüksek sonuçlar elde etmişlerdir. Ayrıca araştırmada travma geçirmeyen ebeveynler grubundaki çocuklar, IQ testinde, hem TSSB ile ilişkili semptomları olan hem de TSSB ile ilgili semptomları olmayanlar arasında, travmatize olmuş ebeveynleri olan çocuklardan anlamlı olarak daha yüksek puan almışlardır. Araştırmada yeterli duygusal ifade, destekleyici aile ilişkileri, iyi akran ilişkileri ve sosyalleşmenin mültecilerin kendini toparlama gücü süreçlerinde koruyucu faktör olarak rol oynadığı ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre mülteci çocuklar üzerinde kendini toparlama gücünün artırılması için bütüncül bir perspektif ortaya konulmaktadır.

Pieloch, McCullough ve Marks'ın (2016) mülteci çocuklar üzerinde son 20 yıldır kendini toparlama gücü üzerine yapılan araştırmaları derledikleri çalışmalarında arkadaş ve toplumsal kaynaklı sosyal destek, aidiyet duygusu, eğitime değer verme, olumlu bir bakış açısı, aile bağları ve belirli bir ev kültürüne sahip olmanın mülteci çocukların kendini toparlama gücü süreçlerinde en temel koruyucu faktörler olarak öne çıktıklarını ifade etmişlerdir. Derleme çalışmasının sonucunda kendini toparlama gücünü teşvik etmeye yönelik müdahale ve programlar önerilmiştir.

Montgomery, (2010) yaptığı araştırmada Danimarka'daki Ortadoğulu mülteciler üzerinde göç travması ve kendini toparlama gücü arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmaya yaş ortalaması 15,3 olan 131 genç mültecinin kendini toparlama gücü süreçleri, ilk olarak Danimarka'ya ilk gittikleri tarih olan 1992 ve 1993'te daha sonra da bu tarihten 8-9 yıl

sonra değerlendirilmiştir. Katılımcıların Danimarka'ya ilk ulaştıklarında kendini toplama gücü süreçlerinin 8-9 yıl sonra arttığı görülmüştür. Katılımcıların kendi ülkelerinde yaşadıkları travmatik deneyimler, stresli yaşam olaylarının türleri, yaş, cinsiyet, özel travmatik deneyimler, ebeveynlerin eğitimi ve sağlığı gibi koruyucu faktörlerin bu iyileşme sürecinde rol oynadığı belirtilmiştir. Özetle yapılan araştırma travmatik deneyimlerin sonrasında olumlu uyum için çevresel faktörlerin önemine vurgu yapmaktadır.

Slejpen, Boeijs, Kleber ve Mooren'in (2014) genç mülteciler üzerinde kendini toplama gücü kaynaklarını ele alan, meta etnografik yaklaşımla yazılan yirmialtı nitel araştırmayı sentezledikleri çalışmada kendini toplama gücü süreci için altı önemli koruyucu faktör ortaya çıkmıştır. Bunlar; sosyal destek, kültürlenme stratejileri, eğitim, din, kaçınma ve umuttur. Çalışmada bu koruyucu faktörlerin, bireysel kaynaklı olmasının yanı sıra sosyal kaynaklı olduğu da görülmüştür. Çalışmada özellikle Batı ülkelerindeki genç mültecilerin ruh sağlığında rol oynayan koruyucu ve risk faktörlerinin etkileşimine değinilmiş, kendini toplama gücünün evrensel bir süreç olduğu bununla birlikte kültürel bir boyuta da sahip olduğu vurgulanmıştır.

Dünya genelindeki mültecilerin kendini toplama gücü süreçlerine ilişkin yapılan araştırmalara göre en çok karşılaşılan risk faktörlerinin dil bilmemek, travma sonrası stres bozuklukları, sosyal hizmet eksikliği gibi faktörler olduğu görülse de en çok kullanılan koruyucu faktörün sosyal destek faktörü olduğu birçok araştırmada görülmektedir (Sossou vd., 2008; Daud vd., 2008; Slejpen vd., 2014; Pieloch vd., 2016). Dünya genelindeki mültecilerde kendini toplama gücü ile ilgili yapılan araştırmalara göre mülteciliğin travma sonrası stres bozukluğuna yol açan risk faktörleriyle ve sosyal destek, aidiyet duygusu gibi koruyucu faktörlerle yakından ilişkili olduğu görülmüştür.

3.3. Mültecilerde Kendini Toparlama Gücü ile İlgili Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

Aşağıda Türkiye'de bulunan mülteciler üzerinde kendini toplama gücü kavramı üzerine yapılan araştırma örneklerine yer verilmiştir.

Demir'in (2017) yaptığı '*Suriyeli mülteci ergenlerde yılmazlığın incelenmesi*' isimli araştırması konu ile ilgili yapılan önemli çalışmalardan biridir. Araştırmada nitel araştırmaların bir türü olan olgubilim (fenomenoloji) çalışması kullanılmış, 5 kadın ve 5

erkek olmak üzere 10 Suriyeli mülteci üniversite öğrencisiyle yapılan görüşmelere içerik analizi yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre Suriyeli mültecilerin özellikle toplumsal olarak risk faktörleriyle karşı karşıya kaldığı görülmüş, mültecilerin daha çok bireysel koruyucu faktörleri kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya göre mültecilerin genel olarak dil ile ilgili riskler, sosyal desteksizlik ve önyargılara maruz kalmak, maddi zorluklar, hayata karşı olumsuz bakış açısına sahip olmak, aile üyelerinin birbirinden ayrı olması ve eğitim süreçlerinin kesintiye uğraması gibi risk faktörleri ile karşı karşıya olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmanın sonucuna göre genel olarak kullanılan koruyucu faktörlerin; maneviyata sahip olmak, kariyer amaçlarının oluşu, umut, azim, ev sahibi toplumun desteği, göçmen grup desteği ve aile üyelerinden alınan destek olduğu görülmüştür.

Gez'in (2018) yaptığı çalışmada Mersin ilinde yaz okullarında dil ve telafi eğitimi gören 147 Suriyeli öğrenciye psikolojik sağlamlık ölçeğinin kısa formu ile sosyal destek değerlendirme ölçeği uygulanarak, katılımcıların kendini toparlama gücü düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek türleri çeşitli demografik değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre kendini toparlama gücü ile sosyal destek arasında bir ilişki olduğu ve algılanan aile desteğinin kendini toparlama gücünü artırdığı, aile desteğinin düşük olmasının ise kendini toparlama gücünü olumsuz etkilediği görülmüştür. Ayrıca yıl kaybı yaşayan çocukların algıladıkları aile desteğinin düşük olduğu, yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle psikolojik destek alan öğrencilerin kendini toparlama gücü ve algıladıkları sosyal destek düzeyinin yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmaya göre kendini toparlama gücünü etkileyen diğer faktörlerden dil değişkeni, fiziksel istismar ve ev içi şiddete tanık olmanın algılanan sosyal destek ve kendini toparlama gücünü etkilediği belirlenmiştir.

Ekinci'nin (2017) yaptığı çalışmada Türkiye'ye yerleşen lise grubu Suriyeli mülteci öğrencilerin kendini toparlama gücü düzeyleri, algılanan sosyal destek ve aile işlevleri açısından ortaya koyulmuştur. 87 öğrenciye algılanan sosyal destek ölçeği ve psikolojik sağlamlık ve ergen gelişim ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizine göre katılımcıların aile değerlendirmesinin roller ve duygusal tepki verebilme açısından olumlu olduğu görülmüştür. Aile işlevleri açısından sağlıklı olan öğrencilerin algıladıkları sosyal destek ve kendini toparlama gücü düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca demografik verilere göre, cinsiyet, anne-baba yaşam durumu, anne-baba çalışma durumu, kardeş sayısı, hanedeki birey sayısı, ev kirası ve aylık gelir düzeyinin kendini toparlama gücü düzeyinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı ortaya koyulmuştur.

Kahve'nin (2017) Iraklı mülteciler üzerinde yaptığı araştırmada Türkiye'de yaşayan Irak'dan göç etmiş 101 mülteciye klinisyen tarafından travma sonrası stres bozukluğu ölçeği ve yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeği uygulanmıştır. Araştırmada TSSB'nun gelişimi ile kendini toparlama gücü arasındaki ilişki ortaya koyulmuş ve hangi faktörlerin TSSB açısından koruyucu veya risk faktörü olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre katılımcıların %25'inde TSSB görülmekte olup, TSSB tanısı alan bireylerin kendini toparlama gücü düzeyleri arttıkça, travma belirtilerinin şiddet ve sıklığının azaldığı görülmüştür.

Türkiye'deki Suriyeli mültecilerde kendini toparlama gücünün gelişim sürecine yönelik çalışmalarda, mültecilerin hem Suriye'de maruz kaldıkları travmatik olaylar, hem de Türkiye'de sığınmacı olarak karşılaştıkları problemler dolayısıyla çok boyutlu olarak risk faktörleriyle karşılaştıkları görülmektedir (Demir, 2017; Ekinci, 2017; Kahve, 2017; Gez, 2018). Bununla birlikte mültecilerin koruyucu faktörleri ile ilgili çalışmaların sayısının artırılmasının mültecilerde risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin nasıl etkileşime girdiğinin anlaşılmasına katkıda bulunacağı söylenebilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada Suriye iç savaşının mağduru olarak Türkiye'ye göç etmiş mülteci öğrencilerin kendini toparlama gücü süreçlerinin derinlemesine anlaşılabilmesi için nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma; mülakatlar, gözlemler ve dokümanlar yoluyla daha az sayıda kişi ve durum üzerinde daha fazla ve derinlemesine bilgi edinilmesini sağlayan bir araştırma yöntemidir (Patton, 2018). Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik bakış açısı kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda fenomenolojik bakış açısı insanların deneyimlerine ve bu deneyimleri nasıl betimlediklerine dayanan bir araştırma yöntemidir (Patton, 2018).

Bu çalışmada araştırılan konu ile ilgili veri toplama aracı olarak insanların deneyimleri, düşünceleri, duygusal yapıları ve davranışlarının anlaşılmasını amaçlayan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak tema ve kategorilere ayrılmıştır. Bu yönüyle çalışma betimsel nitelikte, nitel bir çalışmadır.

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 Eğitim Öğretim yılında Kayseri ili Melikgazi ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı üç farklı ortaokul ve bir ortaöğretim kurumuna

devam eden, yaşları 10 ile 17 arasında değişen ülkelerindeki iç savaştan dolayı Türkiye'ye göç etmiş olan 61 Suriyeli mülteci öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Amaçlı örnekleme araştırma için elde edilmesi güç ve sınırlayıcı nitelikteki belirli bireysel özelliklere sahip olan katılımcılar ile yapılması uygun olan bir örnekleme tekniğidir (Erkuş, 2013). Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleminin kullanılması uygun görülmüştür. Ölçüt örnekleme tekniği, gözlem birimlerinden belli niteliklere sahip kişiler, olaylar, nesneler ya da durumlardan belirlenen ölçütü karşılayan birimlerin örnekleme alınması ile seçildiği bir örnekleme yöntemidir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Araştırmanın amacına göre Türkiye'de bulunan Suriyeli mülteci öğrencilerde kendini toplama gücü kavramının çalışılabilmesi için araştırma grubundaki katılımcıların sağlaması gereken ölçütler aşağıda belirtilmiştir:

1. Suriye'de yaşanan iç savaştan dolayı Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş olması.
2. Veri toplama aracındaki soruları anlayabilecek bilişsel düzeyde olması.
3. Veri toplama aracındaki soruları cevaplayabilecek düzeyde Türkçe konuşabiliyor olması.
4. Veri toplama aracındaki soruları cevaplayabilmesi için Suriye'den Türkiye'ye göç etmeden önceki yaşantılarını hatırlayabilmesi.
5. Veri toplama aracındaki soruları cevaplayabileceği yeterli süre boyunca Türkiye'de ikamet etmiş olması.
6. Veri toplama aracındaki soruları anlayabilecek yaş aralığında bulunması.
7. Veri toplama aracındaki sorulara nitelikli cevaplar vermesini sağlayan eğitim düzeyine sahip olması.

Bu ölçütleri sağlayan ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan 61 öğrencinin demografik bilgileri Tablo 2'de, aile demografik bilgileri ise Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2

Araştırmanın Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Sınıf Düzeyi	Türkiye’de Bulunma Süresi
A1	Kız	13	6. Sınıf	3
A2	Kız	13	8. Sınıf	5
A3	Erkek	12	5. Sınıf	3
A4	Kız	12	7. Sınıf	4
A5	Kız	11	6. Sınıf	3
A6	Erkek	11	6. Sınıf	5
A7	Erkek	11	6. Sınıf	5
A8	Erkek	12	6. Sınıf	3
A9	Kız	12	6. Sınıf	4
A10	Erkek	13	7. Sınıf	4
A11	Kız	14	8. Sınıf	4
A12	Erkek	15	8. Sınıf	4
A13	Kız	14	7. Sınıf	3
A14	Erkek	12	7. Sınıf	3
A15	Kız	13	8. Sınıf	5
A16	Kız	15	8. Sınıf	5
A17	Kız	15	8. Sınıf	5
A18	Kız	15	8. Sınıf	5
A19	Kız	13	6. Sınıf	4
A20	Erkek	13	5. Sınıf	6
A21	Kız	11	5. Sınıf	5
A22	Erkek	11	5. Sınıf	3
A23	Kız	12	6. Sınıf	4
A24	Kız	13	7. Sınıf	6
A25	Erkek	11	6. Sınıf	4
A26	Kız	12	7. Sınıf	3
A27	Kız	12	6. Sınıf	6
A28	Erkek	12	7. Sınıf	3
A29	Kız	11	6. Sınıf	4
A30	Kız	13	7. Sınıf	4
A31	Kız	13	6. Sınıf	3
A32	Erkek	14	6. Sınıf	5
A33	Kız	10	5. Sınıf	5
A34	Kız	11	5. Sınıf	5
A35	Erkek	11	5. Sınıf	7
A36	Kız	11	5. Sınıf	6
A37	Kız	17	9. Sınıf	3
A38	Kız	16	9. Sınıf	5
A39	Kız	12	7. Sınıf	3
A40	Kız	17	10. Sınıf	5
A41	Kız	16	10. Sınıf	5
A42	Kız	12	5. Sınıf	3
A43	Kız	11	5. Sınıf	3
A44	Kız	12	6. Sınıf	5
A45	Kız	12	6. Sınıf	4
A46	Kız	10	5. Sınıf	5
A47	Kız	11	5. Sınıf	3
A48	Kız	11	5. Sınıf	3
A49	Kız	10	5. Sınıf	3
A50	Kız	11	6. Sınıf	3
A51	Kız	11	7. Sınıf	3
A52	Kız	13	7. Sınıf	3
A53	Kız	16	10. Sınıf	3

A54	Kız	15	9. Sınıf	3
A55	Erkek	12	5. Sınıf	3
A56	Erkek	11	5. Sınıf	5
A57	Erkek	11	5. Sınıf	5
A58	Erkek	11	5. Sınıf	5
A59	Kız	11	5. Sınıf	6
A60	Kız	10	5. Sınıf	6
A61	Erkek	10	5. Sınıf	5

Tablo 2'ye göre araştırma grubu 43 kız (%70.5), 18 erkek (29.5) toplam 61 öğrenciden oluşmaktadır. Görüşme yapılan öğrencilerin 5'i (%8.2) 10, 8'i (%29.5) 11, 14'ü (%23.0) 12, 11'i (%18.0) 13, 3'ü (%4.9) 14, 5'i (%8.2) 15, 3'ü (%4.9) 16, 2'si (%3.3) 17 yaşındadır. Yaşa göre dağılım dengeli görünmektedir. Araştırma grubundaki öğrencilerin 20'si (%32.8) 5. sınıf, 16'sı (%26.2) 6. sınıf, 12'si (%19.7) 7. sınıf, 7'si (%11.5) 8. sınıf, 3'ü (%4.9) 9. sınıf ve aynı şekilde 3'ü (%4.9) 10. sınıf düzeyindedir. Katılımcıların Türkiye'de bulunma süresine bakıldığında 23'ü (%37.7) 3 yıl, 11'i (%18.0) 4 yıl, 20'si (32.8) 5 yıl, 6'sı (%9.8) 6 yıl, 1'i (%1.6) 7 yıl boyunca Türkiye'de olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 3

Araştırmanın Çalışma Grubunu Oluşturan Öğrencilerin Aile Demografik Bilgileri

	Değişken	N	%
Anne Eğitim Durumu	Okuma Yazma Bilmiyor	5	8.2
	Okuma Yazma Biliyor	1	1.6
	İlkokul	14	23.0
	Ortaokul	30	49.2
	Lise	6	9.8
	Üniversite	5	8.2
	Toplam	61	100
Baba Eğitim Durumu	Okuma Yazma Bilmiyor	2	3.3
	Okuma Yazma Biliyor	2	3.3
	İlkokul	7	11.3
	Ortaokul	34	55.7
	Lise	8	13.1
	Üniversite	8	13.1
	Toplam	61	100
Algılanan Sosyoekonomik Düzey	Düşük	26	42.6
	Orta	35	57.4
	Yüksek	0	0
	Toplam	61	100
Kardeş Sayısı	0	1	1.6
	1	0	0
	2	3	4.9
	3	8	13.1
	4 ve Üzeri	49	80.4
	Toplam	61	100

Tablo 3'e göre görüşme yapılan öğrencilerin anne eğitim durumları 5'i (%8.2), okuma bilmiyor, 1'i (%1.6), okuma yazma biliyor, 14'ü (%23.0), ilkokul, 30'u (%49.2), ortaokul, 6'sı (%9.8), lise, 5'i (%8.2) üniversite düzeyindedir. Baba eğitim durumları 2'si (%3.3) okuma yazma bilmiyor, 2'si (%3.3) okuma yazma biliyor, 7'si (%11.3) ilkokul, 34'ü (%55.7) ortaokul, 8'i (%13.1) lise, 8'i (%13.1) üniversite düzeyindedir. Görüşme yapılan öğrencilerin algılanan sosyo ekonomik düzeyleri ise 26'sının (%42.6) düşük, 35'inin orta

(%57.4) düzeydedir. Görüşme yapılan öğrencilerin 1'inin (%1.6) kardeşi bulunmamakta, 3'ünün (%4.9), 2 kardeşi, 8'inin (%13.1) kardeşi, 49'unun (%80.4) 4'ten fazla kardeşi vardır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplamak amacıyla nitel araştırmalar için veri toplama yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, önceden belirlenmiş bir hedef doğrultusunda bilgi toplamak amacıyla iki veya daha fazla birey arasında gerçekleşen, karşılıklı etkileşime dayalı bir veri toplama tekniği olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği hazırlanmış görüşme formları aracılığıyla araştırmanın amacına göre görüşme yapılan bireylerden bilgi alınmak üzere gerçekleştirilen nitel araştırma yöntemlerinden biridir (Karasar, 2008). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde görüşmenin bir bölümü yapılandırılırken, nasıl tepkiler alınacağının öngörülemediği belirli bir bölümü katılımcının sorulara daha serbest bir şekilde cevap vermesi amacıyla yapılandırılmamıştır (Erkuş, 2013).

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde kendini toparlama gücü ve temel özelliklerine yönelik olarak araştırmacı tarafından oluşturulmuş açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu (Ek 2) kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu, kendini toparlama gücü konusunda birçok araştırma yapan iki alan uzmanına gönderilerek görüşleri alınmıştır. Uzman görüşlerinden sağlanan dönütlere göre görüşme formundaki bazı sorular çıkarılmış, bazı soruların içindeki ifadeler Suriyeli öğrencilerin anlayabileceği şekilde düzenlenmiştir. Görüşme formundaki soruların katılımcıların yaşam deneyimlerine ve kendini toparlama gücü sürecine uygun bir şekilde düzenlenmesine dikkat edilmiştir. Yapılan değişiklikler sonucunda görüşme formunun son halinde Suriyeli mülteci öğrencilerin kendini toparlama gücünde rol oynayan risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu sonuçları ortaya koymaya yönelik 10 adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Ayrıca görüşme sürecinde katılımcıların cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim durumu, sosyoekonomik düzey, kardeş sayısı değişkenleri hakkında bilgi toplamak ve risk faktörlerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Görüşme formunda yer alan katılımcılardaki risk faktörü, koruyucu faktörler ve olumlu sonuçları belirlemeye yönelik açık uçlu sorular aşağıdaki gibidir:

- 1.Türkiye'ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?
- 2.Türkiye'de yaşamının senin açıdan en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye'ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?
- 3.Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir? Okulda hayatını kolaylaştıran ve sana destek olan kişiler var mı? Nasıl destek oluyorlar?
- 4.Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?
- 5.Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?
- 6.Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?
- 7.Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun? (spor, boş zaman aktiviteleri gibi)
- 8.Seni ne mutlu eder?
- 9.Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye'de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?
- 10.Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı aşağıdaki ölçek üzerinde değerlendirir misin?

(1	2	3	4	5	6	7	8	9	10)
Güçsüzüm									Güçlüyüm

Verilerin Toplanması

Araştırmanın veri toplama sürecinde yapılan bütün görüşmeler fiziki açıdan uygun koşulların bulunduğu odalarda yüzyüze şekilde yapılmıştır. Görüşme öncesinde her bir katılımcı ile ön görüşme yapılmış, araştırmacı kendisini tanıtarak araştırmanın kapsamı ve amacı hakkında bilgilendirme yapmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılara kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Görüşmeler, araştırma yapılan okulların varsa rehberlikve psikolojik danışma servisinde yapılmış, okulda rehberlik ve psikolojik danışma servisi bulunmuyorsa okul yönetiminin tahsis ettiği fiziksel açıdan uygun bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme ortalama 1-1,5 saat sürmüş, görüşme süreci içerisinde araştırma grubunda yer alan katılımcılara yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırmacının

kendisini, araştırmanın amacını ve kapsamını tanıttığı ön görüşme esnasında ve görüşme formunun uygulandığı görüşme süresi içinde katılımcıların kullanılan ifadeleri anlayamadığı durumlarda tercüman desteği almaları sağlanmıştır. Görüşmede tercüme dilleri olarak Türkçe ve Arapça kullanılmıştır. Görüşmeler için Türkçesi ve Arapçası ileri düzeyde iyi olan tercümanlar tercih edilmiştir. Görüşmelerin tercüman desteği gerektirmeyen durumlarda bire bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmış, gizlilik ilkelerine uyulmuştur. Görüşmelerde sorulan soruların katılımcılar tarafından anlaşılabilmesi durumunda sorular içerik olarak değiştirilmemekle birlikte araştırmanın amacına uygun farklı birkaç şekilde sorulmuştur. Ayrıca görüşme süresi içerisinde katılımcıların ara vermeleri gereken durumlarda görüşmelere ara verilmiş, katılımcıların görüşmelere daha elverişli fiziksel ve psikolojik koşullarda katılması sağlanmıştır. Görüşme sırasında her bir katılımcının verdiği cevaplar araştırmacı tarafından el yazısı ile not defterine ayrı ayrı not edilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilen verilerin çözümlemesinde ve değerlendirilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Görüşme sırasında araştırmacı tarafından el yazısı ile not defterine ayrı ayrı not edilen cevaplar, içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, iki farklı uzman tarafından deşifreler üzerinden objektif bir şekilde yapılmıştır. İçerik analizindeki temel amacın, toplanan verilerin açıklanmasını sağlayan genel kavramlara, temalara ve ilişkilere ulaşmak olduğu ifade edilmektedir. İçerik analizi araştırmanın amacına göre önce verilerin kavramsallaştırılması, daha sonra ortaya çıkan bu kavramların düzenlenmesi ve buna göre benzer özelliklerin belirlenerek ortak temaların oluşturulması aşamalarından oluşur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Buna göre araştırma kapsamında ilk olarak elde edilen veriler kodlanmış, daha sonra bu kodlar üzerinden benzer özelliklere göre kodlamaları en uygun şekilde ifade edecek ana ve alt temalar oluşturulmuştur. Daha sonra ortaya çıkan bu temaların analiz edilen içerikte ne sıklıkta tekrar ettiğini ortaya çıkarmak için frekans analizine başvurulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

İçerik analizi yapılırken geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için elde edilen bulguların farklı araştırmacılar tarafından incelenmesi gerektiği ifade edilmektedir (Baş ve Akturan, 2008).

Nitel araştırmada güvenirliğin artırılması için araştırmaya birden fazla araştırmacının katılması kullanılan stratejilerden birisidir. Araştırmalarda güvenirlik çalışmalarında gözlem veya görüşme yoluyla elde edilen verilerin analizinde karşılaştırma yaparak araştırmacıların elde ettikleri sonuçlar arasındaki farklılıkların en aza indirilmesi gerektiği d ş n lmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008).

Elde edilen verilerin güvenirliliğinin sağlanması amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kategorilerin yer aldığı form bir okul psikolojik danışmanına verilmiş, psikolojik danışmandan hem kategori temalarının uygunluğu hem de kategorilerde yer alan ifadelerin eşleştirmelerini incelemesi istenmiştir. Bu değerlendirmeler araştırmacı ve okul psikolojik danışmanının bir araya geldiği uzun süreli bir toplantıda ele alınmış, puanlayıcı güvenirliği her alt tema için ayrı ayrı belirlenmiş, ana ve alt temaların frekanslarına okul psikolojik danışmanın görüşü de alındıktan sonra son şekli verilmiştir. Bu süreçte ilgili uzmanın analiz sonuçlarına ilişkin görüşleri, Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen ve nitel araştırmalarda (Altunay, Oral ve Yalçınkaya, 2014) verilerin teyidi amacıyla sıklıkla kullanılan güvenirlik formülüyle analiz edilmiştir.

$$\text{Güvenirlik} = \text{Görüş Birliği} / (\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}) \times 100$$

Hesaplama sonucunda araştırmanın güvenirliği %87 olarak hesaplanmıştır. Güvenirlik hesaplamasındaki uyum yüzdesinin %70'in üzerinde çıkması, bu çalışmanın güvenilir olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir (Miles ve Huberman, 1994; Yıldırım ve şimşek, 2003).

Bununla birlikte nitel araştırmalarda elde edilen sonuçlara herhangi bir yorum katmadan elde edilen verilerin doğrudan bir şekilde sunulmasının da güvenirliği artırdığı d ş n lmektedir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Araştırma kapsamında bu amaçla bulgular bölümünde katılımcıların kullandığı ifadelere sıklıkla yer verilmiştir.

Nitel araştırmalarda geçerlik, araştırmanın bilimsel olarak kabul edilebilmesi için araştırmanın süreç ve sonuç bölümlerinin tutarlı olması ve farklı araştırmacılar tarafından teyit edilebilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Araştırmalarda geçerliğin artırılması için araştırmacının elde ettiği verileri birbiriyle karşılaştırdığı derinlik odaklı veri toplama yöntemi sıklıkla tercih edilir (Yıldırım ve şimşek, 2008). Bu araştırmada da geçerliğin artırılması için derinlik odaklı veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Toplanan veriler, her

bir görüşmeden sonra birbiri ile karşılaştırılmış ve ulaşılan sonuçlar eleştirel bir bakış açısıyla sorgulanarak gözden geçirilmiştir. Nitel araştırmalarda geçerliğin artırılması için kullanılan yöntemlerden birisi de katılımcı teyidi yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada da geçerliğin artırılması için elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçların katılımcılar tarafından teyit edilmesi sağlanmış, araştırmaya yanlış veya eksik bilginin dahil edilmesine engel olunmuştur. Ayrıca uzman incelemesinin nitel araştırmalarda geçerliğin artırılması için kullanılan yöntemlerden birisi olduğu ifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada da araştırma sürecinde yapılan görüşmeler ve sonuçları doküman halinde konu ile ilgili bir uzmana gönderilmiş, araştırma sürecini bu dokümanlar çerçevesinde inceleyen konu uzmanı araştırmacıya geri bildirimde bulunmuştur. Konu uzmanı araştırmacının görüşmeler sonucunda belirlediği bazı alt temaların değiştirilmesi ve bu alt temaların belirlenmesinde kullanılan ölçütlerin araştırma grubuna uygun bir şekilde düzenlenmesi ile ilgili geri bildirimlerde bulunmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma sorularına ve katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplara göre risk faktörleri ve koruyucu faktörlerle ilişkili olarak belirlenen alt temalara ve bu alt temaların katılımcılar üzerinde görülme sıklıklarına ve yüzdelik dağılımlarına yer verilmiştir.

4.1. Risk Faktörlerinin Dağılımı

Katılımcıların yaşamlarında varolan risk faktörlerini belirlemek için frekans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

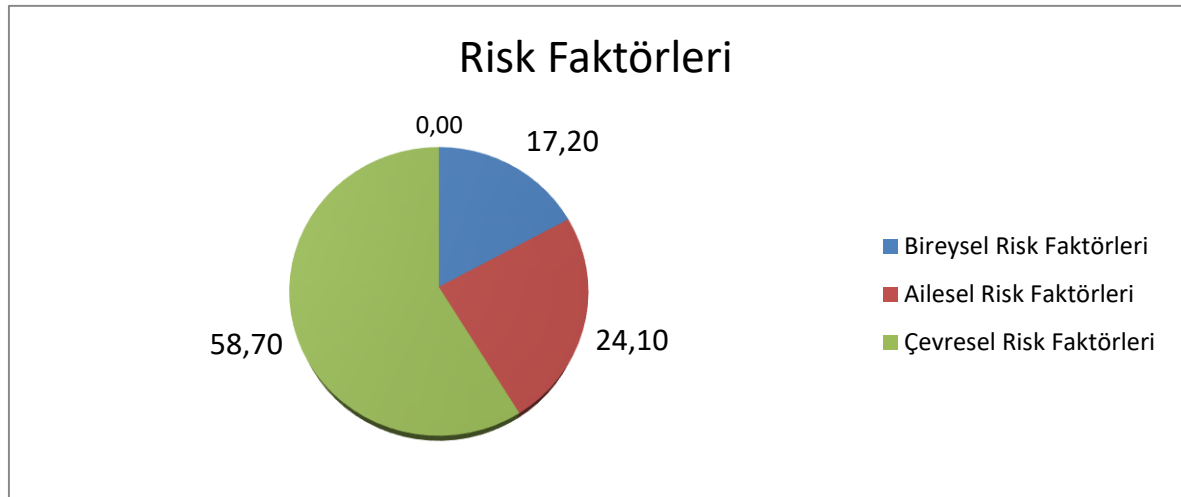
Tablo 4

Araştırmanın çalışma grubunun iç savaştan dolayı karşılaşılabilecekleri risk faktörleri ve görülme sıklıkları

Risk Faktörleri	N	%
1. Savaş sırasında bir yakınımı/yakınlarımı kaybettim	46	75.4
2. Savaşta yaralandım	-	-
3. Savaşta aile üyelerim yaralandı	11	18.0
4. Savaşta bir süre sokakta yaşamak zorunda kaldım	14	23.0
5. Savaşta istemediğim durumlara/davranışlara (şiddet, taciz, tutuklanma gibi) maruz kaldım	6	9.8
6. Savaşta başka insanların psikolojik/fiziksel şiddete maruz kaldığına tanık oldum	53	86.9
7. Savaşta başka insanların öldürüldüğüne tanık oldum	39	63.9
8. Savaşta aile olarak maddi kayıplarımız (ev, araba, mülk el konulması ya da zarar verilmesi) oldu	58	95.1
9. Sınıf tekrarı yaptım	6	9.8

10. Kendime güvenim az	11	18.0
11. Annem veya babam suç işledi	1	1.6
12. Annem / babam çok otoriter	5	8.2
13. Toplum tarafından dışlanan bir ailem var	24	39.3
14. Maddi durumumuz çok kötü	18	29.5
15. Yeterli sağlık hizmeti alamıyorum	-	-
16. Ailemde özel eğitime muhtaç birey var	8	13.1
17. Alkol ve uyuşturucu madde kullanan arkadaş çevrem var	-	-
18. Okurken çalışmak zorundayım.	13	21.3
19. Yaşadığımız çevrede şiddet, terör, hırsızlık vb. yoğun sorunlar var	14	23.0
20. Doğal afetlere maruz kaldım(deprem, sel vb.)	7	11.5
21. Yakın zamanda trafik kazası geçirdim	4	6.6
22. Okula gelmediğim gün sayısı fazladır.	6	9.8
23. Çok sevdiğim bir yakınımı kaybettim	43	70.5
24. Ailemde bana fiziksel şiddet uygulayanlar var	2	3.3
25. Okulda bana fiziksel şiddet uygulayanlar var	8	13.1
26. Yaşadığım çevrede bana fiziksel şiddet uygulayanlar var	1	1.6
27. Süreğen (kronik) bir rahatsızlığım var	7	11.5
28. Annemin / babamın / kardeşimin süreğen bir rahatsızlığı var	17	27.9
29. Annemin / babamın alkol ve uyuşturucu madde sorunu var	1	1.6

Risk belirleme listesinde yer alan risk faktörleri bireysel risk faktörleri, ailesel risk faktörleri ve çevresel risk faktörleri olarak gruplandırılmaktadır. Buna göre risk faktörlerinin türlerine göre yüzdelik dağılımı Şekil 5'te gösterilmiştir.

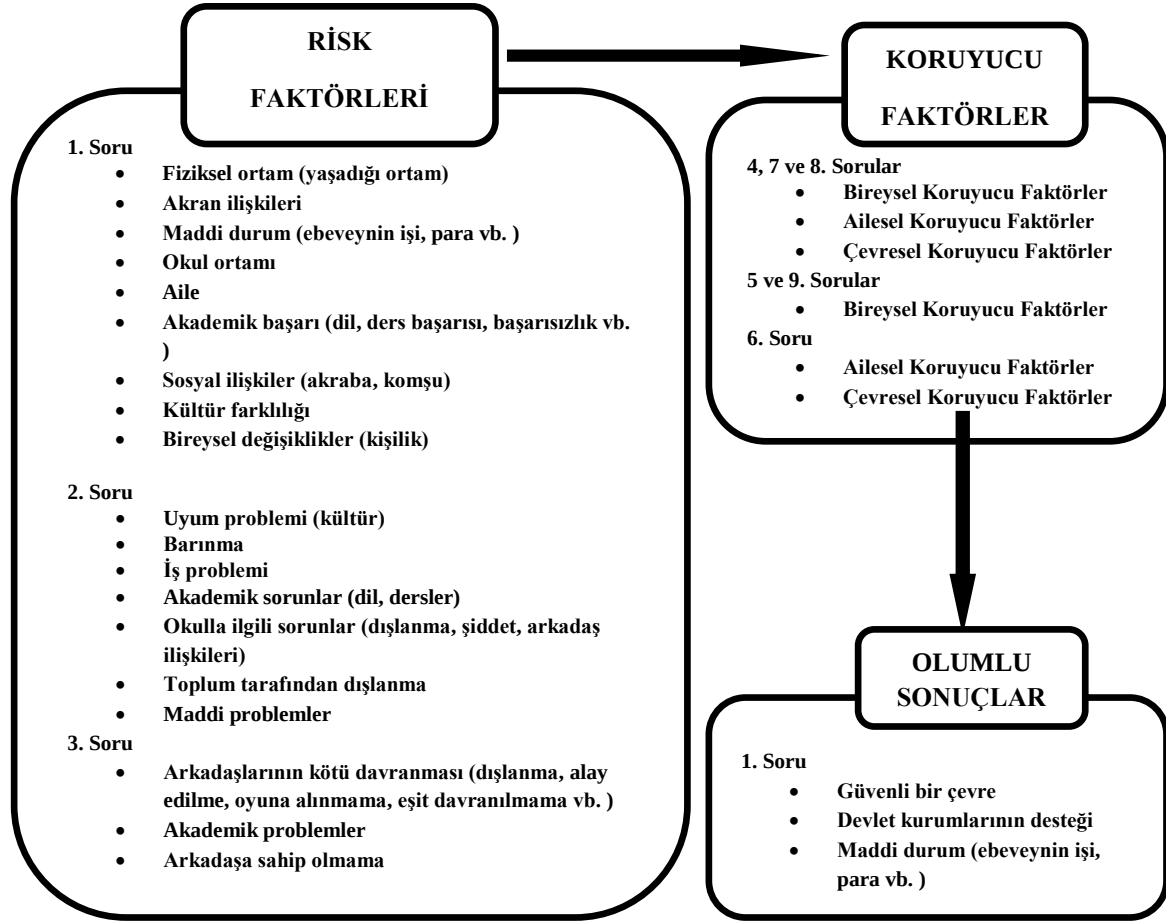
Şekil 5. Risk Faktörleri Dağılımı

Katılımcıların sahip olduklarını belirttikleri risk faktörlerinin %17.20'si bireysel kaynaklıdır. Tablo 4 incelendiğinde katılımcıların bireysel risk faktörleri kapsamında sırasıyla en çok çok sevdiğim bir yakınımı kaybettim (f=43, %70.5), kendime güvenim az (f=11, %18), süregelen (kronik) bir rahatsızlığım var (f=7, %11.5), okula gelmediğim gün sayısı fazladır (f=6, %9.8), sınıf tekrarı yaptım, (f=6, %9.8), risk faktörlerini belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların sahip olduklarını belirttikleri risk faktörlerinin %24.10'u aile kaynaklıdır. Tablo 4 incelendiğinde ailesel risk faktörleri kapsamında sırasıyla en çok maddi durumumuz çok kötü (f=18, %29.5), annemin / babamın / kardeşimin süregelen bir rahatsızlığı var, (f=17, %27.9), ailemde özel eğitime muhtaç birey var, (f=8, %13.1), annem / babam çok otoriter, (f=5, %8.2), ailemde bana fiziksel şiddet uygulayanlar var (f=2, %3.3), risk faktörlerini belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların sahip olduklarını belirttikleri risk faktörlerinin %58.71'i çevre kaynaklıdır. Tablo 4 incelendiğinde çevresel risk faktörleri kapsamında sırasıyla en çoksavaşta aile olarak maddi kayıplarımız (ev, araba, mülk el konulması ya da zarar verilmesi) oldu(f=58, %95.1), savaşta başka insanlarınpsikolojik/fiziksel şiddete maruz kaldığına tanık oldum, (f=53, %86.9), savaş sırasında bir yakınımı/yakınlarımı kaybettim, (f=46, %75.4), savaşta başka insanların öldürüldüğüne tanık oldum, (f=39, %63.9), toplum tarafından dışlanan bir ailem var (f=24, %39.3), risk faktörlerini belirttikleri görülmüştür.

4.2. Kendini Toparlama Gücü Gelişim Süreci

Bu bölümde bulgular, Suriyeli mülteci olan katılımcıların Ek 2'de verilen görüşme formundaki açık uçlu sorulara verdikleri cevapların kendini toparlama gücünün gelişim sürecine göre ana ve alt temalar şeklinde gruplandırılması yoluyla sunulmuştur. Araştırma sürecinde ana temalar olarak mülteci olmanın getirdiği risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu sonuçlar kendini toparlama gücünün teorik yapısına uygun olarak önceden belirlenmiştir. Alt temalar ise katılımcı grubun ifadelerine göre analiz sürecinde oluşturulmuştur.

Görüşme formundaki sorular içerisinde 1, 2 ve 3. sorular mülteci olmanın getirdiği risk faktörlerini; 4, 5, 6, 7, 8 ve 9. sorular koruyucu faktörleri ölçerken, 1. soru aynı zamanda olumlu sonuçları ölçmektedir. Şekil 6'da katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplara göre kendini toparlama gücü gelişim sürecinin ana ve alt temaları verilmiştir.

Şekil 6. Suriyeli mültecilerde kendini toparlama gücü gelişim süreci

Şekil 6 incelendiğinde katılımcıların açık uçlu sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen ifadelerin şemalandırılması yoluyla oluşturulan ana ve alt temalardaki risk faktörlerinin etkilerini yaşayan Suriyeli mültecilerde olumlu sonuçların bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörler aracılığıyla ortaya çıktığı görülmektedir.

4.3. Mülteci Olmanın Getirdiği Risk Faktörleri

Bu bölümde katılımcılara sorulan mülteci olmanın getirdiği risk faktörlerini ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

4.3.1. ‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?’’ Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?’’ maddesi katılımcılarda hem mülteci olmanın getirdiği risk faktörlerini hem de olumlu sonuçları belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdikleri cevaplardaki ifadelere göre mülteci olmanın getirdiği risk faktörleri ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 5’ te verilmiştir.

Tablo 5

‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?’’ Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Fiziksel ortam (yaşadığı ortam)	19	31.1
Akran ilişkileri	24	39.3
Maddi durum (ebeveynin işi, para vb.)	35	57.3
Okul ortamı	12	19.6
Aile	7	11.4
Akademik başarı (dil, ders başarısı, başarısızlık vb.)	16	26.2
Sosyal ilişkiler (akraba, komşu)	4	6.5
Kültür farklılığı	6	9.8
Bireysel değişiklikler (kişilik)	4	6.5
Diğer	3	4.9

Tablo 5 incelendiğinde katılımcıların ‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri hayatında neler değişti?’’ sorusuna verdikleri cevaplara göre mülteci olmanın getirdiği risk faktörleri fiziksel ortam (yaşadığı ortam), akran ilişkileri, maddi durum (ebeveynin işi, para), okul ortamı, aile, akademik başarı (dil, ders başarısı, başarısızlık vb.), sosyal ilişkiler (akraba, komşu), kültür farklılığı ve bireysel değişiklikler (kişilik) olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %57.3’ü Suriye’den Türkiye’ye geldikten sonra ailesinin maddi durumunda değişme ve azalma olduğunu belirtmişlerdir.

''Annem orada kuafördü, burada çalışmıyor, çünkü dil bilmiyor, babamın ise mesleği değişti, orada terziyken burada elektrikçilik yapıyor. Orada daha çok kazanıyordu, burada ise daha az kazanıyor. '' (A24)

''Babam orada eczacıydı, burada ise işçilik yapıyor, orada daha fazla kazanıyordu, burada ise daha az kazanıyor. '' (A30)

''Ben önceden ne istersem alabiliyordum, babamın Halep'te ilaç fabrikası vardı, o zaman para sıkıntımız yoktu, ne istersem alabiliyordum, hem evimiz hem de ilaç fabrikası olduğu için fabrika bombalanınca para sıkıntısı çekmeye başladık, burada da bu durum devam ediyor. '' (A40)

Katılımcıların %39.3'ü Suriye'den Türkiye'ye geldikten sonra akran ilişkilerinde değişme olduğunu ifade etmişlerdir.

''Okul değişikliği oldu, burada daha az arkadaşım var, Suriye'de daha fazlaydı. '' (A29)

''Oradaki arkadaşlarımdan ayrıldığım için çok üzüldüm. '' (A39)

''Suriye'de oyun oynarken oradaki arkadaşlarım beni dışlamıyordu. Burada Türkler beni dışlayabiliyor. Arkadaşlarım orada kaldı ve burada Türklerle Suriyeli olduğum için fazla arkadaşlık kuramıyorum. '' (A41)

Katılımcıların %31.1'i fiziksel ortamlarının (yaşadığı ortam) değiştiğini belirtmiştir.

''Suriye'deki evimiz daha güzeldi, buradaki o kadar güzel değil. '' (A5)

''Evimiz değişti, vatanımız değişti. '' (A31)

''Burada oturmak için çok zor ev bulduk. İlk başlarda Türkiye'ye gelen amcamın oğlunun evinde oturduk. Orası da çok kalabalıktı ve buradaki akrabalarımıza iki kişi bir yere üç kişi bir yere olacak şekilde aile aile dağıldık. '' (A39)

Katılımcıların %26.2'si Suriye'den Türkiye'ye geldikten sonra akademik başarı ile ilgili değişme yaşadıklarını ifade etmiştir.

''Buraya gelince okula devam edemedim. 4. sınıfı okudum ama 5. ve 6. Sınıfı okumadım. 7. sınıftan devam edebildim. '' (A24)

''Halep'te derslerime etkin bir şekilde katılabiliyordum, burada derslere dil bilmediğim için katılamayabiliyorum. '' (A45)

''Suriye’de okuma yazmam daha iyiydi, burada okuma ve yazma için yeni bir alfabe öğrenmek zor oldu. '' (A59)

4.3.2. ‘‘Türkiye’de yaşamının senin açısından en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye’ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?’’ Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

‘‘Türkiye’de yaşamının senin açısından en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye’ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?’’ maddesi katılımcılarda mülteci olmanın getirdiği risk faktörlerini belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelerle göre mülteci olmanın getirdiği risk faktörleri ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

‘‘Türkiye’de yaşamının senin açısından en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye’ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?’’ Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Uyum problemi (kültür)	11	18.0
Barınma	29	47.5
İş problemi	20	32.7
Akademik sorunlar (dil, dersler)	45	73.7
Okulla ilgili sorunlar (dışlanma, şiddet, arkadaş ilişkileri)	6	9.8
Toplum tarafından dışlanma	17	27.8
Maddi problemler	11	18.0
Diğer	2	3.2

Tablo 6 incelendiğinde ‘‘Türkiye’de yaşamının senin açısından en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye’ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?’’ sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar sırasıyla uyum problemi (kültür), barınma, iş problemi,

akademik sorunlar (dil, dersler), okulla ilgili sorunlar (dışlanma, şiddet, arkadaş ilişkileri), toplum tarafından dışlanma ve maddi problemler olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %73.7'si Türkiye'ye geldiğinden beri dil bilmedikleri için akademik sorunlar yaşadıklarını söylemişlerdir.

''Alfabenin farklı olması ve dil probleminden dolayı okulda derslerimde başarılı olamıyorum. '' (A21)

''Buraya gelince hemen okula başlayamadım, okul hayatımdan 1 yıl kaybettim şu anda 6. sınıfta olmam gerekiyordu. '' (A36)

''Burada okula başladığımda benim için çok zor oldu, okula başlamadan önce 1 yıl sadece Suriyelilerin olduğu Geçici Eğitim Merkezlerine gittim. Ancak yine de normal okulda derslerimde çok zorlandım. Okuma yazmam çok kötüydü, derslere katılamıyordum. '' (A49)

Ayrıca okul içerisinde risk faktörleriyle ilişkili olarak katılımcıların %9.8'i dışlanma, şiddet ve olumsuz arkadaşlık ilişkileri problemleri yaşadıklarını belirtmişlerdir.

''Burada arkadaşlık kurmakta zorlanıyorum. '' (A18)

''Burada bizi aşağıladılar. 'Gelmeseydiniz, vatanınız için savaşsaydınız. ' diyorlardı. Bu durum okulda da var. '' (A47)

''Türkler, 'Suriyeliyiz' diye bizi aşağılıyordu, okula gittiğimde oyuna almıyorlardı. Bize sürekli 'Ne zaman Suriye'ye gideceksiniz?' diye soruyorlardı. (A48)

Katılımcıların %47.5'i Türkiye'ye geldiğinde barınma, kalacak yer problemi yaşadığını belirtmiştir.

''Ev bulmakta zorlandık. '' (A17)

''Evimiz olmadığı için bir süre dışarıda, parklarda kaldık. '' (A30)

''Buraya gelince 2 ay ev bulamadık, amcamlarla birlikte oturmak zorunda kaldık. Amcamın iki eşi vardı, onların kendi aileleri 12 kişi idi. 10 kişi de bizim ailemizdi. Çok kalabalık yaşamak zorunda kaldık. 3 odalı bir evde 22 kişi yaşamak zorunda kalmıştık, çünkü buraya geldiğimizde paramız azdı. '' (A60)

Katılımcıların %32.7'si Türkiye'ye geldiklerinde iş bulma problemi yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

''Babam iş bulmakta zorlanmıştı, daha sonra inşaat işine girdi. '' (A19)

''Babam iş bulmakta zorlandı, uzun bir süre işsiz kaldı. '' (A27)

''Babam Türkiye'yi çok bilmediği için iş bulmakta zorlandı. '' (A37)

Katılımcıların %27.8'i ailesinin Suriyeli olduğu için Türk toplumu tarafından dışlandığını, %18'i ailesinde en az bir çalışan olsa da maddi problemler yaşadığını belirtmiştir. Yine katılımcıların %18'i Türkiye'ye geldiğinde farklı bir ülkeye geldiğinden dolayı kültürel açıdan uyum sağlamakta güçlük yaşadığını belirtmiştir.

''Türkler bizi 'Suriyeliler' diye dışlıyorlar, aşağılıyorlar. '' (A44)

''Babam karton toplamaktan az para kazandığı için zor geçiniyoruz. '' (A41)

''Değişen ülkeye alışmakta zorlandım. '' (A52)

4.3.3. ''Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?'' Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

''Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?'' maddesi katılımcılarda okulda yaşadıkları zorlukları belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelerle göre mülteci olmanın getirdiği risk faktörleri ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

''Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?'' Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Dil	24	39.3
Akademik Problemler	26	42.6
Şiddete maruz kalma (arkadaş)	7	11.4
Arkadaşa sahip olmama	2	3.2
Arkadaşlarının kötü davranması (dışlanma, alay edilme, oyuna alınmama, eşit davranılmama vb.)	40	65.5
Diğer	13	21.3

Tablo 7 incelendiğinde ‘‘Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?’’ sorularına katılımcıların verdikleri cevaplara göre alt temalar dil, akademik problemler, şiddete maruz kalma (arkadaş), arkadaşına sahip olmama ve arkadaşlarının kötü davranması (dışlanma, alay edilme, oyuna alınmama, eşit davranılmama vb.) olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %65.5’i okul içerisinde dışlanma, alay edilme, oyuna alınmama, kendilerine eşit davranılmaması gibi nedenlerden dolayı arkadaşlarının kötü davranması risk faktörlerine maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

‘‘Bazı arkadaşlarım bana şiddet uyguluyor. Benim kendi yakın arkadaşlarım bana destek oluyor. Ben kavga ederken beni savunuyorlar ama bazen karşı tarafa onlar da şiddet uyguluyorlar. ’’ (A12)

‘‘Türkler bizi Arapça konuştuğumuzda ‘Arapça konuşmayın’ diye sataşıyorlar, bize baskı yapıyorlar. Bize öğretmen güzel not verdiğiğinde bizi kıskanıyorlar. ’’ (A27)

‘‘Türkler bizi oyun oynarken dışlamak istiyor. Bizi oyunda aralarına almak istemiyorlar. Mesela basketbol topunu beden dersinde bize vermiyorlar. ’’ (A35)

Katılımcıların %42.6’sı okul içerisinde akademik problemlerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

‘‘ Verilen ödevlerin bazen belli bir bölümünü anlamadığım için boş bırakıyorum. ’’ (A2)

‘‘ Sınavlar beni zorluyor, çünkü halen Türkçeyi tam olarak anlamıyorum. ’’ (A21)

‘‘ Matematik dersini çok anlamıyorum, Türkçem yeterli olmuyor, dört işlemde bölmeyi yapamıyorum. ’’ (A48)

Katılımcıların %39.3’ü okul içerisinde dil problemiyle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

‘‘Bazı dersleri dilden dolayı anlamıyorum. ’’ (A11)

‘‘Öğretmen kelimeleri söylerken fazla anlamıyorum. ’’ (A29)

‘‘Türkçe bilmediğim için ödevlerimi yapmakta zorlanıyorum. ’’ (A50)

Katılımcıların %11.4’ü Suriyeli oldukları için okulda şiddete maruz kaldıklarını, %3.2’si de Suriyeli oldukları için hiç arkadaş edinemediklerini ifade etmişlerdir.

‘‘Suriyeli olduğum için daha büyük sınıftaki Türkler bir kere bana vurmuşlardı. ’’ (A41)

‘‘Her şey güzel ama hiç arkadaşımın olmaması beni zorluyor. ’’ (A13)

4.4. Koruyucu Faktörler

Bu bölümde katılımcıların risk faktörleriyle başa çıkmada kullandıkları koruyucu faktörleri ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

4.4.1. ‘‘Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?’’ Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

‘‘Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?’’ maddesi katılımcılarda kendini toplama gücü kavramının gelişim süreci düşünüldüğünde bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörleri belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelere göre koruyucu faktörler ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 8’ de verilmiştir.

Tablo 8

‘‘Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?’’Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Bireysel Koruyucu Faktörler		
Görmezden Gelme (duygu odaklı başa çıkma)	5	8.1
Kişilik Özellikleri (sabır, kendine güven, umut, azim, iletişim becerilerine sahip olma vb.)	14	22.9
Öğrenmeye Açık Olma (dilöğrenme, internet, kitap okuma vb.)	22	36.0
Okula Bağlılık	2	3.2
Ailesel Koruyucu Faktörler		
Aile Desteği	12	19.6
Çevresel Koruyucu Faktörler		
Akraba/komşu Desteği	21	34.4
Öğretmen Desteği	22	36.0
Arkadaş Desteği	27	44.2
Devlet Desteği	5	8.1
Diğer	-	-

Tablo 8 incelendiğinde katılımcıların “Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?” sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar görmezden gelme (duygu odaklı başa çıkma) kişilik özellikleri (sabır, kendine güven, umut, azim, iletişim becerilerine sahip olma vb.) öğrenmeye açık olma (dil öğrenme, internet, kitap okuma vb.), okula bağlılık, aile desteği akraba/komşu desteği, öğretmen desteği, arkadaş desteği, devlet desteği olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %36’sı zorluklarla başa çıkma yöntemi olarak bireysel koruyucu faktör olarak öğrenmeye açık olma (dil öğrenme, internet, kitap okuma) faktörünü belirtmiştir.

“Bu zorluklarla Türkçe öğrenerek başa çıktım. Bol bol Türkçe kitap okumamın Türkçeme katkısı oldu. ” (A11)

“İnternette Türkçe öğrendim, orada bazı öğretmenlerin videolarını izledim. ” (A28)

“ Derslerime düzenli çalıştım, derslerimde başarısız olmamaya çalıştım. ” (A59)

Katılımcıların %22.9’u kişilik özellikleri (sabır, kendine güven, umut, azim, iletişim becerilerine sahip olma) yoluyla zorluklarla başa çıktığını ifade etmiştir.

“Sabırlıyım, bu zorluklarla sabrederek başa çıktım. ” (A9)

“Güçlü biri olduğuma inanırım, kendimi savunuyorum, kendime güvenirim. ” (A38)

“Hep daha iyi olacak diye ümit ederek, bu durumları fazla düşünmemeye çalışarak başa çıktım. ” (A40)

Katılımcıların %8.1’i karşılaştığı zorlukları görmezden geldiğini, %3.2’si de okula devamlı katılım göstererek bu zorluklarla başa çıktıklarını ifade etmişlerdir.

“ Kaçarak görmezden gelerek bu zorluklarla başa çıkıyorum. ” (A1)

“ Okula yazılmam ve devam etmem sayesinde de zorluklarla başa çıktım. ” (A60)

Katılımcıların %19.6’sı ailesinden destek alarak zorluklarla başa çıktığını ifade etmiştir.

“Kardeşlerimden güç alırım, en çok da ikiz kardeşimden. ” (A2)

“Anne ve babamın desteğiyle başa çıktım. ” (A7)

“Ablamla aynı okulda olduğum için o bana destek oldu. ” (A55)

Katılımcıların %44.2’si çevresel koruyucu faktörlerden arkadaş desteği sayesinde zorluklarla başa çıktığını ifade etmiştir.

“ İlkokul 4. sınıftayken mahallemizdeki arkadaşım bana yardımcı oldu. ” (A13)

''Türk olan bir arkadaşım bana matematik ve diğer derslerde bana yardımcı oldu. Ayrıca benim yeni arkadaşlıklar kurmama da yardımcı oldu. '' (A20)

''Okulda arkadaş edinerek başa çıktım. '' (A39)

Katılımcıların %36'sı okuldaki öğretmenlerinden destek alarak bu zorluklarla başa çıktığını ifade etmişlerdir.

''Okuldaki öğretmenlerim destek oluyor. '' (A6)

''Öğretmenimiz bize alfabeyi ve okuma yazmayı öğretilince okuldaki zorlukları aştık. '' (A12)

''Gittiğim ilkokulda bir öğretmenim bana destek oldu, ek derslerle Türkçe öğrendim. '' (A56)

Katılımcıların %34,4'ü Türkiye'de yaşayan mülteci akrabalarından ve Türk olan komşularından destek alarak bu zorluklarla başa çıktığını ifade etmişlerdir.

''Komşularımız bize evsiz kaldığımızda yardım etti. Eşya, yemek getirdiler, Türkçeyi de komşularımın arasında kalarak öğrendim. '' (A30)

''Önce ağabeyim, Türkiye'ye gelmişti, daha sonra o bize yol gösterdi. Komşularımız Türkçe öğrenmemize yardımcı oldu. '' (A36)

'' Daha önceden buraya gelen akrabalarımızdan destek alarak başa çıktım. '' (A39)

Katılımcıların %8,2'si çeşitli devlet kurumlarından aldıkları maddi desteğin bu zorluklarla başa çıkmalarında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

''Muhtarlığa başvurarak para yardımı aldık. '' (A36)

''Muhtarlktan bize kart verdiler. Bu karta evdeki herkes için aylık 100'er lira yatırıyorlardı. 5 kişi olduğumuz için aylık 500 TL. Daha sonra okula gittiğim için aylık 40 TL vermeye başladılar. Belediye ve muhtarlık kömür yardımı yaptı. '' (A49)

''Babama kart verdiler, oradan ayda 550 TL alıyoruz. '' (A50)

4.4.2. “Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

“Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?” maddesi katılımcılarda kendini toplarlama gücü kavramının gelişim süreci düşünüldüğünde bireysel koruyucu faktörleri belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelerle göre koruyucu faktörler ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 9’ da verilmiştir.

Tablo 9

“Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Azim	4	6.5
Sabretme	26	42.6
Kendine güven	33	54.0
Güçlü olma	14	22.9
Problem çözme	8	13.1
Uyumlu olma	3	4.9
Yeni öğrenmelere açık olma	5	8.1
Kararlılık	3	4.9
İnançlı olma (din)	5	8.1
Sosyal ilgi (alturizm, doğayı/insanı sevmek)	4	6.5
Sosyal yeterlik	12	19.6
Cesaret	2	3.2
Bilişsel yeterlik	12	19.6
Diğer	-	-

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların “Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar; azim, sabretme, kendine güven, güçlü olma, problem çözme, uyumlu olma, yeni

öğrenmelere açık olma, kararlılık, cesaret, sosyal yeterlik (iletişim becerileri), sosyal ilgi (alturizm, doğayı/insanı sevmeye,), bilişsel yeterlik (hızlı/kolay öğrenme) ve inançlı olma (din) olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %54'ü yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak kendine güveni belirtmiştir.

''Kendime güveniyorum. '' (A25)

Katılımcıların %42.6'sı yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak sabretmeyi belirtmiştir.

''Sabırlı birisi olmam. '' (A9)

Katılımcıların %22.9'u yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak güçlü olmayı belirtmiştir.

''Korkmadım, hayatın zorluklarına karşı pes etmedim, güçlüyüm. '' (A49)

Katılımcıların %19.6'sı yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak sosyal yeterliği belirtmiştir.

''Okula gitmem, sosyalleşmem. '' (A34)

Katılımcıların %19.6'sı yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak bilişsel yeterliği belirtmiştir.

''Hızlı öğrenirim, zeki biriyim. '' (A22)

Katılımcıların %13.1'i yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak problem çözme belirtmiştir.

'' Sorunları çözeceğime inanırım. '' (A48)

Katılımcıların %8.1'i yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak yeni öğrenmelere açık olmayı belirtmiştir.

''Sınıfta Türkçeyi konuşacak kadar öğrendim. '' (A46)

Katılımcıların %8.1'i yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak inançlı olmayı (din) belirtmiştir.

''İnançlı birisi olmam. '' (A60)

Katılımcıların %6.5'i yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak azim faktörünü belirtmiştir.

''Daha azimli birisi olmam. '' (A1)

Katılımcıların %6.5'i yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak sosyal ilgi (alturizm, doğayı/insanı sevmeye) faktörünü belirtmiştir.

'' Annemden güç alırım, anneme çok değer veririm. '' (A30)

Katılımcıların %4.9'u yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak kararlılığı belirtmiştir.

''Kararlı birisi olmam, pes etmemem. '' (A24)

Katılımcıların %4.9'u yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak uyumlu olmayı belirtmiştir.

'' Kültürünüze kolay uyum sağladım. Uyumlu birisiyimdir. '' (A34)

Katılımcıların %3.2'si yaşamlarındaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlayan faktör olarak cesareti belirtmiştir.

''Zorluklara karşı cesur biriyimdir. '' (A54)

4.4.3. “Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

“Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?” maddesi katılımcılarda kendini toplama gücü kavramının gelişim süreci düşünüldüğünde ailesel ve çevresel koruyucu faktörleri belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelerle göre koruyucu faktörler ana teması içerisinde belirlenen alt temalar vefrekans analizi Tablo 10’ da verilmiştir.

Tablo 10

“Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Aile		
Bakım (fizyolojik ihtiyaçlar)	27	44.2
İyi İlişkiler	33	54.0
Olumlu Karakter Özellikleri Geliştirme (sabır, umut vb.)	5	8.1
Okul		
Öğrenme Süreci	19	31.1
Öğretmen Desteği	12	19.6
Arkadaş İlişkileri	7	11.4
Geleceğe yönelik planlar, güvenli bir ortam	12	19.6
Akraba		
Barınma	2	3.2
İş Bulma	1	1.6
Sosyal Destek	2	3.2
Arkadaş		
Sosyal Destek	11	18.0
Diğer	2	3.2
Devlet Desteği		
Belediyeler	1	1.6
Diğer	1	1.6

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların “Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?” sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar; aile, okul, devlet desteği, arkadaş ve akraba olarak belirlenmiştir. Her alt tema katılımcılar açısından neden önemli olduğuna göre kendi içinde alt temalara ayrılmıştır. Buna göre aile alt teması; bakım (fizyolojik ihtiyaçlar), iyi ilişkiler (destek, güven vb.), olumlu karakter özellikleri

geliştirme (sabır, umut vb.), okul alt teması; öğrenme süreci, öğretmen desteği, arkadaş ilişkileri, geleceğe yönelik planlar, güvenli bir ortam, akraba alt teması; sosyal destek, iş bulma, barınma, arkadaş alt teması; sosyal destek ve diğer, devlet desteği ise belediye ve diğer olmak üzere belirlenmiştir.

Katılımcıların %54'ü iyi ilişkiler alt temasında ailesinin kendisine psikolojik açıdan destek olduğu için önemli olduğunu belirtmiştir.

'' Ailem, çünkü onlar benim okula devam etmemi sağladı. '' (A17)

''Annem ve babam, bana destek oldukları için. '' (A28)

''Annem ve babam, okumam için beni motive ediyorlar. '' (A30)

Katılımcıların %44.2'si ailesinin bakım ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşıladığı için önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Annem kolaylaştırıyor, çünkü bir şeyi almak isteyip alamadığımda annem alıyor. '' (A10)

''Kardeşim, ağabeyim ve babam bana baktıkları için. '' (A13)

''Annem ve babam benim için önemlidir, çünkü ihtiyaçlarımı karşılıyorlar. '' (A33)

Katılımcıların %8.1'i ailesinin olumlu karakter özellikleri (sabır, umut vb.) geliştirmesinde destek olduğu için önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Annem ve babam. Bana sabırlı olmayı öğretiyorlar. '' (A16)

''Annem; kendimi geliştirmemi sağlıyor. '' (A53)

''Annem benim için önemlidir, çünkü benim geleceğimden umutlu olmamı sağlıyor. '' (A59)

Katılımcıların %31.1'i okul faktörünün öğrenme süreci alt temasında öğrenme sürecini desteklediği için önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Okul benim için önemlidir, çünkü derslerimi öğrenmemi sağlıyor. '' (A1)

''Okul bana destek oluyor, çünkü Türkçe öğretiyor. '' (A26)

''Okul; Okuma yazma, Türkçe öğretiyor. '' (A39)

Katılımcıların %19.6'sı okul faktörünün öğretmen desteği alt temasında okuldaki öğretmenlerinin destek olduğu için önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Okul, öğretmenler iyi davrandığı için. '' (A3)

''Okul önemlidir, öğretmenlerim, bana okulda birisi vurduğunda öğretmenlerim bana yardımcı oluyor, bir şeyim çalınınca öğretmenlerim bana destek oluyor. '' (A21)

''Okul benim için önemlidir, çünkü okuldaki öğretmenlerim, beni öğrenmem için motive ettiler. Yanlış cevabımı düzeltiyorlar, bana doğru olanı öğretiyorlar ve beni Türklerden ayırmıyorlar. '' (A53)

Katılımcıların %19.6'sı okul faktörünün geleceğe yönelik planlar, güvenli bir ortam alt temasında okulun geleceğini belirlemesinde güvenli bir ortam olduğu için önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Okul önemlidir, hayatımı, geleceğimi yönlendirdiği için. '' (A8)

''Okul; bizim bir yerlere gelmemizi sağladığı için. '' (A27)

''Okul; Öğrenmemi, geleceğimi, büyüyünce ne olacağımı belirliyor. '' (A48)

Katılımcıların %11.4'ü okul faktörünün arkadaş ilişkileralt temasında okuldaki arkadaşlık ilişkilerinden dolayı önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Okul önemli, arkadaşlarımla sosyalleşmemi, vakit geçirmemi, sağlıyor. '' (A49)

''Okul; çünkü arkadaşlarımla beraber olmamı, sosyal ilişkiler kurmamı sağlıyor, '' (A55)

''Okul; arkadaşlarımla görüşebilmemi sağladığı için. '' (A56)

Katılımcıların %3.2'si barınma ve sosyal destek ihtiyaçlarını karşıladığı için, %1.6'sı Türkiye'de iş bulmalarını kolaylaştırdığı için akrabalarının önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Amcamlar önemli, çünkü babama, anneme iş ve aileme burada ev buldular. '' (A26)

'' Dedem; bize ev buldular, kalacak yer bulduğu için. '' (A27)

''Kuzenlerim önemlidir, beni Türklere karşı Suriyeliyim diye alay ettiklerinde koruyorlardı. '' (A42)

Katılımcıların %18'i arkadaş faktörünün sosyal destek alt temasında arkadaşlarının sosyal olarak destek olduğu için önemli olduğunu ifade etmiştir.

'' Arkadaşlarım önemlidir, aileme anlatamadıklarımı onlara anlattığım için. '' (A7)

''Arkadaşlarım önemlidir, üzgün olduğum zamanlar arkadaşlarım bana destek oluyorlar.'' (A15)

'' Arkadaşlarım; zor bir durumda bana yol gösterdikleri ve destek oldukları için. '' (A57)

Katılımcıların %1.6'sı devlet desteği faktörünün belediyeler alt temasında belediyelerin ekonomik olarak destek olduğu için önemli olduğunu ifade etmiştir.

''Belediyenin piyano kursuna gittiğim için önemli olduğunu söyleyebilirim. '' (A11)

4.4.4. ''Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun?'' Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

''Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun?'' maddesi katılımcılarda kendini toparlama gücü kavramının gelişim süreci düşünüldüğünde ailesel ve çevresel koruyucu faktörleri belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelere göre koruyucu faktörler ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 11' de verilmiştir.

Tablo 11

''Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun?''Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Spor aktiviteleri	15	24.5
Sosyal aktiviteleri (oyun, park vb.),	25	40.9
Bilişsel aktiviteler (kitap okuma, ders çalışma, resim çizme vb.)	46	75.4
Evle ilişkili aktiviteler (anneye yardım etme vb.)	26	42.6
Teknolojiyle zaman geçirme (tv, bilgisayar, telefon)	8	13.1
Diğer	4	6.5

Tablo 11 incelendiğinde katılımcıların ''Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun? (spor, boş zaman aktiviteleri gibi)'' sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar spor aktiviteleri, sosyal aktiviteler (oyun, park vb.), bilişsel aktiviteler (kitap okuma, ders çalışma, resim çizme vb.), teknolojiyle zaman geçirme (tv, bilgisayar, telefon) ve evle ilişkili aktiviteler (anneye yardım etme vb.) olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %75.4'ü fiziksel, duygusal, psikolojik sağlıkları için kitap okumak, ders çalışmak, resim çizmek vb. bilişsel aktiviteler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

''Ders çalışmak. '' (A1)

''Kitap okumak. '' (A9)

''Resim çizmek. '' (A20)

Katılımcıların %42.6'sı fiziksel, duygusal, psikolojik sağlıkları için kitap okumak, annesine evle ilgili işlerde yardım etmek gibi evle ilişkili aktiviteler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

''Anneme yardım ederim. '' (A47)

Katılımcıların %40.9'u fiziksel, duygusal, psikolojik sağlıkları için park, oyun alanı gibi yerlerde oyun oynayarak sosyal aktiviteler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

''Dışarıda oyun oynamak. '' (A45)

Katılımcıların %24.5'i fiziksel, duygusal, psikolojik sağlıkları için sporla ilgili aktiviteler yaptıklarını ifade etmişlerdir.

'' Bisiklet sürmek. '' (A1)

Katılımcıların %13.1'i televizyon, cep telefonu ve tablet gibi teknolojik araçlarla zaman geçirdiğini ifade etmişlerdir.

''Tablet, telefonda oyun oynamak. '' (A35)

4.4.5. ''Seni ne mutlu eder?'' Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

''Seni ne mutlu eder?'' maddesi katılımcılarda kendini toparlama gücü kavramının gelişim süreci düşünüldüğünde ailesel ve çevresel koruyucu faktörleri belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelerle göre koruyucu faktörler ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 12' de verilmiştir.

Tablo 12

''Seni ne mutlu eder? ''Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Bireysel Koruyucu Faktörler		
İhtiyaçların karşılanması	2	3.2
Etrafındaki insanları mutlu görme	6	9.8
Hayallerinin gerçek olması	8	13.1
Akademik başarı	14	22.9
Ailesel Koruyucu Faktörler		
Aile ile zaman geçirme	27	44.2
Ailenin ilgisi	5	8.1
Çevresel Koruyucu Faktörler		
Sosyal ilişkiler (arkadaş, öğretmen vb.)	14	22.9
Okulda zaman geçirme	2	3.2
Sosyal/kültürel etkinlikler (oyun oynama, şarkı söyleme, tiyatro vb.)	5	8.1
Dini etkinlikler	3	4.9
Spor aktiviteleri	2	3.2
Diğer	4	6.5

Tablo 12 incelendiğinde katılımcıların ''Seni ne mutlu eder?'' sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar ihtiyaçlarının karşılanması, etrafındaki insanları mutlu görme, hayallerinin gerçek olması, akademik başarı, aile ile zaman geçirme, ailenin ilgisi ve sosyal ilişkiler (arkadaş, öğretmen vb.), okulda zaman geçirme, sosyal/kültürel etkinlikler (oyun oynama, şarkı söyleme, tiyatro vb.)dini etkinlikler, spor aktiviteleriolarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %22.9'u akademik başarıya sahip olmanın kendilerini mutlu edeceğini ifade etmiştir.

''Derslerimde başarılı olursam mutlu olurum. '' (A28)

Katılımcıların %13.1'i hayallerinin gerçek olmasının kendilerini mutlu edeceğini ifade etmiştir.

''Büyüyünce avukat olmak istiyorum, bu hayalime ulaşmak beni mutlu eder. '' (A16)

Katılımcıların %9.8'i etrafındaki insanları mutlu olarak görünce kendilerini mutlu hissedeceklerini ifade etmiştir.

''Annem babam mutlu olunca ben de mutlu olurum. '' (A19)

Katılımcıların %3.2'si ihtiyaçları giderildiğinde kendilerini mutlu hissedeceklerini ifade etmiştir.

''Okul ihtiyaçlarım karşılandığında mutlu olurum. '' (A21)

Katılımcıların %44.2'si ailesi ile zaman geçirdiğinde kendisini mutlu hissedeceğini ifade etmiştir.

''Bütün ailemin yanımda olması beni mutlu eder. '' (A31)

Katılımcıların %8.1'i ailesinden ilgi gördüğünde kendilerini mutlu hissedeceğini ifade etmiştir.

''Babam ve annem bir şeyi başardığımda beni tebrik edince mutlu olurum. '' (A26)

Katılımcıların %22.9'u arkadaş, öğretmen vb. kişilerle sosyal ilişkiler kurunca kendilerini mutlu hissettiklerini ifade etmiştir.

''Arkadaşlarımla vakit geçirmem ve onlarla aramın iyi olması. '' (A12)

Katılımcıların %8.1'i oyun oynama, şarkı söyleme, tiyatro vb. sosyal kültürel etkinlikler yaptıklarında kendilerini mutlu hissettiklerini ifade etmiştir.

''Oyun oynamak beni mutlu eder. '' (A15)

Katılımcıların %4.9'u dini etkinliklerle, %3.2'si okulda zaman geçirdiğinde ve aynı şekilde %3.2'si spor aktivitesi yaptığında kendisini mutlu hissettiğini ifade etmiştir.

4.4.6. “Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye’de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?” Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

“Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye’de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?” maddesi katılımcılarda kendini toparlama gücü kavramının gelişim süreci düşünüldüğünde bireysel koruyucu faktörleri belirlemeye yönelik bir soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelerle göre koruyucu faktörler ana teması içerisinde belirlenen alt temalar vefrekans analizi Tablo 13’ te verilmiştir.

Tablo 13

“Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye’de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?” Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Güçlü olma (kendine güven, sabretme vb.)	6	9.8
Dil öğrenme	52	85.2
Eğitime önem verme (ders çalışma, okula devam etme, okuma yazma vb.)	28	45.9
Sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma	33	54.0
Geleceğe yönelik beklentilere sahip olma	4	6.5
Kendini koruma/kendini savunma becerileri	6	9.8
Diğer	3	4.9

Tablo 13 incelendiğinde katılımcıların “Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye’de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?” sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar güçlü olma (kendine güven, sabretme vb.), dil öğrenme, eğitime önem verme (ders çalışma, okula devam etme, okuma yazma vb.), sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma, geleceğe yönelik beklentilere sahip olmavekendini koruma/kendini savunma becerileri olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %85.2’si Türkiye’ye gelecek bir mültecinin daha kolay uyum sağlaması için Türkçe dilini öğrenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

''Kesinlikle Türkçe öğrenmesini tavsiye ederim. '' (A9)

Katılımcıların %54'ü Türkiye'ye gelecek bir mültecinin daha kolay uyum sağlaması için sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurması gerektiğini ifade etmiştir.

''Türklerle arkadaşlık kurmasını tavsiye ederim. '' (A29)

Katılımcıların %45.9'u Türkiye'ye gelecek bir mültecinin daha kolay uyum sağlaması için eğitim hayatına önem vermesi (ders çalışma, okula devam etme, okuma yazma vb.) gerektiğini ifade etmiştir.

''Okula gitmesini, okuma yazma öğrenmesini tavsiye ederim. '' (A42)

Katılımcıların %9.8'i Türkiye'ye gelecek bir mültecinin daha kolay uyum sağlaması için kendini koruma ve savunma becerilerine sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.

''Ona kendisini ezdirmemesini ve savunmasını tavsiye ederim. '' (A39)

Katılımcıların yine %9.8'i Türkiye'ye gelecek bir mültecinin daha kolay uyum sağlaması için kendine güven, sabretmegibi özelliklere sahip olarak güçlü olması gerektiğini ifade etmiştir.

''İnsanların onu dışlamasına karşı görmezden gelerek, sabretmesini, çalışması ve çabalamasını tavsiye ederim. Ayrıca kendine güvenmesini tavsiye ederim. '' (A53)

Katılımcıların %6.5'i Türkiye'ye gelecek bir mültecinin daha kolay uyum sağlaması için geleceğe yönelik beklentilere sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.

'' Bütün yaşadığı acıları bir kenara koyup hayatında yeni bir sayfa açmasını tavsiye ederim. '' (A20)

4.5. Olumlu Sonuçlar

Bu bölümde katılımcılarda olumlu sonuçları ölçmeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

4.5.1. ''Türkiye'ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?'' Sorusuna Verilen Cevapların Analizi

''Türkiye'ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?'' maddesi katılımcılarda hem mülteci olmanın getirdiği risk faktörlerini hem de olumlu sonuçları belirlemeye yönelik bir

soru maddesidir. Katılımcıların soruya verdiği cevaplardaki ifadelere göre olumlu sonuçlar ana teması içerisinde belirlenen alt temalar ve frekans analizi Tablo 14’ te verilmiştir.

Tablo 14

‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?’’ Sorusu İçin Belirlenen Alt Temalar ve Frekans Analizi

Alt Temalar	N	%
Güvenli bir çevre	44	72.1
Devlet kurumlarının desteği	13	21.3
Maddi durum (ebeveynin işi, paravb.)	5	8.1

Tablo 14 incelendiğinde katılımcılar *‘‘Türkiye’ye geldiğinden beri hayatında neler değişti?’’* sorusuna verdikleri cevaplara göre alt temalar güvenli bir çevre, devlet kurumlarının desteği, maddi durum (ebeveynin işi, paravb.) olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların %72.1’i Türkiye’ye göç ettikten sonra daha güvenli bir çevreye geldiklerini, psikolojik olarak daha rahat bir şekilde yaşadıklarını ifade etmiştir.

‘‘Orada savaş olduğu için okulda öğretmenler bile korkuyorlardı, bazen saldırıya maruz kalıyorduk. Bu durum Türkiye’de yok. ’’ (A4)

‘‘Suriye’de okulda beni hep dövüyorlardı, buradaki okulda böyle bir durum yok, Suriye’de silahlı saldırgan kişiler var, burada yok. Orada güvenlik ve polis yoktu burada var. ’’ (A12)

‘‘Suriye’de güvenli değildim fakat burada güvendeyim. Kendimi özgür ve güvenli hissediyorum. ’’ (A61)

Katılımcıların %21.3’ü Türkiye’ye göç ettikten sonra devlet kurumlarının olanaklarından (okul, hastane vb.) daha fazla yararlandığını ifade etmiştir.

‘‘Orada yiyecek, kıyafet bulma sıkıntısı çekiyorduk, burada çekmiyoruz. Orada okula gidemiyorduk, burada gidebiliyoruz, orada hastaneye gidemiyorduk, burada gidebiliyoruz.’’ (A6)

‘‘Mesela Suriye’de okullar paralı, burada ise para ile değil. Orada okula yaşam tutmadığı için gitmedim ama gidecek olsam benden para alacaklardı. ’’ (A14)

''Orada okula gidemediğim için üzüliyordum. Fakat burada önce sadece Suriyelilerin gittiği geçici eğitim merkezlerine daha sonra normal okula kaydoldum. '' (A39)

Katılımcıların %8.1'i Türkiye'ye göç ettikten sonra maddi durumlarında iyileşme olduğunu ifade etmiştir.

'' Orada maddi durumumuz kötüydü, burada daha iyi oldu. '' (A8)

'' İç savaştan dolayı işsizlik Suriye'de fazla olduğu için babam Suriye'de işsizdi. Ama burada çalışıyor. Düşük gelirlili de olsa bir iş buldu. '' (A36)

''Babam ve ağabeylerim Suriye'de işsizlik yüksek olduğu için çalışamıyorlardı, burada çalışabiliyorlar. '' (A37)

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Bu araştırmada ülkelerindeki iç savaşın mağduru olarak Türkiye'ye göç eden Suriyeli mülteci öğrencilerin kendini toplarlama gücünün temel belirleyicileri olan risk faktörleri, koruyucu faktörler ve olumlu sonuçlar belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara uygulanan ölçme aracının sonucunda belirlenen alt temalara göre elde edilen bulgular ilgili literatür çerçevesinde incelenmiş ve tartışılmıştır.

5.1.1. Risk Faktörleri

Araştırma sonucunda katılımcıların çevresel risk faktörleri kapsamında sırasıyla en çok savaştan dolayı maddi kayıpların olması, başka insanların fiziksel, psikolojik şiddete maruz kaldığına tanık olma, savaş sırasında bir yakınına ya da yakınlarını kaybetme, savaşta başka insanların öldürüldüğüne tanık olma, toplum tarafından dışlanan bir aileye sahip olma risk faktörlerini belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların ailesel risk faktörleri kapsamında sırasıyla en çok ailenin maddi durumunun çok kötü olması, anne, baba ya da kardeşin süregelen bir rahatsızlığının bulunması, ailede özel eğitime muhtaç bireyin bulunması, anne ya da babanın çok otoriter olması, aile içinde fiziksel şiddete maruz kalma risk faktörlerini belirttikleri görülmüştür. Katılımcıların bireysel risk faktörleri kapsamında ise sırasıyla en çok çok sevdiğim bir yakınıma kaybetme, kendine güvenin az olması, süregelen (kronik) bir rahatsızlığın olması, okula devamsızlığın fazla olması, sınıf tekrarı yapma risk faktörlerini belirttikleri görülmüştür.

Katılımcıların iç savaştan dolayı maruz kalabilecekleri maddi kayıpların olması, başka insanların fiziksel, psikolojik şiddete maruz kaldığına tanık olma, savaş sırasında bir

yakınını ya da yakınlarını kaybetme, savaşta başka insanların öldürüldüğüne tanık olma gibi risk faktörlerine maruz kaldıklarını belirttikleri görülmüştür. Mültecilikle ilgili literatür incelendiğinde özellikle iç savaş ve çatışma ortamındaki bireyler için travmatik süreçleri içeren yaşam olaylarının mültecilerin kendini toparlama gücü üzerinde risk faktörü işlevi gördüğü birçok araştırmanın sonucunda görülmektedir (Daud vd., 2008; Montgomery, 2010; Sağaltıcı, 2013; Slejpen vd., 2014; Akgün, 2016; Kahve, 2017; Yılmaz, 2018). Bununla birlikte mültecilerin sığındıkları ülkelerde toplumsal kabul görememesi bir diğer önemli risk faktörüdür. Buna göre katılımcıların bazıları ailelerinin toplum tarafından dışlandığını ifade etmiştir. Literatürde dünyadaki mültecilerin sığındıkları ülkelerde, Suriyeli mültecilerin ise Türkiye’de toplum tarafından kabul edilmemesi risk faktörü olarak birçok araştırmanın sonucunda görülmektedir (Carlson vd., 2012; Hernandez ve Moreno, 2014; Pieloch vd., 2016; HUGO, 2014; Döner, 2016; Mete, 2018; Yüce, 2018; Yılmaz, 2018; Yıldız, 2018; Uludağ, 2016; Yiğit, 2017; Karataş, 2018; Uygur, 2018; Akdeniz, 2018; Demir, 2017).

Mültecilerin ailenin maddi durumunun kötü olması risk faktörü, katılımcıların ailesel risk faktörleri içinde en sık karşılaştıkları risk faktörüdür. Buna göre Suriye’den Türkiye’ye göç eden sığınmacıların kendi ülkelerinde yaptıkları işleri değişmiş ve elde ettikleri gelir azalmıştır. Günümüzde mültecilerin sığındıkları bütün ülkelerde sağlık koşulları, okul ve eğitim ihtiyacı, barınmanın yanı sıra maddi imkansızlıklardan dolayı gıda, su gibi temel ihtiyaçları karşılayamamasının önemli bir risk faktörü olduğu literatürdeki araştırmalarda görülmektedir (APA, 2010; Achilli, 2014; Demir, 2017).

Araştırmanın bulgularına göre katılımcıların yarı yapılandırılmış görüşme formunda sorulan sorulara verdikleri cevaplara göre en çok karşılaşılan risk faktörlerinin; dil bilmemek, maddi durumun bozulması (ebeveynin işi, para vb.), akran ilişkilerinde bozulma, fiziksel ortamla ilgili değişiklikler (yaşadığı ortam), dil faktörünün etkisiyle akademik başarının düşmesi, okulla ilgili risk faktörleri, kültürel uyumun gerçekleşmemesi, barınma, iş problemi ve toplum tarafından dışlanma olduğu görülmüştür. Literatürde mültecilerin sığındıkları ülkelerde en çok karşılaştıkları risk faktörünün dil bilmeme olduğu birçok araştırma sonucunda görülmektedir (APA, 2010; Jusoor, 2014; Demir, 2017; Kultas, 2017; Levent ve Çayak, 2017; Öztürk, 2017; Yiğit, 2017; Erdem, 2017; Seçer, 2017; Yüce, 2018; Çakmak, 2018; Beyhan, 2018; Cin, 2018; Yılmaz, 2018; Saklan, 2018; Yıldız, 2018).

Katılımcıların ifadelerine göre dil faktörünün de etkisiyle en çok görülen diğer risk faktörü, Suriyeli sığınmacıların akran ilişkilerinde bozulmanın görülmesidir. Kendi ülkelerinden farklı ülkelere giden Suriyeli sığınmacıların dil faktörünün etkisiyle iletişim kuramamalarından dolayı akranları tarafından dışlanma ve ayrılmaya maruz kalarak akran ilişkilerinde bozulma yaşamaları sıklıkla görülen bir risk faktörüdür. Literatürde mültecilerin sığındıkları ülkelerde dil bilmemelerinden dolayı akran ilişkilerinde bozulma olduğu (Mikami ve Hinshaw, 2006; APA, 2010; Demir, 2017; Öztürk, 2017; Akdeniz, 2018; Yüce, 2018; Yılmaz, 2018; Saklan, 2018) arkadaşlarının kötü davranmasına maruz kaldıkları (dışlanma, alay edilme, oyuna alınmama, eşit davranılmama vb.), arkadaşına sahip olamama ve okul içerisinde şiddete maruz kalma gibi sorunlar yaşadıkları (Yiğit, 2017; Erdem, 2017; Seçer, 2017; Levent ve Çayak, 2017; Öztürk, 2017; Demir, 2017; Kultas, 2017; Yılmaz, 2018; Saklan, 2018; Yüce, 2018; Çakmak, 2018; Beyhan, 2018; Cin, 2018;) birçok araştırma sonucunda görülmektedir.

Katılımcıların ifadelerine göre görülen diğer risk faktörü kültürel uyumun gerçekleşmemesidir. Literatürde dünyadaki mültecilerin sığındıkları ülkelerde, Suriyeli mültecilerin ise Türkiye’de kültürel uyumu gerçekleştirememeleri risk faktörü olarak birçok araştırma sonucunda görülmektedir (Sossou, Craig, Ogren ve Schnak, 2008; Carlson vd., 2012; Hernandez ve Moreno, 2014; Ercoşkun, 2015; Pieloch vd., 2016; Döner, 2016; Uludağ, 2016; Demir, 2017; Yiğit, 2017; Karataş, 2018; Uygur, 2018; Akdeniz, 2018; Yılmaz, 2018; Yıldız, 2018).

Katılımcıların ifadelerine göre barınma ve iş bulma sığınmacılar için sıklıkla görülen risk faktörleridir. Literatürde dünyadaki mültecilerin sığındıkları ülkelerde, Suriyeli mültecilerin ise Türkiye’de barınma ve iş bulma gibi sosyoekonomik problemler yaşadıklarını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (APA, 2010; Achilli, 2014; Döner, 2016; Aksu, 2017; Kultas, 2017; Yüce, 2018; Yılmaz, 2018; Türküm, 2018; Yıldız, 2018; Arslan, 2018).

5.1.2. Koruyucu Faktörler

Araştırma sonucunda katılımcılarda en çok görülen bireysel koruyucu faktörlerin kendine güven, sabretme, güçlü olma, sosyal yeterlik, bilişsel yeterlik, problem çözme, inançlı olma, azim, cesaret, kararlılık, sosyal ilgi, umut, yeni öğrenmelere açık olma, uyumlu

olma, sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma, eğitime önem verme, dil öğrenme, akademik başarı, hayallerin gerçek olması, etrafındaki insanları mutlu görme olduğu görülmüştür.

Katılımcıların iç savaş ve göçün risk faktörlerinin etkisini azaltmak için en çok kullandıkları koruyucu faktör, kendine güven olmuştur. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde kendine güvenin kendini toplama gücünü artırmada içsel bir koruyucu faktör olarak olumlu bir etkisi olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Bitsika ve diğerleri, 2010; Kararımak, 2006; Demir, 2017). Katılımcıların sırasıyla belirttikleri diğer koruyucu faktörlerden sabretme (Connor ve Davidson, 2003; Connor, 2006; Demir, 2017), güçlü olma (Kararımak, 2006), sosyal yeterlik (Hjemdal, 2007; Gürkan, 2006; Gizir, 2007), bilişsel yeterlik (Kararımak, 2006; Gizir, 2007), problem çözme becerilerine sahip olma (Gizir, 2007; Masten, 2014), inançlı olma (Myers, 2000), azim (Wilson-Strydom, 2017; Demir, 2017), cesaret (Akhtar, 2013), kararlılık (Ryan ve Deci 2000; Schwartz, 2000), umut (Erarslan, 2014), yeni öğrenmelere açık olma (Gizir, 2004), uyumlu olma (Gürkan, 2006), sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma (Gebauer, 2008; Sossou, Craig, Ogren ve Schnak, 2008; Pieloch vd., 2016), eğitime önem verme, dil öğrenme, akademik başarı ve hayallerin gerçek olması (Gizir, 2004; Gizir, 2007) ile ilgili literatürde çalışmalar bulunmaktadır.

Katılımcılarda aile desteği ve aile ile zaman geçirmenin sığınmacıların risk faktörlerinin etkisini azaltmada en çok kullandıkları ailesel koruyucu faktörler olduğu görülmüştür. Katılımcılar ailelerinin kendileri için koruyucu faktör olmasının en önemli nedenleri arasında sırasıyla aileleriyle iyi ilişkilere sahip olmaları ve ailelerinin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayarak onların bakımlarının sağlanması olduğunu ifade etmişlerdir (Sossou, Craig, Ogren ve Schnak, 2008; Ekinci, 2017; Gez, 2018).

Katılımcıların en çok kullandığı çevresel koruyucu faktörler sırasıyla arkadaş desteği, öğretmen desteği, akraba/komşu desteği, devlet desteği, sosyal ilişkiler, sosyal kültürel etkinlikler ve dini etkinlikler olmuştur. Katılımcılar, çevresel faktörler içerisinde okulun, öğrenme sürecini gerçekleştirmesi, öğretmen desteği sağlaması, geleceğe yönelik planlarını gerçekleştirmelerinde aracı bir rol üstlendiği ve arkadaşlık ilişkileri kurmalarını sağladığı için, arkadaş faktörünün sosyal destek sağladığı, akraba faktörünün ise barınma ve iş bulmada aracı bir rol üstlenmesinden dolayı önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu alt temalara göre katılımcıların risk faktörlerinin etkisini azaltmak için en çok sosyal destek koruyucu faktörünü kullandıkları görülmüştür. Sosyal destek kaynaklarının kendini toplama gücünde koruyucu faktör olduğunu gösteren birçok çalışma bulunmaktadır

(Hjemdal, 2007; Carlson vd., 2012; Hernandez ve Moreno, 2014; Slejpen vd., 2014; Turan, 2014; Turgut, 2015; Pieloch vd., 2016; Bulut, 2016; Topbay, 2016; Ekinci, 2017; Gez, 2018).

Ayrıca katılımcılar boş zaman etkinliği olarak sırasıyla bilişsel aktiviteler (kitap okuma, ders çalışma, resim çizme vb.), evle ilişkili aktiviteler (anneye yardım etme vb.), sosyal aktiviteler (oyun, park vb.), spor aktiviteleri teknoloji ile zaman geçirme (tv, bilgisayar, telefon vb.) gibi etkinlik türlerini yaptıklarını söylemişlerdir. Genel olarak katılımcıların önemli bir kısmının risk faktörlerinin etkisini aza indirebilmek, Türkiye'ye uyum sağlayabilmek ve psikolojik sağlıklarını geliştirebilmek adına boş zamanlarını verimli bir şekilde değerlendirmedikleri görülmektedir. Katılımcılar, psikolojik sağlıklarını artırabilmek amacıyla herhangi bir psiko eğitim programına katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte psiko eğitim programları, psikolojik sağlık ve kendini toplama gücünün artırılabilmesi için planlı ve verimli etkinliklerdir (Gürkan, 2006; Ünüvar, 2012; Akar, 2018).

5.2. Sonuç

Araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda kısaca belirtilmiştir:

- İç savaş mağduru olarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin ülkelerindeki çatışma ortamı ve Türkiye'ye sığınma sürecine bakıldığında en çok çevresel risk faktörleriyle karşılaştıkları görülmektedir. Katılımcıların karşılaştıkları diğer risk faktörleri sırasıyla ailesel ve bireysel risk faktörleridir.
- Katılımcıların en çok karşılaştıkları risk faktörleri görülme sıklığına göre sırasıyla; dil bilmemek, maddi durumun bozulması (ebeveynin işi, para vb.), akran ilişkilerinde bozulma, fiziksel ortamla ilgili değişiklikler (yaşadığı ortam), dil faktörünün etkisiyle akademik başarının düşmesi, okulla ilgili risk faktörleri, (arkadaşlarının kötü davranması arkadaşla sahip olamama, okul içerisinde şiddete maruz kalma, dışlanma, alay edilme, oyuna alınmama, eşit davranılmama) kültürel uyumun gerçekleşmemesi, barınma, iş problemi ve toplum tarafından dışlanma olduğu görülmüştür.
- İç savaş mağduru olarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin karşılaştıkları risk faktörlerinin etkisini aza indirmek için sırasıyla bireysel, ailesel ve çevresel koruyucu faktörleri kullandıkları görülmüştür.

- Katılımcıların en çok kullandıkları bireysel koruyucu faktörler sırasıyla kendine güven, sabır, güçlü olma, sosyal yeterlik, bilişsel yeterlik, problem çözme, yeni öğrenmelere açık olma, inançlı olma, azim, sosyal ilgi, uyumlu olma, kararlılık ve cesarettir. Katılımcıların karşılaştıkları olumsuz yaşam olaylarına rağmen kendilerine güvendikleri görülmektedir.
- Genel olarak katılımcıların yaşadıkları bütün olumsuz yaşam olaylarına rağmen koruyucu faktörleri kullanarak karşılaştıkları risk faktörleriyle başa çıkmaya çalıştıkları görülmektedir.

5.3. Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre belirlenen öneriler aşağıdadır:

7.3.1. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Nitel yöntemle elde edilen araştırma bulguları nicel yöntemle de test edilebilir.
2. Katılımcı grubun özellikleri dikkate alındığında çeşitli nitel yöntemlerin birlikte kullanılması araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için önerilmektedir.
3. Katılımcı grubun eğitsel problemleriyle ilgili ihtiyaç analizlerinin yapılabilmesi için araştırma grubunun eğitsel alanlarındaki problem alanlarına yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir. Bu alanda yapılacak çalışmalar, sığınmacıların uyum sürecini hızlandıracağı gibi ilgili literatüre de önemli katkılar sağlayacaktır.
4. Katılımcı grubun fiziksel/psikolojik sağlıklarını geliştirebilmek için yaptıkları etkinlikler bölümünde de değinildiği üzere Türkiye'ye uyumlarını ve kendini toplarlama gücü seviyelerini artırabilmek amacıyla psiko eğitim çalışmaları yapılması önerilmektedir.
5. Katılımcı grubun yoğun olarak kullandığı koruyucu faktörlere yönelik sosyokültürel, sosyoekonomik ve hukuki yapılandırmaların gerçekleştirilebilmesi için program ve projelerin geliştirilmesi önerilmektedir.
6. Benzer bir çalışma Türk öğrencilerle tekrarlanabilir.

7.3.2. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

1. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun şiddete maruz kalma (arkadaş), arkadaşla sahip olmama ve arkadaşlarının kötü davranması (dışlanma, alay edilme, oyuna

alınmama, eşit davranılmama vb.) gibi okulla ilgili risk faktörlerine maruz kaldıkları görülmektedir. Buna göre araştırma grubunun ortaokul ve lise kademesinde bulunan bireyler olduğu düşünüldüğünde birbirlerinden ayrışmalarının önüne geçebilmek için eğitim ortamında Türk öğrencilerle çalışabilecekleri projeler geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca araştırma grubuna yönelik Türk öğrencilerde oluşabilecek ayrışmacı tutumun önüne geçmek amacıyla Türk öğrencilere yönelik eğitim programlarının ve rehberlik çalışmalarının artırılması önerilmektedir.

2. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün aile bireyleri içinde iş bulmada problem yaşadığı görülmüştür. Buna göre hem okullardaki Suriyeli sığınmacı öğrenciler için hem de araştırma grubunda ailelerinde çalışmaya elverişli bireyler için iş bulma veya yetenek alanlarına uygun alanlarda istihdam edilebilmelerini sağlamak amacıyla ilgili kurum kuruluşların ekonometrik planlamalarda yararlanabilecekleri mesleki ve kariyer danışmanlıklarının yapılması ve buna göre mesleki yönlendirmelerin yapılması önerilmektedir.
3. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün aile üyelerinin iş bulma problemi yaşadığı, sosyal hizmet desteğinin sağlanmasında sistemli, düzenli bir programın bulunmadığı, sadece bazı katılımcıların belediye, muhtarlık gibi devlet kurumlarından parasal destek aldıkları görülmüştür. Araştırma grubuna karşılıklı olarak üretim-gelir dengesinin kurulduğu bir sistem üzerine sosyal hizmet desteğinde bulunulması önerilmektedir. Araştırma grubuna karşılıksız bir şekilde sosyal hizmet desteği verilmesi toplumdaki ayrışmayı artıracak gibi nitelikli olarak yararlanılabilecek belirli bir iş gücü kitlesinin ekonomik sistem içerisinde yer bulamamasına yol açabilmektedir. Buna göre araştırma grubunun ailelerinde çalışmaya elverişli bireyler için kendi ülkelerinde yaptıkları çalışma alanlarına göre yönlendirilebilecekleri bir sistem tasarlanmalıdır.
4. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün aile olarak toplum tarafından dışlanmaya maruz kaldığı görülmüştür. Araştırma grubunun Türk kültürüne yakın olan sosyo-kültürel dinamiklerinin çözümlenerek toplumsal kaynaşmanın sağlanması ve toplumsal yapılandırmaların yapılabilmesi için her bir bölgede birer temsilci aile seçilerek kültürel yakınlaşmanın sağlanabileceği ortak projeler geliştirilmelidir.

5. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün Türk toplumu tarafından kabullenilmediği, dışlamaya maruz bırakıldığı görülmüştür. Toplumsal ayrışma ve dışlamanın önüne geçebilmek adına sığınmacıların sayısı, yaş aralığı, cinsiyeti, şehirlerdeki yoğunluğu ve sığınmacılara verilen finansal desteğe yönelik kullanılan kaynakların şeffaf bir şekilde kamuoyuyla paylaşılması önerilmektedir.
6. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün ailelerinin toplum içerisinde kendilerinin de okul içerisinde dışlanmaya maruz kaldıkları görülmüştür. Buna göre sığınmacıların konjonktürel olarak ülkelerine dönmelerinin jeostratejik ve jeopolitik bağlamda ilgili düşünce kuruluşları aracılığıyla öngörülerinin yapılması gerekmektedir. Yapılan sosyopolitik incelemelere göre sığınmacıların Türkiye'ye uyum süreçlerinin planlamalarının yapılması ve sistemli bir şekilde uygulanması önerilmektedir. Ayrıca bu kapsamda Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadıkları Lübnan, Ürdün, Mısır, Almanya gibi diğer ülkelerde sığınmacıların uyum ve topluma entegrasyonuna yönelik uygulanan psikolojik ve sosyokültürel çalışmaların takip edilerek toplumsal uyumun sağlanması için uygun olan çalışmaların Türkiye'ye uyarlanması önerilmektedir.
7. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun psikolojik sağlığını geliştirebilmek için spor aktiviteleri, sosyal aktiviteler (oyun, park vb.), bilişsel aktiviteler (kitap okuma, ders çalışma, resim çizme vb.), teknolojiyle zaman geçirme (tv, bilgisayar, telefon) ve evle ilişkili aktiviteleri (anneye yardım etme vb.) tercih ettiği görülmüştür. Buna göre sığınmacıların psikolojik sağlığını geliştirebilmek için yaptıkları faaliyetlerin yetenek alanlarına göre belirlenmesi ve bu faaliyetlerin mahalli idareler tarafından yaygın eğitim kapsamında kurs şeklinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir.
8. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün fiziksel/psikolojik sağlığı için teknoloji ile zaman geçirmeyi tercih ettiği görülmektedir. Araştırma grubuna internet kullanımı ve sosyal medyanın doğru kullanımına yönelik ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından ortak bir çalışma ile bilgilendirme çalışmaları yapılması önerilmektedir.
9. Araştırmanın sonucunda katılımcı grubun önemli bir bölümünün aile bireylerinin Arapça okuma yazma bildiği, fakat Latin alfabesiyle okuma yazma bilmediği görülmüştür. Ailesinde Latin alfabesiyle okuma yazma bilmeyen sığınmacıların

kayıtlı oldukları okullar aracılığıyla belirlenerek, bu ailelere yönelik okuma yazma öğretiminin belirli bir plan içerisinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Achilli, L. (2015). Syrian Refugees in Jordan: A Reality Check. *Migration Policy Centre European University Institute*, 2, 1-12, <http://dx.doi.org/10.2870/821248>
- Açıkgöz, M. (2016). *Çukurova üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinin psikolojik sağlık ile mizah tarzları ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Agaibi, C. E. ve Wilson, J. P. (2005). Trauma, PTSD, and resilience a review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6(3), 195-216, <http://dx.doi.org/10.1177/1524838005277438>
- Ak, Ç. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin duygusal zekaları ve psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akar, A. (2018). *Psikolojik sağlamlık programının ergenlerin psikolojik sağlamlık düzeyine etkisi*. Doktora Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akça, Z. K. (2012). *Genç yetişkinlikte algılanan anne-baba tutumlarının, kendini toplarlama gücü ve benlik saygısı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Akdeniz, Y. (2018). *Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci öğrencilerin uyum sorunları: Şanlıurfa ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Akhtar, S. (2013). *Good stuff: Courage, resilience, gratitude, generosity, forgiveness, and sacrifice*. <https://books.google.com.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Aksu, E. (2017). *The impact of Syrian refugees on the Turkish labor market*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Al Jazeera Türk, (2015). *Türkiye en fazla mülteci barındıran ülke*. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/turkiye-en-fazla-multeci-barindirani-ülke> sayfasından erişilmiştir.
- Allen, J. P., Hauser, S. T., Bell, K. L. & O'Connor, T. G. (2010). Longitudinal assessment of autonomy and relatedness in adolescent-family interactions as predictors of adolescent ego development and self-esteem. *Child Development*, 65, 179 – 194. <http://people.virginia.edu/~psykliff/pubs/publications/ar1.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Altunay, E. Oral, G., ve Yalçinkaya, M. (2014). Eğitim kurumlarında mobbing uygulamalarına ilişkin nitel bir araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 62-80.
- Altunay-Yılmaz, H. (2018). *Adjustment experiences of Syrian refugees in Turkey: findings from a community-based participatory research*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Altundağ, Y. (2013). *Anne-babası boşanmış ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinde yordayıcı değişkenler olarak yaşam doyumu ve yalnızlık*. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- APA, (2010). <https://www.apa.org/pubs/info/reports/refugees-full-report.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Apak, H. (2014). *Suriyeli göçmenlerin uyumu ve gelecek beklentileri*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Armstrong, A. R., Galligan, R. F., & Critchley, C. R. (2011). Emotional intelligence and psychological resilience to negative life events. *Personality and Individual Differences*, 51, 331–336
- Armstrong, M. E., Birnie-Lefcovitch, S., & Ungar, M. T. (2005). Pathways between social support, family well-being, quality of parenting, and child resilience: what we know? *Journal of Child and Family Studies*, 14(2). 269–281. <http://dx.doi.org/10.1007/s10826-005-5054-4>

- Arslan, H. (2018). *Suriyeli mültecilerin iş bulma aşamasında karşılaştıkları sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Atik, E. L. (2013). *Liseli ergenlerde bağlanma stilleri ve psikolojik sağlamlık düzeyleri arasındaki ilişkide öz-yansıtma ve iç görünün rolü*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, B. (2010). *Üniversite öğrencilerinin duygusal zeka ve umut düzeyleri ile psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Aydın, E. (2018). *Çocukluk çağı travmatik yaşantılarının psikolojik sağlamlık ve depresyon belirtileri üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydoğdu, T. (2013). *Bağlanma stilleri, başa çıkma stratejileri ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aytekin, S. T. (2017). *Suriyeli göçmen ergenlerin dayanıklılık özelliklerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Baltes, P. B. & Staudinger, U. M. (2000). Wisdom: A metaheuristic (pragmatic) to orchestrate mind and virtue toward excellence. *American Psychologist*, 55(1). 122-136. <http://dx.doi.org/10.1037//0003-066X.55.1.122>
- Barbarin, O. A. (1993). Coping and resilience: exploring the inner lives of African American children. *Journal of Black Psychology*, 19 (4), 478 – 492.
- Baş, T., & Akturan, U. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri: NVivo 7. 0 ile Nitel Veri Analizi* Ankara: Seçkin
- Başak, B. E. (2012). *Düşük gelirli ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin öz duyarlık, sosyal bağlılık ve iyimserlik ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiler*: Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Bayrak, H. C. (2018). *Suriyeli mültecilerin sosyal uyumunda sivil toplum kuruluşlarının rolü: İzmir örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- BBC Türkçe, (2018). *Grafiklerle: Suriye'de 8. yılına giren savaş*. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137> sayfasından erişilmiştir.
- Beauvais, F. & Oetting, E. (1999). Drug use, resilience, and the myth of the golden child. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 101-109). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Benard, B. (1991). *Fostering resiliency in kids: protective factors in the family, school, and community*. Portland, OR: Northwest Regional Educational Laboratory. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED335781.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Beyazova Seçer, A. (2017). *Seeking education beyond refuge: an analysis of Syrian parents' perspectives of their children's education in Istanbul*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Beyhan, D. (2018). *Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyonu projesi kapsamında geçici eğitim merkezlerinde görev yapan dil öğretmenlerinin dil öğretirken karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Siirt.
- Bitsika, V., Sharpley, C. F. , & Peters, K. (2010). How is resilience associated with anxiety and depression? analysis of factor score interactions within a homogeneous sample. *German Journal of Psychiatry*, 13, 9-16.
- Block, J., & Kremen, A. M. (1996). IQ and ego-resiliency: conceptual and empirical connections and separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(2), 349-361.
- Bonanno, G. A. & Mancini, A. D. (2008). The human capacity to thrive in the face of potential trauma. *Pediatrics*, 121, 369-375.
- Bourbeau, P. (2015). Migration, resilience and security: Responses to new inflows of asylum seekers and migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(12), 1958–1977.
- Bradley, R., Whiteside, L., Mundfrom, D., Casey, P., Kelleher, K., & Pope, S. (1994). Early indications of resilience and their relation to experiences in the home environments of low birthweight, premature children living in poverty. *Child Development*, 65, 346-360. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8624.1994.tb00755.x>

- Buckner J. C., Mezzacappa E., & Beardslee W. R. (2003). Characteristics of resilient youths living in poverty: the role of selfregulatory processes. *Developmental and Psychopathology*, 15, 139–162. <https://dx.doi.org/10.1017.S0954579403000087>
- Bulut, B. (2016). *Ergenlerin anksiyete, sosyal destek ve psikolojik sağamlık düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Buss, D. (2000). The evolution of happiness. *American Psychologist*, 55(1), 15-23. <https://dx.doi.org/10.1037//0003-066X.55.1.15>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilmsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Carlson, B. E., Cacciatoe, J., & Klimek, B. (2012). A risk and resilience perspective on unaccompanied refugee minors. *Social Work*, 57(3), 259–269. <http://dx.doi.org/10.1093/sw/sws003>
- Castro, M. K. (2016). *The relationship between the current experiences of Syrian refugees living in Turkey and political radicalization*. Master's Thesis, Sabancı University Institute of Social Sciences, İstanbul.
- Charney, D. (2004). Psychobiological mechanisms of resilience and vulnerability: implications for successful adaptation to extreme stress. *American Journal of Psychiatry*, 161(2), 195–216. <https://dx.doi.org/10.1176/appi.ajp.161.2.195>
- Cicchetti, D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: A multilevel perspective. *World Psychiatry*, 9(3), 145–154.
- Cin, G. (2018). *Suriyeli öğrencilere eğitim veren sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar ve psikolojik sağamlılık düzeyi: Adana ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Coleman, J., & Hagell, A. (2007). The nature of risk and resilience in adolescent. In Coleman and Hagell (Eds), *Adolescence, risk and resilience against the odds* (pp:1-17). U. K: John Wiley & Sons Ltd. (Ebook).
- Collins, A. B. (2009). *Life experiences and resilience in college students: A relationship influenced by hope and mindfulness*. Doctoral Dissertation, Texas A&M University Office of Graduate Studies of Texas, Texas.

- Connor, K. M. (2006). Assessment of resilience in the aftermath of trauma. *J Clin Psychiatry*, 67(2), 46-49.
- Connor, K. M. , & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18, 76–82.
- Criss, M. M., Pettit, G. S. , Bates, J. E. , Dodge, K. A. , & Lapp, A. L. (2002). Family adversity, positive peer relationship, and children’s externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. *Child Development*, 73(4), 1220-1237.
- Çakmak, Ö. (2018). *Okul yöneticilerinin gözüyle Suriyeli öğrencilerin eğitiminde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Daud A., Klinteberg B., & Rydelius P. A. (2008). Resilience and vulnerability among refugee children of traumatized and non-traumatized parents. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. 2(7), 1-11. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-2-7>
- Dayıoğlu, B. (2008). *Resilience in university entrance examination applicants: the role of learned resourcefulness, perceived social support and gender*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Demir, Ö. O. (2017). *Suriyeli göçmen üniversite öğrencilerinde yılmazlığın incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Demirbaş, N. (2010). *Yaşamda anlam ve yılmazlık*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği’nin Türkçeye uyarlaması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Dost, S. (2014). Ulusal ve uluslararası mevzuat çerçevesinde ülkemizdeki suriyeli sığınmacıların hukuki durumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 27-69.
- Döner, H. (2016). *Suriyeli göçmenlerle yaşanan sorunlar üzerine sosyolojik bir araştırma: hatay ili örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- Dumont, M., & Provost, M. A. (1999). Resilience in adolescents: Protective role of social support, coping strategies, self-esteem, and social activities on experience of stress and depression. *Journal of Youth and Adolescence*, 28(3), 343-363.
- Durlak, J. A. (1998). Common risk and protective factors in successful prevention programs. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68(4), 512-520.
- Ekinci, D. (2017). *Suriyeli lise öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve aile işlevleri açısından psikolojik sağlamlık düzeylerinin incelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Eminağaoğlu, N. (2006). *Güç koşullarda yaşayan sokak çocuklarında dayanıklılık (sağlamlık)*. Doktora tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Engle, P. L., Castle, E., & Menon, P. (1996). Child development: vulnerability and resilience. *Social Science & Medicine*, 43(5), 621-635.
- Erarslan, Ö. (2014). *Üniversite öğrencilerinde psikolojik sağlamlık ile depresif belirtiler ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkide benlik saygısı, pozitif dünya görüşü ve umudun aracı rolünün incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ercoşkun, B., (2015). *Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye sosyokültürel ve sosyoekonomik etkileri*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Yeniüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 26- 42.
- Ergün Başak, B. (2012). *Düşük gelirli ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin öz duyarlılık, sosyal bağlılık ve iyimserlik ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ergün, O. (2016). *Ergenlerde duygusal zeka özellikleri ile psikolojik sağlamlık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkuş, A. (2013). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Ankara: Seçkin

- Feder, A., Nestler, E. J., & Charney, D. S. (2009). Psychobiology and molecular genetics of resilience. *Nature Reviews Neuroscience*, 10(6), 446–457.
- Fergus, S., & Zimmerman, M. A. (2005). Adolescent resilience: A framework for understanding healthy development in the face of risk. *Annual Review of Public Health*, 26, 399-419.
- Franklin, C., Corcoran, J., & Ayers-Lopez, S. (1997). Adolescent pregnancy: multisystemic risk and protective factors. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 195–214). Washington, DC: NASW Press.
- Fraser, M. W. (1997). The ecology of childhood: A multisystems perspective. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resiliency in childhood: an ecological perspective* (pp. 1-9). Washington, DC: NASW Press.
- Fraser, M. W., & Galinsky, M. J. (1997). Toward a resilience-based model of practice. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 265-276). Washington, DC: NASW Press.
- Fraser, M. W., Richman, J. M., & Galinsky, M. J. (1999). Risk, protection and resilience: toward a conceptual framework for social work practice. *Social Work Research*, 23(3), 131-143.
- Friborg, O., Barlaug, D., Martinussen, M., Rosenvinge, J. H. , & Hjemdal, O. (2005). Resilience in relation to personality and intelligence. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 14(1), 29-42.
- Garnezy, N., Masten, A. S., & Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children: A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 55(1), 97–111. <https://doi.org/10.2307/1129837>
- Gebauer, J. E. (2008). *Relationship between self-esteem and psychological health*, Doctoral Dissertation, Cardiff University Degree of Doctor of Philosophy, Cardiff.
- Gençer, R. M. (2016). *European Union policies towards the refugees and the conditions of the Syrian refugees after the Arab spring: the case of Germany, UK and Italy*. Master's Thesis, Çanakkale Onsekizmart University Institute of Social Sciences, Çanakkale.

- Gez, A. (2018). *Suriyeli çocuk ve ergenlerde algılanan sosyal destek ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki*. (Yüksek lisans tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
- Gilbert, M. C. (2004). Childhood depression: a risk factor perspective. In M. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 220-243). Washington, DC: NASW Press.
- Gizir, C. A. (2004). *Academic resilience: an investigation of protective factors contributing to the academic achievement of eight grade students in poverty*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gizir, C. A. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Glantz, M. D., & Sloboda, Z. (1999). Analysis and reconceptualization of resilience. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 109-128). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Greene, R., & Conrad, N. (2002) Basic Assumptions and Terms. In R. Greene (Eds.), *Resiliency: an integrated approach to practice, policy, and research* (pp. 29-62). Washington, DC: NASW Press.
- Gürkan, U. (2006). *Grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yılmazlık düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin*, 112(1), 64-105.
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., Kosterman, R., Abbott, R., & Hill, K. G. (1999). Preventing adolescent health-risk behavior by strengthening protection during childhood. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 153(3), 226-234.
- Herman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience? *Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258–265.

- Hernández, C. M. A., & García-Moreno, C. (2014). Migration, resilience and social work: Latin Americans in Tarragona. *British Journal of Social Work*, 44(1), 88–104. <http://dx.doi.org/10.1093/bjsw/bcu045>
- Hjemdal, O. (2007). Measuring protective factors: the development of two resilience scales in Norway. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 16(2), 303–321.
- Hobfoll, S. E., Palmieri, P. A., Johnson, R. J., Canetti-Nisim, D., Hall, B. J., & Galea, S. (2009). Trajectories of resilience, resistance, and distress during ongoing terrorism: The case of Jews and Arabs in Israel. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77(1), 138–148.
- Hooper, L. M., Marotta, S. A., & Lanthier, R. P. (2008). Predictors of growth and distress following childhood parentification: a retrospective exploratory study. *Journal of Child and Family Studies*, 17(5), 693–705.
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2019). *İstatistikler/Göç İstatistikleri /GeçiciKoruma*.http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik_sayfasından_erilmiş_tir.
- İkizer, G. (2014). *Factors related to psychological resilience among survivors of the earthquakes in Van, Turkey*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Jenson, J. M., (1997). Risk and protective factors for alcohol and other drug use in childhood and adolescence. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resiliency in childhood: an ecological perspective* (pp. 117–139). Washington, DC: NASW Press.
- Jusoor Non-Formal Education Centre. (2014). *The resilience of syrian refugee children in lebanon : what do they need to acquire quality education?* <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2107> sayfasından erişilmiştir.
- Kahve, A. C. (2017). *Irak iç savaşı sonrası Türkiye'ye gelen Türkmen mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu belirtilerinin psikolojik dayanıklılık ile ilişkisi ve bu grupta yetişkinler için psikolojik dayanıklılık ölçeğinin iç tutarlılığının değerlendirilmesi*. (Tıpta Uzmanlık tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.

- Kandel, E., Mednick, S. A., Kirkegaard-Sorenson, L., Hutchings, B., Knop, J., Rosenberg, R., & Schulsinger, E (1988). IQ as a protective factor for subjects at high risk for antisocial behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(2), 224-226.
- Kaplan, H. B. (1999). Toward an understanding of resilience: A critical review of definitions and models. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 17-83). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Kararırmak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3(26), 129-142.
- Kararırmak, Ö. (2007). *Investigation of personal qualities contributing to psychological resilience among earthquake survivors: a model testing study*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kararırmak, Ö. ve Çetinkaya, R. S. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: duyguların aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30-43.
- Kararırmak, Ö. ve Güloğlu, B. (2014). Deprem deneyimi yaşamış yetişkinlerde bağlanma modeline göre psikolojik sağlamlığın açıklanması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 1-18.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel
- Karataş, M. (2018). *Mutual perceptions of Turkish citizens and Syrian refugees: case of the European side of Istanbul*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, İ. (2015). *Ergenlerin çocukluk dönemi istismar yaşantıları ile davranış problemleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında ilişkinin incelenmesi otomatik düşünceler ve bilişsel duygu düzenleme stratejilerinin aracı rolü*. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kidd, S., & Shahar, G. (2008). Resilience in homeless youth: the key role of self-esteem. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(2), 163-172.

- Kirby, L. D., & Fraser, M. W. (1997). Risk and resilience in childhood. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 10-33). Washington, DC: NASW Press.
- Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1-11. <http://doi.org/10.1037/0022-3514.37.1.1>
- Krovetz, M. L. (1999). *Fostering resiliency: Expecting all students to use their minds and hearts well*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Kultas, E. (2017). *Türkiye'de bulunan eğitim çağındaki Suriyeli mültecilerin eğitimi sorunu*. Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Van.
- Kumpfer, K. L. (1999). Factors and processes contributing to resilience: The resilience framework. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 179-222). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*. New York: Springer Publishing Company.
- Leontopoulou, S. (2006). Resilience of Greek youth at an educational transition point: The role of locus of control and coping strategies as resources. *Social Indicators Research*, 76(1), 95-126.
- Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitime yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(27), 21-46.
- Lösel, F. , & Farrington, D. P. (2012). Direct protective and buffering protective factors in the development of youth violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 43(2), 8-23.
- Luthar, S. S., & Cicchetti, D. (2000). The construct of resilience: Implications for interventions and social policies. *Development and Psychopathology*, 12(4), 857-885.
- Luthar, S. S., & Cushing, G. (1999). Measurement issues in the empirical study of resilience: an overview. M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and*

development: positive life adaptations (pp. 129-160). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers

- Luthar, S. S., & Zelazo, L. B. (2003). Research on resilience: an integrative review. In S. S. Luthar (Eds.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities* (pp. 510–549). New York: Cambridge University Press.
- Luthar, S. S., & Zigler, E. (1991). Vulnerability and competence: A review of research on resilience in childhood. *American Journal of Orthopsychiatry*, 61(1), 6-22.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562.
- Magno, C., Parinas, N. & Mamauag, M. (2008). The influence of self-mastery on building a model of resiliency. *Philippine Journal of Counseling Psychology*, 10 (1), 1 – 22.
- Mandleco, B. L., & Peery, J. C. (2000). An organizational framework for conceptualizing resilience in children. *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 13(3), 99-111.
- Masten A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.
- Masten A. S., Hubbard J. J., Gest S. D., Tellegen A., Garmezy N., & Ramirez M. (1999) Adaptation in the context of adversity: Pathways to resilience and maladaptation from childhood to late adolescence. *Development and Psychopathology*, 11, 143–169.
- Masten, A. S. & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, 53(2), 205-220.
- Masten, A. S. (1994). Resilience in individual development: successful adaptation despite risk and adversity. In M. Wang & E. Gordon (Eds.), *Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects* (3-25). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum
- Masten, A. S. (1999a). Commentary: the promise and perils of resilience research as a guide to preventive interventions. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.),

Resilience and development: positive life adaptations (pp. 251-257). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Masten, A. S. (1999b). Resilience comes of age: Reflections on the past and outlook for the next generation of research. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 282-296). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Masten, A. S. (2013). Risk and resilience in development. In P. D. Zelazo (eds.), *Oxford handbook of developmental psychology* (pp. 579-607). New York, NY: Oxford University Press.

Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic-resilience in development*. New York: The Guilford Press.

Masten, A. S., & Obradovic, J. (2006). Competence and resilience in development. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 13-27.

Masten, A. S., & Obradovic, J. (2008). Disaster preparation and recovery: Lessons from research on resilience in human development. *Ecology and Society*, 13(1), 1-16.

Masten, A. S., & Powell, J. L. (2003). A Resilience framework for research, policy and practice. In S. S. Luthar (Eds.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities* (pp. 1-26). New York: Cambridge University Press.

Masten, A. S., & Tellegen, A. (2012). Resilience in developmental psychopathology: contributions of the project competence longitudinal study. *Developmental and Psychopathology*. 24(2), 345-361.

Masten, A. S., Cutuli, J. J., Herbers, J. E., & Reed, M-G. J. (2007). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 117-131.) Oxford, England: Oxford University Press.

Masten, A. S., Garmezy, N., Tellegen, A., Pellegrini, D. S., Larkin, K., & Larsen, A. (1988). Competence and stress in school children: The moderating effects of individual and family qualities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 29(6), 745-764. <http://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1988.tb00751.x>

- Masten, A. S., Morison, P., Pellegrini, D., & Tellegen, A. (1990). Competence under stress: Risk and protective factors. In Rolf, J., Masten, A. S., Cicchetti, D., Neuchterlein, K. H., & Weintraub, S. (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (pp. 236–256). New York: Cambridge University Press.
- Masten, A. S., Miliotis, D., Graham-Bermann, S., Ramirez, M., & Neeman, J. (1993). Children in homeless families: risks to mental health and development. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(2), 335–343.
- Masten, A. S. , & Reed, M-G. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *The handbook of positive psychology* (pp. 74–88). New York, NY: Oxford University Press.
- Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, 2(4), 425-444. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005812>
- Mete, H. (2018). *Local peoples' perceptions on Syrian refugees in Turkey: the case of 'gün' groups*. Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mikami, A. Y., & Hinshaw, S. P. (2006). Resilient adolescent adjustment among girls: buffers of childhood peer rejection and attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34(6), 825–839.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded source book*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Montgomery, E. (2010). Trauma and resilience in young refugees: a 9-year follow-up study. *Developmental and Psychopathology*. 22(2), 477-489. <https://doi.org/10.1017/S0954579410000180>
- Myers, D. G. (2000). The funds, friends, and faith of happy people. *American Psychologist*, 55(1), 56-67.
- Nash, J. K. & Fraser, M. W. (1997). Methods in the analysis of risk and protective factors: Lessons from epidemiology. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 34-50). Washington, DC: NASW Press.

- National Institute of Mental Health. (1995). *Basic behavioral science research for mental health: A National Investment*. Washington DC: U. S. Department of Health and Human Services.
- Newman, R. (2005). APA's resilience initiative. *Professional Psychology: Research and Practice*, 36(3), 227–229.
- Nguyen, C. H. (2012). *Individual resilience, social support, and health risk behaviors in adolescents and young adults: Study on cross –sectional and longitudinal samples*. Doctoral Dissertation, University of Arkansas Degree of Doctor of Philosophy, Fayetteville.
- Organisation for Economic Co-operation and Development, (2018). <https://www.oecd.org/education/the-resilience-of-students-with-an-immigrant-background-9789264292093-en.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Oktan, V. (2008). *Üniversite sınavına hazırlanan ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Orhan, O. (2017). Suriye Krizinin Türkiye'ye Etkileri. *Dış Politika Dergisi*, 1(1), 7-40.
- Ostendorf, C. L. (2000). *Effects of a forgiveness education intervention with adult children of alcoholics*. Doctoral Dissertation. University of Wisconsin Madison. Wisconsin.
- Öğülmüş, S. (2001, Mart). *Bir kişilik özelliği olarak yılmazlık*. I. Ulusal Çocuk ve Suç Nedenler ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Özcan, A. S. (2018). *Çokkültürlülük bağlamında Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Özcan, B. (2005). *Anne babaları boşanmış ve anne babaları birlikte olan lise öğrencilerinin yılmazlık özellikleri ve koruyucu faktörler açısından karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Özdemir, E. (2017). *Türk dış politikası açısından bir kriz örneği: Iraklı Kürt sığınmacılar(1991) ile Suriyeli mültecilerin(2011) karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, E. (2013). *Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zeka ve beş faktör kişilik özellikleri açısından incelenmesi* Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Özer, E. ve Deniz, M. E. (2014). Üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin duygusal zeka açısından incelenmesi. *İlkoğretim Online*, 13(4), 1240-1248.
- Öztürk, K. (2017). *İstanbul'daki Suriyeli çocukların öfke ve sosyal uyum düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Peterson, C. (2000). The future of optimism. *American Psychologist*, 55(1), 44-55.
- Pieloch, K. A., McCullough, M. B., & Marks, A. K. (2016). Resilience of children with refugee statuses: A research review. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 57(4), 330-339.
- Radke-Yarrow, M., & Sherman, T. (1990). Hard growing: Children who survive. in J. E. Rolf, A. S., Masten, D. Cicchetti, K. H. Nuechterlein, & S. Weintraub (Eds.), *Risk and protective factors in the development of psychopathology* (pp. 97-119). Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511752872.008>
- Ramirez E. R. (2007). Resilience: A conceptanalysis. *Nursing Forum*, 42(2), 73- 82. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6198.2007.00070.x>
- Richman, J. M., & Bowen, G. L. (1997). School failure an ecological-interactional-developmental perspective. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 95-116). Washington, DC: NASW Press.
- Roche, D. N., Runtz, M. G., & Hunter, M. A. (1999). Adult attachment: A mediator between child sexual abuse and later psychological adjustment. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(2), 184-207. <https://doi.org/10.1177/088626099014002006>

- Rounds, K. A. (1997). Preventing sexually transmitted infections among adolescents. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 171-194). Washington, DC: NASW
- Rutter, M. (1979). Maternal deprivation, 1972-1978: New findings, new concepts, new approaches. *Child Development*, 50(2), 283-305. <https://doi.org/10.2307/1129404>
- Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316-331. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
- Rutter, M., Tizard, J., Yule, W., Graham, P., & Whitmore, K. (1976). Research report: Isle of Wight studies, 1964-1974. *Psychological Medicine*, 6(2), 313-333. <https://doi.org/10.1017/S003329170001388X>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
- Sağaltıcı, E. (2013). *Suriyeli mültecilerde travma sonrası stres bozukluğu taraması*. Uzmanlık Tezi. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi. Gaziantep.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye’de iç göç olgusu ve kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5, 33-44.
- Saklan, E. (2018). *Türkiye’deki Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Schonert-Reichl, K. A. (2000, April). *Children and Youth at Risk: Some Conceptual Considerations*. Paper presented in Pan-Canadian Education Research Agenda Symposium, Ottawa.
- Schwartz, B. (2000). Self-determination: The tyranny of freedom. *American Psychologist*, 55(1), 79-88.
- Seligman, M. E. P., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive psychology: an introduction. *American Psychologist*, 55(1), 5-14. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.56.1.89>
- Serbest, S. (2010). *The influence of the university students’ perceived paternal and maternal acceptance, father involvement and depressive symptoms on their*

- resiliency. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Sipahioğlu, Ö. (2008). *Farklı risk gruplarındaki ergenlerin psikolojik sağlamlıklarının incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Sleijpen M., Boeije H. R, Kleber R. J., & Mooren T. (2015). Between power and powerlessness: a meta-ethnography of sources of resilience in young refugees. *Ethnicity& Health*. 21(2), 158-180.
- Sossou, M., Craig, C., Ogren, H., & Schnak, M. (2008). A qualitative study of resilience factors of Bosnian refugee women resettled in the southern United States. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, 17(4), 365-385 <https://doi.org/10.1080/15313200802467908>
- Staudinger, U., Marsiske, M. & Baltes, P. B. (1993). Resilience and levels of reserve capacity in later adulthood: Perspectives from life-spantheory. *Development and Psychopathology*, 5(4), 541 – 566.
- Steinhardt, M. & Dolbier, C. (2008). Evaluation of a resilience intervention to enhance coping strategies and protective factors and decrease symptomatology. *Journal of American College Health*, 56(4), 445 – 453.
- Tanacıoğlu, B. (2015). *A single case study of family resilience after parental death* Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tarter, R. E., & Vanyukov, M. (1999). Re-visiting the validity of the construct of resilience. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 85-101). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers
- Terzi, Ş. (2006). Kendini toparlama gücü ölçeği'nin uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 77-86.
- Terzi, Ş. (2008). Üniversite öğrencilerinde kendini toparlama gücünün içsel koruyucu faktörlerle ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(H. U. Journal of Education)*, 35, 297-306

- Thomlison, B. (1997). Risk and protective factors in child maltreatment. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 50-72). Washington, DC: NASW
- Topbay, Y. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin psikolojik sağlık düzeylerinin algılanan sosyal destek ve aile işlevleri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, H. (2014). *Ergenlerde mutluluk ve yaşam doyumunun yordayıcısı olarak psikolojik sağlık ve psikolojik ihtiyaç doyumu*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Tugade, M. M. & Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals use positive emotionsto bounce back from negative emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(2), 320-333.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *TESAM Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Turan, A. (2014). *Ergenlerde çocukluk örselenme yaşantıları ve yılmazlık düzeyinin algılanan sosyal destek açısından incelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Turgut, Ö. (2015). *Ergenlerin psikolojik sağlık düzeylerinin, önemli yaşam olayları, algılanan sosyal destek ve okul bağlılığı açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Türküm, F. B. (2018). *An econometric analysis of the impact of Syrian refugees On crime in Turkey*, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Uludağ, H. (2016). *Suriyeli mültecilerin zorunlu göç deneyimleri:Ankara örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2009). Göç terimleri sözlüğü. Cenevre: IOM.
- Ungar, M. (2004). A constructionistb discourse on resilience: Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth. *Youth & Society*, 35(3), 341-365.

- UNHCR (2017). <https://www.unhcr.org/tr/12402-kuresel-egilimler-raporu.html> sayfasından erişilmiştir.
- UNHCR (2019a). <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> sayfasından erişilmiştir.
- UNHCR (2019b). <https://www.unhcr.org/afr/syria-emergency.html> sayfasından erişilmiştir.
- UNHCR (2019c). <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> sayfasından erişilmiştir
- UNHCR (2019d). <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> sayfasından erişilmiştir.
- Uygur, M. R. (2018). *Suriyeli mültecilere yönelik sosyo-psikolojik tutumların incelenmesi: Süleyman Demirel Üniversitesi örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Uzun, A., (2015). Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi. *Ankara Barosu Dergisi*. 1, 107-121.
- Ünüvar, A. (2012). *Gerçeklik kuramına dayalı psiko-eğitim programının lise öğrencilerinin denetim odağı ve yılmazlık düzeyi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Vanderbilt-Adriance, E. (2006). *Protective factors and the development of resilience among boys from low-income families*. Master's Thesis, Pittsburg University Degree of Masters of Arts and Sciences, Pittsburg.
- Vanderbilt-Adriance, E., & Shaw, D. S. (2008). Conceptualizing and re-evaluating resilience across levels of risk, time, and domains of competence. *Clinical Child & Family Psychology Review*, 11(1-2), 30–58.
- Vanderpol, M. (2002). Resilience: a missing link in our understanding of survival. *Harvard Review of Psychiatry* 10(5), 302-306.
- Waugh, C. E., Wager, T. D., Fredrickson, B. L., Noll, D. C., & Taylor, S. F. (2008). The neural correlates of trait resilience when anticipating and recovering from threat. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 3(4), 322-332.

- Werner, E. E. (1990). Protective factors and individual resilience. In S. J. Meisels & J. P. Shonkoff (Eds.), *Handbook of early childhood intervention* (pp. 97-116). New York: Cambridge University Press.
- Werner, E. E. (1993). Risk, resilience, and recover: Perspectives from the Kauai longitudinal study. *Development and Psychopathology*, 5(4), 503-515. <https://doi.org/10.1017/S095457940000612X>
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (2001). Journeys from childhood to midlife: Risk, resilience, and recovery. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Williams, J. H. , Ayers, C. D., & Arthur, M. W. (1997). Risk and protective factors in the development of delinquency and conduct order. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 140-170). Washington, DC: NASW
- Wilson-Strydom, M. (2017). Disrupting structural inequalities of higher education opportunity: “Grit”, resilience and capabilities at a South African University. *Journal of Human Development and Capabilities*. 18(3), 384-398. <https://doi.org/10.1080/19452829.2016.1270919>
- Winders, S. (2014). From extraordinary invulnerability to ordinary magic: a literature review of resilience. *Journal of European Psychology Students*, 5(1), 3-9.
- Windle, M. (1999). Critical conceptual and measurement issues in the study of resilience. In M. D. Glantz & J. L. Johnson (Eds.), *Resilience and development: positive life adaptations* (pp. 161-178). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Wolin, S. J., & Wolin, S. (1993). *The resilient self -how survivors of troubled families rise above adversity*. New York: Villard Books.
- Wright, M. O. D., & Masten, A. S. (2004) Resilience processes in development: Fostering positive adaptation in the context of adversity. In S. Goldstein & R. B. Brooks *Handbook of Resilience in Children* (pp. 17-37). New York: Kluwer Academic Plenum Press
- Wright, M. O. D., Masten, A. S., & Narayan, A. J. (2013). Resilience processes in development: four waves of research on positive adaptation in the context of adversity. S. Goldstein, & R. B. Brooks (Eds.), *Handbook of Resilience in Children* (pp. 15-37). New York: Springer.

- Yalım, D. (2007). *First year college adjustment: The role of coping, ego-resiliency, optimism and gender*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yaşar, K. (2015). *Öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile psikolojik sağlamlık ve affetme düzeyleri arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2003) *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Arastırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin
- Yıldız, H. (2018). *Suriyeli mültecilerin Avrupa’da yaşadığı sorunlar: Avusturya ve Macaristan örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Yigit, İ. H., & Tatch, A. (2017). Syrian refugees and Americans: Perceptions, attitudes and insights. *American Journal of Qualitative Research*, 1(1), 13-31.
- Yüce E. (2018). *Geçici koruma altında bulunan Suriyeli öğrencilerin okula uyumları*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zimmerman, M. A. & Arunkumar, R. (1994). Resiliency research: Implications for schools and policy. *Social Policy Report*, 8(4), 1 – 19.
- Zipper, I. N., & Simeonsson, R. J. (1997). Promoting the development of young children with disabilities. In M. W. Fraser (Eds.), *Risk and resilience in childhood: an ecological perspective* (pp. 244-264). Washington, DC: NASW

EKLER

EK 1. Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyet: ☐ Kız ☐ Erkek
Yaş:
Sınıf:
Anne: ☐ Sağ ☐ Ölü ☐ Öz ☐ Üvey
Anne Eğitim Durumu: ☐ Okuma yazma bilmiyor ☐ Okuma yazma biliyor ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite
Baba: ☐ Sağ ☐ Ölü ☐ Öz ☐ Üvey
Baba Eğitim Durumu: ☐ Okuma yazma bilmiyor ☐ Okuma yazma biliyor ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐ Üniversite
Algılanan Sosyoekonomik Düzey: ☐ Düşük ☐ Orta ☐ Yüksek
Kardeş sayısı:
Yakın arkadaş olarak niteleyebileceğiniz arkadaş sayınız:
Birlikte yaşadığınız akrabalarınız var mı? Kimler?
Aşağıda insanların yaşam boyunca karşılaşabilecekleri bazı sorunlar verilmiştir. Lütfen her birini okuyarak sizin de yaşadığınız varsa yanına (X) işareti koyunuz. ☐ Savaş sırasında bir yakınımı/yakınlarımı kaybettim. ☐ Savaşta yaralandım. ☐ Savaşta aile üyelerim yaralandı. ☐ Savaşta bir süre sokakta yaşamak zorunda kaldım. ☐ Savaşta istemediğim durumlara/davranışlara (şiddet, taciz, tutuklanma gibi) maruz kaldım. ☐ Savaşta başka insanların psikolojik/fiziksel şiddete maruz kaldığına tanık oldum.

- ☐ Savaşta başka insanların öldürüldüğüne tanık oldum.
- ☐ Savaşta aile olarak maddi kayıplarımız (ev, araba, mülk el konulması ya da zarar verilmesi) oldu.
- ☐ Sınıf tekrarı yaptım.
- ☐ Kendime güvenim az.
- ☐ Annem veya babam suç işledi.
- ☐ Annem / babam çok otoriter.
- ☐ Toplum tarafından dışlanan bir ailem var.
- ☐ Maddi durumumuz çok kötü.
- ☐ Yeterli sağlık hizmeti alamıyorum.
- ☐ Ailemde özel eğitime muhtaç birey var.
- ☐ Alkol ve uyuşturucu madde kullanan arkadaş çevrem var.
- ☐ Okurken çalışmak zorundayım.
- ☐ Yaşadığımız çevrede şiddet, terör, hırsızlık vb. yoğun sorunlar var.
- ☐ Doğal afetlere maruz kaldım(deprem, sel vb.)
- ☐ Yakın zamanda trafik kazası geçirdim.
- ☐ Okula gelmediğim gün sayısı fazladır.
- ☐ Çok sevdiğim bir yakınımı kaybettim .
- ☐ Ailemde bana fiziksel şiddet uygulayanlar var.
- ☐ Okulda bana fiziksel şiddet uygulayanlar var.
- ☐ Yaşadığım çevrede bana fiziksel şiddet uygulayanlar var.
- ☐ Süreğen (kronik) bir rahatsızlığım varvar ise lütfen yazınız
- ☐ Annemin / babamın / kardeşimin süreğen bir rahatsızlığı var.
- ☐ Annemin / babamın alkol ve uyuşturucu madde sorunu var.
- ☐ Diğer.....

EK. 2 Görüşme Formu

1. Türkiye'ye geldiğinden beri yaşamında neler değişti?
2. Türkiye'de yaşamının senin açısından en büyük zorlukları nelerdir? Türkiye'ye geldiğinden beri ne tür zorluklar yaşadın?
3. Devam ettiğin okulunla ilgili neler söyleyebilirsin? Okulda karşılaştığın zorluklar/sorunlar nelerdir?
4. Bu zorluklar/sorunlarla nasıl başa çıkıyorsun?
5. Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı sağlayan güçlü yanların nelerdir?
6. Şu an hayatında önemli olan/yaşamını kolaylaştıran insanlar, kurumlar, hizmetler nelerdir? Bu insanlar, kurumlar, hizmetler neden senin için önemli?
7. Fiziksel/duygusal/psikolojik sağlığın için neler yapıyorsun? (spor, boş zaman aktiviteleri gibi)
8. Seni ne mutlu eder?
9. Ülkenden buraya bir arkadaşının senin gibi göç ettiğini düşün. Ona neler tavsiye edersin? Onun Türkiye'de hayatının kolaylaşması için ne söylersin?
10. Zor durumlar karşısında güçlü olmanı/ayakta kalmanı aşağıdaki ölçek üzerinde değerlendirir misin?
12345678910
GüçsüzümGüçlüyüm

EK 3. Araştırma İçin İzin Yazıları

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929-605.02-E.14619817
Konu : Ümit GÜLERSEZ'in Araştırma İzni

14/08/2018

VALİLİK MAKAMINA

İlgi: Bakanlığımız Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 22/08/2017 tarih ve 12607291 sayılı (2017/25 Genelge) emirleri.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Ümit GÜLERSEZ'in "Suriyeli Mülteci Ergen Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücünün İncelenmesi" konulu çalışma yapma isteği ile ilgili, 08/08/2018 tarih ve E-14284716 sayılı dilekçesi ve ekleri ilişikte sunulmuştur.

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Ümit GÜLERSEZ'in "Suriyeli Mülteci Ergen Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücünün İncelenmesi" konulu çalışmayı yapmasında bir sakıncanın olmadığı Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiştir. Her sayfası mühürlü çalışma evrakları ilişikte sunulmuş olup, 2018-2019 eğitim-öğretim yılı sonuna kadar eğitimi aksatmadan okul müdürlüğünün gözetiminde, Müdürlüğümüz Melikgazi İlçesine bağlı ekli dilekçede belirtilen okullarda araştırmanın yapılması Müdürlüğümüzce uygun mütalaa edilmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde Olurlarınıza arz ederim.

Celalettin EKİNCİ
İl Millî Eğitim Müdür V.

EK: Yazı ve Ekleri (17 Sayfa)

OLUR
14/08/2018

Baha BAŞÇELİK
Vali a.
Vali Yardımcısı

Gültepe Mahallesi Talas Bulvarı No:1/B Melikgazi / KAYSERİ
Elektronik Ağ: <http://kayseri.meb.gov.tr>
e-posta: arge38@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: C.BOYRAZ (V.H.K.İ.)
C. NALBANT (Şef)
Tel: (0352) 330 1125 (1240) Faks: (0352) 320 9503

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 94d4-0ce4-3398-b0c7-1f7d kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
KAYSERİ VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 94025929-605.02-E.14734801
Konu : Ümit GÜLERSEZ'in Araştırma İzni

15.08.2018

MELİKGAZİ KAYMAKAMLIĞINA
(İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü)

Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi Ümit GÜLERSEZ'in "Suriyeli Mülteci Ergen Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücünün İncelenmesi" konulu çalışmayı ilçenize bağlı bağlı ekli dilekçede belirtilen okullarda yapmasında bir sakıncanın olmadığı, Anket Değerlendirme Komisyonu tarafından tespit edilmiş olup, çalışmanın, eğitim-öğretimi aksatmadan, okul müdürlüğünün gözetiminde ve sorumluluğunda 2018-2019 eğitim-öğretim yılı sonuna kadar yapılmasının uygun görüldüğü ile ilgili, Valilik Makamından alınan 14/08/2018 tarih ve 14619817 sayılı Olur ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Celalettin EKİNCİ
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdür V.

EK: Valilik Oluru ve Ekleri (18 Sayfa)

Gültepe Mahallesi Talas Bulvarı No:1/B Melikgazi / KAYSERİ
Elektronik Ağ: <http://kayseri.meb.gov.tr>
e-posta: arge38@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: C.BOYRAZ (V.H.K.İ.)
C. NALBANT (Şef)
Tel: (0352) 330 1125 (1240) Faks: (0352) 320 9503

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksoruz.meb.gov.tr> adresinden 9e54-4f13-3b93-83ef-85cf kodu ile tevit edilebilir.

T.C
MELİKGAZİ KAYMAKAMLIĞI
İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 62581312-100-E.16232163
Konu : Ümit GÜLERSEZ'in Araştırma İzni

13.09.2018

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 15.08.2018 tarih ve 14734801 sayılı yazısı.

İl Millî Eğitim Müdürlüğünün ilgi tarih ve sayılı yazısı ekte gönderilmiş olup konu ile ilgili gerekli iş ve işlemlerin ekte gönderilen yazı doğrultusunda yürütülmesi hususunda;
Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Feyyaz SOLAK
Müdür a.
Şube Müdürü

Ekler :
1-Yazı (9 Sayfa)

Dağıtım :
*Müncübe Cingilloğlu Ortaokulu
*Hacı Ali Karamercan İmam Hatip Ortaokulu
*Turgay Çelik Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi
*Mehmet Soysaraç Ortaokulu

Adres: Kılıçaslan Mahallesi Kızılkırmak Caddesi No:02 380030
Melikgazi/KAYSERİ
Elektronik Adı:www.kaysirimelikgazi-meb.gov.tr
e-posta:melikgazi38@meb.gov.tr

Bilgi için: Nuh KARA- Şef
Feyyaz SOLAK - Şube Müdürü
Tel:0(352) 233 28 53
Faks:0(352) 233 31 00

İlgili Birim: Bilgi İşlem ve Eğitim Tek. - Dahili :126

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden a7ad-4bea-3f6a-a7fc-ba6a kodu ile tevit edilebilir.

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Ümit GÜLERSEZ
Kurumu / Üniversitesi	Gazi Üniversitesi
Araştırma Yapılacak İl	Kayseri
Araştırma Yapılacak Eğitim Kurumu ve Kademesi	Müdürlüğümüz Melikgazi İlçesine Bağlı ekli Dilekçede Belirtilen Okullarda
Araştırmanın Konusu	Suriyeli Mülteci Ergen Öğrencilerde Kendini Toparlama Gücünün İncelenmesi
Üniversite / Kurum Onayı	Var ☒ Yok ()
Araştırma/Proje/Ödev/Tez Önerisi	
Veri Toplama Araçları	
Görüş İstenecek Birim/Birimler	
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
<i>Araştırma konusundaki uygulama ve test sonuçları değerlendirilerek sonuçlar aşağıdaki gibidir.</i>	
Komisyon Kararı	Oybirliği / Oyçokluğu ile Alınmıştır.
Muhalef Üyenin Adı ve Soyadı:	Gerekçesi:

KOMİSYON

[Signature]
19.11.2018
Komisyon Başkanı
Unal ÇOLAK
Şube Müdürü

Üye
Veli ERCAN

Üye
Fatih YILDIRIM

Üye
Bayram ARAL

Üye
Ahmet AYDEMİR

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

